Slučaj Petnica:
IZVINJENJE, REAKCIJA I ISTRAGA

Nasilje u javnom životu:
PRVI PUT NA FERKU SA PREDSEDNIKOM

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR cena 250 RSD

VREME

broj 1591
1. jul 2021.

SUĐENJE JOVICI STANIŠIĆU I FRANKU SIMATOVIĆU FRENKIJU

OČEVI PARAVOJNIH FORMACIJA

- Kako su nastale Crvene beretke i ko ih je vodio
- Zašto je Milošević otpustio Stanišića i kakve to veze ima sa CIA
- Šta je sve Simatović rekao 1997. na proslavi JSO u Kuli

Ako želite da budete prvi,
uvek pravite najbolje izbore.
Zato se mi trudimo da budemo
najbolji u svemu što radimo.
Baš kao i naš Novak.
Raiffeisen banka
Pravi izbor 20 godina

20

Raiffeisen Bank
raiffeisenbank.rs

VREME

BROJ 1591
1. jul 2021.

Dragoljub Žarković (1951–2020), glavni urednik od 1991. do 2020.

Zoran Jeličić (1945–2018), glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Uroš Mitrović, Vukašin Obradović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Suđenje Jovici Stanišiću i Franku Simatoviću Frenkiju

10 Slučaj "Petnica", nedelju dana kasnije: Izvinjenja, reakcije i istraga

13 Nuspojave: Popodne jednog pauna

14 Javne pretnje i nasilje: Prvi put kod predsednika na ferku

17 TV Manijak: Fajt TV

18 Munjeviti udar 2021: Dozvolite da se reklamiramo

20 Izmena Zakona o slobodnom pristupu informacijama: Njihova želja da ne znamo ništa

24 Srpski svet: Tvrdokorna "meka" diplomatija

28 **Intervju – Duško Radosavljević, predsednik Saveza antifašista Vojvodine: Titova Srbija je bila najveća Srbija u istoriji**

35 Beočin: Zagađenje bez posledica

KULTURA

36 **66. Sterijino pozorje (2): Nagrade, čestitke i pozdravi**

39 Savremena opera: Glas iz sna

40 Novi album: Matt Sweeney & Bonnie Prince Billy i Damien Jurado

42 Film: Otac i Posrtanje

SVET

44 Samoubistvo programera: Opasni život Džona Mekafija

48 Napad u Nemačkoj: Džihad ili ludilo

50 Kvantni kompjuter (2): Velika očekivanja

MOZAIK

53 Intervju: Žarko Trebješanin

55 Žene: O ravnopravnosti, opet

57 Razglednica: Grad čarolija

58 **Fudbal: UEFA EURO 2020**

61 Navigator: Skalpiranje Skajpa

62 Vreme uživanja: Pasoš

"Pobeda u Drugom svetskom ratu donela je Jugoslaviji planetarni ugled i značaj, neviđen pre toga u istoriji, koji nikada više neće biti dostignut na ovima prostorima. Na bazi te pobede građena je posleratna zemlja sa ravnopravnošću naroda i narodnosti..."

RAZGOVARAO: NEDIM SEJDINOVIĆ

Četiri predstave bile su upadljivo izdvojeni "gornji dom" ovogodišnjeg festivala, a sad, da li je to sasvim realna slika upravo okončane sezone ili je selektor Mlađenović pobrkao neke lončiće, to možda ne zna niko osim njega samog

TEOFIL PANČIĆ

Na prvenstvu se igra zanimljiv fudbal, padaju kako lepi tako i bizarni golovi, bilo je napetih utakmica sa preokretima, igra se na gol više, ima i iznenađenja. Čak i italijanska reprezentacija igra totalno napadački. I zabavno je. Šta ćete više od fudbala

VOJISLAV MILOŠEVIĆ

Foto na naslovnoj strani: **AP Photo**; Obrada: **VREME**

Suđenje Jovici Stanišiću i Franku Simatoviću Frenkiju

OČEVI PARAVOJ

Kako su devedesetih godina opisivani načelnik Resora državne bezbednosti MUP-a Srbije i njegov najvažniji pomoćnik? Šta je sve karakterisalo paravojne jedinice i zašto su im one najveća zaostavština? Zbog čega je Milošević otpustio Jovicu Stanišića i kakve to veze ima sa CIA? U kom se položaju bivši šef DB-a nalazio pre i posle Petog oktobra? Na koji je način izručen Haškom sudu zajedno sa Frankom Simatovićem Frenkijem i šta je bilo posle

Tekst pred čitaocem otišao je u štampariju prije izricanja presuda na ponovljenom suđenju pred Haškim sudom bivšem načelniku Resora državne bezbjednosti MUP-a Srbije Jovici Stanišiću i njegovom pomoćniku Franku Simatoviću Frenkiju. U ovom trenutku svaka prognoza zato je deplasirana, a i jedino sigurno sa ovom dvojicom jeste da nikad ništa nije sigurno. Naime, najduži proces u istoriji Haškog suda ni ovim možda neće biti okončan ni nakon osamnaest godina – i tužilaštvo i obrana imaju pravo na žalbu.

Kada su Stanišić i Simatović 31. marta 2003. prebačeni iz Centralnog zatvora u Beogradu u pritvorsku jedinicu Haškog tribuna u Ševenigenu, Srbija se nalazila u vanrednom stanju poslije atentata na premijera Zorana Đinđića. Glavni organizator tog zločina bio je Milorad Ulemek Legija, a neposredni izvršilac – Zvezdan Jovanović: prvi je *de facto* vodio Jedinicu za specijalne operacije Resora DB-a poznatiju kao "Crvene beretke", drugi mu je bio desna ruka. Sama formacija u potpunosti je bila čedo Stanišića i Jovanovića.

Dok se njima dvojici sudilo u Hagu, mnogo toga se mijenjalo u zemlji do 2012. Mada nedosljedno i kampanjski, napravljen i je pokušaj otklona od nasljeđa ratova devedesetih godina dvadesetog stoljeća u bivšoj Jugoslaviji. Malo što je od toga opstalo. Danas se na vlasti nalaze isti oni koji su, po vlastitom priznanju, slavili Đinđićevu smrt, poznavali i podržavali Slobodana Miloševića i Vojislava Šešelja, Radovana Karadžića i Ratka Mladića, Željka Ražnatovića Arkana i Legiju... Naravno – i Stanišića i Simatovića.

MY NAME IS...

Šira javnost je prvi put čula Stanišićev glas u ljeto 1995. Tada je u svojstvu specijalnog Miloševićevog izaslanika stigao na Pale radi oslobađanja više od četiri stotine pripadnika mirovnih snaga koje je zarobila Vojska Republike Srpske. Mada je od 31. decembra 1991. formalno bio na čelu Službe – a praktično ju je vodio već

NIH FORMACIJA

PROCES DUG 18 GODINA: Jovica Stanišić i Franko Simatović Frenki
Foto: AP

dvije godine kao zamjenik načelnika – Stanišić nije davao intervjue ili izjave. Na Palama je stao pred kamere i onako visokih zalizaka, kamenog lica i nemirnih, budnih očiju rekao: "Ja sam Jovica Stanišić, šef Državne bezbednosti Srbije."

Ova rečenica u stilu Džejmsa Bonda učvrstila je njegov status sive eminencije Miloševićevog režima, pogotovo u političkim i novinarskim krugovima. Naime, Stanišić nije bio kabinetski tip. Mogao se sresti na diplomatskim prijemima, u pojedinim kafanama, na nekim drugim mjestima... Oni koji su ga tada upoznali govorili bi da je vrlo inteligentan i energičan, zna šarmirati i uvijeno priprijetiti, može postupiti oštro ili pomirljivo – zavisno od osobe i situacije. Oko sebe je, kažu, uvijek znao stvoriti atmosferu nečeg tajanstvenog i zavjereničkog. Njegove neprovjerljive indiskrecije i isti takvi liberalni stavovi dodatno su utvrđivali Stanišićev mitski status hladnog i sposobnog profesionalca, jednog od rijetkih glasova razuma u užem Miloševićevom okruženju.

Malo tko je tog ljeta 1995. na Palama primijetio muškarca u maskirnoj uniformi, sa pištoljem na jednom i nožem na drugom boku. Bio je to Simatović. Visok, uvijek blizu Stanišića, djelovao je napeto i pomalo umorno, očiju skrivenih iza velikih foto-grej naočala, nalik na čovjeka od akcije koji se pomalo dosađuje... Znatno stariji od ljudi u istoj uniformi, Simatović je bio njihov komandant, šef Druge uprave i pomoćnik načelnika Državne bezbjednosti. Ako su ga, za razliku od Stanišića, slabo znali van dobro obaviještenih beogradskih krugova, to nije važilo za Krajinu i Republiku Srpsku. Na tim prostorima opisivan je kao kombinacija bahatog kauboja i adrenalinskog zavisnika, čija se riječ i zapovijest i te kako sluša. Dovoljno je bilo da na naređenju samo napiše "Frenki".

Simatović je nosio crvenu beretku zajedno s ostalim ljudima u Stanišićevoj pratnji. Na Pale su stigli naoružani različitim pješadijskim oružjem uključujući sačmare; već spomenuti Zvezdan Jovanović vozio je džip sa načelnikom Državne bezbjednosti. Za ovu priliku koristili su naziv Jedinica za antiteroristička dejstva (JATD), a to im nije bio ni prvi niti posljednji naziv od početka do kraja djelovanja. Zauvijek će ih pamtiti kao "Crvene beretke" iako ovo ime nikad zvanično nisu imali.

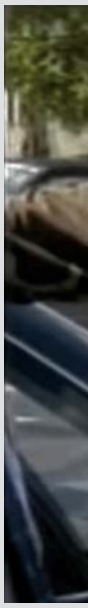
PARAVOJNA RAPSODIJA

Jedinica je nastala prije trideset godina, na proljeće 1991. u selu Golubić kraj Knina. Uz nekoliko instruktora Državne bezbjednosti, formirao ju je Simatović sa Kapetanom Draganom Vasiljkovićem. Činili su je uglavnom probrani pripadnici krajiške milicije i nešto dobrovoljaca iz Srbije, a predstavljala je prvu paravojnu formaciju pod vođstvom Državne bezbjednosti. Formalno je bila u sastavu MUP-a Krajine i, u prvo vrijeme, poznata pod nazivom Knindže. Crvene beretke kao znak identiteta stekla je slučajno – nakon završenog prvog turnusa obuke, polaznicima ih je na poklon podijelio Kapetan Dragan, njihov prvi instruktor.

Državna bezbjednost pod Stanišićevim ravnanjem ovdje nije stala. Crvene beretke su uskoro slijedile druge paravojne »

Govor Franka Simatovića u Kuli 1997.

Zvanična istorija

Nakon završetka ratova u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, "Crvene beretke" su legalizirane 1996. godine u Srbiji pod imenom Jedinica za specijalne operacije (JSO). Za glavnu bazu određen joj je bivši vojni kompleks u Kuli gdje je 4. maja 1997. održana proslava godišnjice osnivanja ove jedinice. Pored predsjednika Srbije Slobodana Miloševića, svečanosti su prisustvovali Milorad Vučelić, Mihalj Kertes, te brojni pripadnici Državne i Javne bezbjednosti MUP-a Srbije, Vojske Jugoslavije i njenih službi.

Prigodan govor je održao Franko Simatović. U njemu je sažeo istorijat Jedinice, kasnije na veliku radost Tužilaštva Haškog tribunala. Tada izrečene podatke na suđenju su pokušali da relativiziraju pojedini svjedoci obrane tvrdeći kako je riječ o hvalisanju i lupetanju radi impresioniranja Miloševića. Ovdje postoje dva problema. Prvi je da ukoliko je to točno, Simatović i Jovica Stanišić otvoreno lažu svog šefa, što je u njihovom zanatu potpuno nedopustivo i ruši svaki profesionalizam na koji se toliko vole pozivati. Drugi problem je sam Milošević. Ako se Simatović samo hvalisao, ispalo bi da on nema pojma što radi Jedinica jer ga niko ne izvještava. A da to nije bilo tako, potvrdio je i tadašnji predsjednik Srbije. Rukujući se sa oficirom Jedinice, pukovnikom Radojicom Božovićem, Milošević mu je rekao: "Zdravo, Božoviću. Čitao sam one tvoje izveštaje."

Simatovićev govor donosimo u cijelosti, onako kako je izgovoren:

"Gospodine predsedniče, zahvaljujemo što ste prihvatili poziv da prisustvujete obeležavanju godišnjice formiranja Jedinice za specijalne operacije Službe državne bezbednosti. Ona je konstituisana 4. maja 1991. u periodu raspada prethodne Jugoslavije i od nastanka je neprestano delovala u funkciji zaštite nacionalne bezbednosti u uslovima direktne egzistencijalne ugroženosti srpskog naroda na njegovom celokupnom etničkom prostoru. Njena borbena dejstva bila su antiteroristička, usmerena na sprečavanje ratnih zločina, masovne odmazde i genocida.

Od prvog postojanja i osnivanja Jedinica je prošla kroz herojsku epopeju, a njen put je bio jedan od najtežih u istoriji naše borbe. Zbog poznatih međunarodnih oklonosti bili smo primorani da radimo potpuno tajno. I pored ratnih uslova u borbi sa hrvatskim i muslimanskim trupama, brojnim prisustvom međunarodnih snaga Ujedinjenih nacija – kasnije IFOR-a, odnosno SFOR-a – i brojnih aparata stranih obaveštajnih službi, jedinica nije otkrivena.

Doprinos Jedinice za specijalne operacije je ogroman. U borbenim dejstvima je poginulo 47, a ranjeno 270 boraca na 50 lokacija. Ponosni smo na stručnu obučenost jedinice, koja je na najvećim svetskim standardima, a jedinica do sada nije doživela poraz. Od njenih uspeha najnovijeg datuma, podsetiću na angažovanje oko oslobađanja 400 talaca UNPROFOR-a u Republici Srpskoj, što je imalo vrlo pozitivan odjek u međunarodnoj zajednici i doprinelo jačanju pozicije naše zemlje. Jedna od najuspešnijih akcija na našoj teritoriji bila je hvatanje terorističe grupe Zbora narodne garde uhvaćene na području Apatina 1993.

Gospodine predsedniče, dozvolite da vas kratko informišemo o istorijatu Jedinice, njenom borbenom putu, sadašnjem stanju i funkciji. Prilikom formiranja, njeno jezgro činili su pripadnici naše službe, Milicije Republike Srpske Krajine i dobrovoljci iz Srbije. Druga obaveštajna uprava ratne službe, koja je takođe stvorena tada, imala je u svojoj organizaciji poseban tim za ofanzivnu i logističku podršku Jedinice za specijalne operacije.

Od 12. oktobra 1991. Jedinica u borbama sa hrvatskim oružanim policijskim snagama u zonama Benkovac, Stari Gospić, Plitvice, Glina, Kostajnica i drugima, dala je važnu podršku oslobađanju svih oblasti Republike Srpske Krajine. U ovim borbama je bilo angažovano oko 5000 boraca, čije su akcije koordinirali komanda Jedinice i obaveštajni tim Druge uprave.

Maja 1991. formirana je avio-helikopterska eskadrila, koja je sa improvizovanih letilišta Medno Polje, Petrovac, Velika Popina, Srb i Udbina prenela tone specijalnih pošiljki, opreme, ljudstva, tehnike i izvršila brojne složene zadatke u uslovima ratnih operacija.

Septembra 1991. deo Jedinice prelazi u Srbiju gde je izvršeno njeno restruktuiranje, organizovana kvaltetna profesionalna obuka. Ove dve jedinice bile su uključene u operacije u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Sremu.

»

formacije poput Arkanove Srpske dobrovoljačke garde ili Škorpiona Slobodana Medića Boce. Ma koliko bili različiti odnosi unutar njih, sve su imale iste ključne karakteristike.

Prva je bila uzajamna kompatibilnost poput lego kocaka. Pojedinci i dijelovi ovih jedinica mogli su da se spajaju i rastavljaju po potrebi. To je posebno došlo do izražaja u Cazinskoj krajini 1994/95. Tada su Crvene beretke, dio Arkanove Garde i Škorpioni zajednički učestvovali u operaciji "Pauk" kao jedinstvena formacija. Zadatak im je bio da omoguće Fikretu Abdiću restauraciju njegove Autonomne oblasti Zapadna Bosna nakon sloma u borbama sa Petim korpusom Armije BiH iz Bihaća.

Sljedeća karakteristika paravojnih formacija jeste odrecivost. Sve one su tobože bile u sastavu krajiške ili vojske i policije Republike Srpske tako da je ustanovljavanje tko i kako stoji iza njih nerijetko nalikovalo istraživanju toka pranja prljavog novca.

Razlog ovog prikrivanja tragova prvenstveno je bio u omogućavanje Miloševiću da tvrdi kako "Srbija nije u ratu"; mnogi optuženici pred Haškim sudom upravo su ovo godinama ponavljali u svojim obranama.

Konačno, paravojne formacije Državne bezbjednosti spajao je i zajednički cilj. Prvi je bio radikalizacija prilika u pojedinim dijelovima Krajine i Bosne i Hercegovine; lokalno stanovništvo je pripadnike ovih jedinica zvalo "ljudi sa strane", svjesno da upravo oni stoje iza čitavog niza sukoba i progona stanovništva nesrpske nacionalnosti.

NA PALAMA 1995: F. Simatović i Zvezdan Jovanović
Foto: screenshot film *Jedinica*

U tom periodu formirano je i 26 kampova za obuku posebnih delova jedinica milicije Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. U Republici Srpskoj Krajini u Golubiću, Dinari, Obrovcu, Gračacu, Plitvicama, Šamaricama, Petrovoj Gori, Ličkom Osiku, Benkovcu, Ležimiru, Iloku, Vukovaru, a u RS u Banjaluci, Doboju, Šamcu, Brčkom, Bijeljini, Trebinju, Višegradu, Ozrenu i Mrkonjić Gradu.

Jedinice srpske (nerazumljivo) ušle su u šest velikih, združenih operacija u istočnoj Slavoniji, koridoru kod Brčkog, u Drinskoj, Sarajevskoj i Maglajskoj operaciji.

U zapadnoj Bosni Jedinica je činila okosnicu armije Fikreta Abdića sa oko 15.000 boraca koji su oslobodili veći deo Cazinske krajine. Takođe 1992. na teritoriji Bosne i Hercegovine pristupili su izgradnji obezbeđenju mreže malih aerodroma kao i forimiranju borbene eskadrile. Sa aerodroma u Bratuncu, Sokocu, Rogatici i drugim, izvršeno je oko hiljadu borbenih, izviđačkih, transportnih i humanitarnih letova. Sredinom proleća prošle godine povukla se iz onih krajeva sa kompletnom opremom i tehnikom, helikopterima i avionima. U celom tom periodu njeno delovanje ostaje neotkriveno i pored sofisticirane opreme NATO, kao i intenzivnog istraživanja više stranih obaveštajnih službi.

Značajne su i humantirane aktivnosti jedinice u sveukupnom periodu (nerazumljivo), između ostalog, promovisan je Fond kapetana Dragana, koji zapošljava 150 ranjenika i sanira preko 2500 dece poginulih boraca, a i posreduje u zapošljavanju oko 6000 socijalno ugroženih lica, najčešće delom (nerazumljivo)...

Posle prestanka rata na prostoru prethodne Jugoslavije, Jedinica za specijalne operacije je demobilizovana i njen broj je, naravno, prilagođen sadašnjim uslovima i obavezama. Novom organizacijom, koja je stupila na snagu u Službi od maja prošle godine, jedinica je smanjena na 593 izvršioca, od kojih je efektivno popunjeno oko 78 odsto sastava. Trenutni rezervni sastav jačine čete sastavljen od bivših boraca koji su osposobljeni da redovno održavaju na visokom nivou borbene gotovosti. U sastavu Jedinice za specijalne operacije su sastavi (nerazumljivo) od bataljona, četa i vodova, kao i helikopterska eskadrila. Pored toga, u sastavu jedinice postoje taktičke službe koje daju logističku, sanitetsku i kontraobaveštajnu podršku.

Centar u kome se nalazimo nosi ime Radoslava Kostića, istaknutog pripadnika ove jedinice. Služba je preuzela ovaj objekat februara 1995. u dosta ruiniranom stanju, a prethodno je od 1991. služio kao prihvatni centar za izbeglice. Imaćete priliku da vidite da smo uspeli da izgradimo savremeni centar sa poligonima za obuku, strelištem, heliodromom, ambulantom, hangarima i drugim. Zbog funkcionalnih potreba planirali smo izgradnju više taktičkih objekata, a neke smo već stavili u pogon.

Gospodine predsedniče, Jedinica za specijalne operacije i (nerazumljivo) sredstva upotrebljavaju se za (nerazumljivo) dejstva za borbu protiv terorizma i drugih vidova ugrožavanja bezbednosti zemlje. Ona predstavlja značajan doprinos otklanjanju svih potencijalnih pretnji nacionalnoj i državnoj bezbednosti, koja je mobilna i profesionalno sposobna da brzo i efikasno deluje u bilo kom delu zemlje i izvan nje. Hvala." ¶

Drugi cilj im je bio kontrola krajiških i vlasti Republike Srpske. Koliko su u tome bili uspješni, svjedoči činjenica da je Stanišićev i Simatovićev odlazak na Pale doveo do trenutnog oslobađanja zarobljenih mirovnjaka, bez obzira na sve prethodne prijetnje i zaklinjanja Karadžića i Mladića. "Jovici to nismo mogli odbiti", prokomentirao je jedan od svjedoka ove misije iz Republike Srpske. Sličnih primjera u Krajini ima još mnogo više: pokušaj smjene Gorana Hadžića u istočnoj Slavoniji osujetio je Arkan poslavši svoju Gardu da "obezbjeđuje" Skupštinu; prvi predsjednik Krajine Milan Babić se morao povući sa funkcije nakon "razgovora" sa pripadnicima Jedinice 1992. i od tada se njih, Stanišića i Simatovića, istinski bojao sve do tragične smrti.

Na kraju, ali nipošto na posljednjem mjestu, jeste djelovanje paravojnih formacija na "ekonomskom" planu. Od njih je zavisilo tko može astronomski zarađivati na švercu hrane i oružja sa Petim korpusom u Bihaću, trgovati naftom i cigaretama u Krajini i Republici Srpskoj, ali i učestvovati u povlaštenim poslovima sa deficitarnom robom u, kako se to tada zvalo, svim srpskim zemljama. Jasno je i da su u svemu ovome nastojali da se "ugrađuju" koliko god mogu, zavisno od funkcije i prilike. A da one nipošto nisu propuštane, najbolji primjer pruža Arkanova poslovna imperija i stil života.

Jovica Stanišić nije izmislio paravojne jedince tajni službi, niti je Franko Simatović Frenki bio jedini viskopozicionirani bezbjednjak na njihovom čelu. Ovakve formacije provlače se kroz veći dio dvade- »

Foto: Sava Radovanović

Foto: Predrag Mitić

GODINE RATA I JEDINICE: Krajiška milicija u Kninu; Kapetan Dragan Vasiljković i Ž. R. Arkan na Studiju B; J. Stanišić i R. Karadžić na Palama 1995.

setog stoljeća, a postoje i danas na mnogim kriznim žarištima. Međutim, izvjesno je nešto drugo – one nigdje i nikad ništa dobro nisu donijele. Poslije povlačenja Crvenih beretki, SDG-a, Škorpiona i sličnih na tlo Srbije, stanje u njoj je odavno nalikovalo na ono u Krajini i Republici Srpskoj.

KOMPANIJA IZ LENGLIJA

BALKANSKI ŠPIJUN

Stanišić se našao na čelu Državne bezbjednosti u krajnje dramatičnim vremenima. Zemlja je bila pod sankcijama međunarodne zajednice pa mu je u djelokrug poslova spadalo i njihovo probijanje na sve moguće načine. Ovo je, dalje, dovelo do ogromne kriminalizacije društva, tako da je morao i održavati ravnotežu između rivalskih klanova i njihovih partnera iz različitih struktura vlasti – najprije samo iz Socijalističke partije Srbije, a potom i Jugoslavenske levice i Srpske radikalne stranke. Bila je tu i opozicija koju je raznim spletkama i infiltracijom uspijevao držati dalje od vlasti. Starao se zatim o ratnom okruženju, prilikama u Krajini, Republici Srpskoj, Kosovu... A na sve ovo dolazio je strani faktor i u to doba *pax americane*, kada Kini i Rusiji nije bilo ni na kraj pameti da idu uz dlaku Vašingtonu i saveznicima...

Kao i u svim autoritarnim državama izopćenim iz međunarodne zajednice, šef službe bezbjednosti bio je i u Srbiji druga ličnost po moći. O njegovim sklonostima, simpatijama, antipatijama, vjernosti, računicama i ambicijama svi su vodili računa, u svakoj gesti tražili skriveno značenje. A kad još prođu godine, frizirane biografija ovakvih ljudi postaju plodno tlo za čitav niz mitova, teorija zavjera, revizije istorije... Fotografija Jovice Stanišića i dalje je na počasnom mjestu u sjedištu BIA, a on je za mnoge njene pripadnike i dalje živa legenda, uzor, briljantni načelnik... Koliko to, poslije svega, pije vodu?

Da nije podržavao i sprovodio Miloševićevu ratnu politiku, Stanišić nikada ne bi došao na čelo Državne bezbjednosti. Dokle je ona dovela zemlju – zna se. Isto tako, Stanišić u prvoj polovini devedesetih nije zablistao ni u procjeni međunarodnih prilika; ako i nije u potpunosti dijelio stavove svog šefa, sigurno je uticao na njihovo kreiranje. U suprotnom, opet ne bi opstao. On je, sve u svemu, bio čovjek svog vremena – vlastohlepan, ciničan, zajedno sa Miloševićem formiran u jednom sistemu, a onda suočen sa svijetom poslije pada Berlinskog zida. Lična karizma, fleksibilnost, taktička umješnost i dovitljivost ništa bitno ovdje nisu mijenjale.

Po prirodi posla, Stanišić je morao dolaziti u redovne kontakte sa predstavnicima stranih službi. Tada i sada, najvažnija je bila CIA. U tim vezama sa malo povjerenja na obje strane, Stanišić je, da bi išta dobio, morao bar malo više da ponudi; ako ni zbog čega drugog, onda zbog profesionalne svijesti o moći "Kompanije" iz Lenglija, jedine preostale super sile.

Ta suradnja je procvala neposredno prije Dejtonskog sporazuma i neposredno poslije njega. U krajnjoj liniji, Amerikanci su mu i javno zahvalili na pomoći u rješavanju talačke krize sa pripadnicima mirovnih snaga u Republici Srpskoj i oslobađanju oborenih francuskih pilota. Ali – da li je tu postojalo i nešto više? Pogotovo nakon Dejstonskog sporazuma kada je Amerika čvrsto stala na tlo bivše Jugoslavije? Naime, Haški sud je već bio formiran i od Miloševića se očekivala apsolutna kooperativnost u svemu što od njega traže, s tim da ni tada neće biti čvrstih garancija.

POL OSTER

Gotovo je sigurno da je Stanišiću puklo pred očima nedugo nakon Dejtonskog sporazuma da dalje nije moguće nastaviti na dotadašnji način. Ako su američke diplomate vrlo brutalno iznosila svoja upozorenja novinarima iz Srbije, treba se zapitati što li je on tek čuo i na kakav način prilikom sastanka sa tadašnjim direktorom CIA kada je 1996. boravio u službenoj posjeti Lengliju. Za razliku od Miloševića, očito mu je djelovalo da ima mogućnost izbora. Kako je kriza na Kosovu postajala sve veća, tako se i širila pukotina između njih dvojice. Eskalirala je u oktobru 1998.

Milošević više nije vjerovao Stanišiću i jednostavno ga je otpustio. Sada već bivši načelnik Državne bezbjednosti to nije prihvatio ćutke. U sve beogradske redakcije, pa i u "Vreme", došao je mladi pripadnik Državne bezbjednosti i potražio glavnog urednika da mu preda poruku od Načelnika. Dragoljub Žarković ga je upitao da li je od starog ili novog. Momak je rekao "starog" i dao Žaretu kovertu sa Stanišićevim saopćenjem. U njemu je najvažnije bilo sljedeće:

Foto: AP Photo

"Služba je pod mojim rukovodstvom delovala u skladu sa ustavnim i zakonskim ovlašćenjima, a pod stalnom pravnom kontrolom Vrhovnog suda Srbije. Služba je svoj rad i odgovornost, koja iz toga proizilazi, vezivala prevashodno za instituciju predsednika Srbije."

U suštini, Stanišić je rekao da od svega onoga što će uslijediti pere ruke – Milošević je do sada radio u skladu sa zakonom, izgleda da tako neće biti u budućnosti, a on u tome neće da učestvuje. Ova poruka je više bila upućena međunarodnoj nego domaćoj javnosti i protumačena je kao namigivanje s naklonošću prema Vašingtonu.

Poslije odlaska, Stanišiću nije bilo lako. Posebno se našao na meti JUL-a pod poluglasnom optužbom za izdaju. U tom kontekstu su iz Državne bezbjednosti stizale razne bljuvotine o njemu i njegovom privatnom životu u pismima pojedinim novinarima vrlo kritičnim prema Stanišiću dok je imao ogromnu moć, uključujući nas nekolicinu iz "Vremena". Potpisane sa "Pol Oster", nikad ih i ni za što nismo iskoristili. Simatović je prošao mnogo bolje: ostao je u Službi iako mu je uticaj znatno opao.

HAG I JEDINICA

Tako je došao i Peti oktobar 2000. Stanišić se tada prosto preporodio: em su ga za razne savjete, kao vlasnika svih tajni Srbije, stalno kontaktirale nove vlasti DOS-a, em se oko njega opet okupljao krug najrazličitijih osoba poput Milorada Vučelića ili Brane Crnčevića, s kojima je bio u bliskim vezama dok je vodio Državnu bezbjednost. Iz ekskluzivnog "Kluba ljubitelja Save i Dunava" nedaleko od beogradske "Marine", Stanišić je diskretno vedrio i oblačio u političkim kuloarima, Službi, policiji, podzemlju...

Paravojne formacije su bile poput lego kocaka. Pojedinci i dijelovi ovih jedinica mogli su da se spajaju i rastavljaju po potrebi. To je posebno došlo do izražaja u Cazinskoj krajini 1994/95. Tada su Crvene beretke, dio Arkanove Garde i Škorpioni zajednički učestvovali u operaciji "Pauk" kao jedinstvena formacija

A kako i ne bi? "Crvene beretke" – njegova ključna i najveća zaostavština – bile su žive, zdrave i moćnije nego ikad prije. U tom periodu apsolutno ih niko nije kontrolirao, ali nije bilo dileme kome je Legija zajedno sa ekipom iz baze u Kuli odan. To, svakako, nisu bili Zoran Đinđić i Vojislav Koštunica, već Stanišić i Simatović. Zbog ovoga je savršeno bilo jasno i zbog čega su ova dvojica uhapšena odmah nakon atentata na prvog demokratski izabranog premijera Srbije 12. marta 2003. Isto tako i zašto je došlo do njihovog ekspresnog izručenja Haškom sudu – Srbija, naprosto, nije imala ni kapaciteta ni snage da se nosi sa njima. Potraživanje iz Tribunala došlo je kao poručeno.

Dobar dio vremena u proteklih osamnaest godina, koliko je trajao proces pred Haškim sudom, Stanišić i Simatović su proveli na privremenoj slobodi u Beogradu. Disciplinirani i diskretni, nisu skretali pažnju na sebe. U Ševeningenu, Stanišić se često žalio na bolest probavnog trakta i depresiju, dok je Simatović ostao vjeran imidžu vojničine.

Prva oslobađajuća presuda 2013. primljena je sa velikim iznenađenjem i mnogi su je pripisivali američkom uticaju na Haški sud. Međutim, Vašington je ostavljao na cjedilu i mnogo veće partnere nego što je to ikada mogao biti Stanišić i, u paketu s njim, Simatović. A ukoliko je Amerikancima zaista bila stalo do oslobađanja jednog šefa Službe – pa makar to bila i Državna bezbjednost Srbije – očito se nisu mnogo pretrgli čim je došlo do ponavljanja suđenja.

Taj proces je veoma dugo trajao i zbog brojnih zatvorenih ročišta bilo ga vrlo teško pratiti. Kakva god da je presuda, mora se poštovati.

I još nešto.

Skupa s drugim paravojnim formacijama i onim što su radile za vrijeme tolikih krvavih godina u bivšoj Jugoslaviji, Jedinica će zauvijek ostati neraskidivo vezana za imena Jovice Stanišića i Franka Simatovića Frenkija. ¶

FILIP ŠVARM

Izvinjenja, reakcije i istraga

Nakon pisanja "Vremena" o višedecenijskom seksualnom nasilju u Istraživačkoj stanici Petnica, započete su predistražne radnje, saslušani svedoci, a čovek označen kao počinilac priveden je na informativni razgovor. Dan kasnije, policija je pretresla nekretnine koje je koristio i pronašla veće količine fotografija nagih žena koje datiraju od ranih devedesetih

Nedelju dana otkako je "Vreme" objavilo tekst "Zavera ćutanja koja je dugo trajala" rekacije javnosti i dalje se ne stišavaju, a interesovanje medija i dalje je veliko. Najvažnija posledica teksta jeste da je Osnovno javno tužilaštvo u Valjevu formiralo predmet o mogućem seksualnom zlostavljanju u Istraživačkoj stanici Petnica. Viša javna tužiteljka u Valjevu Dragana Marković rekla je da je predmet formiran 24. juna kada je nedeljnik "Vreme" objavio svedočenja pet anonimnih osoba koje su navele da su seksualno zlostavljane u Petnici u periodu od 2003. do 2014. godine, i da je u svim slučajevima zlostavljač bio isti: "U toku je prikupljanje obaveštenja u predistražnom postupku, uzimaju se izjave od ljudi koji su u tom tekstu pomenuti, šta oni znaju o tim događajima u smislu eventualnog identifikovanja žrtava jer one nikada nijednom tužilaštvu nisu prijavile slučaj zlostavljanja", rekla je Marković.

U međuvremenu, saslušani su bivši i sadašnji direktori ISP, Vigor Majić i Nikola Božić. Oni su inspektorima PU Valjevo dali imena dve osobe koje su ih kontaktirale i prijavile im seksualno nasilje za koje optužuju B.S., bivšeg lektora u Petnici. Kako "Vreme" saznaje iz PU Valjevo, žrtve nemaju obavezu da se odazovu pozivu policije.

Bitnija vest, međutim, jeste da je policija pretresla nekretnine koje je koristio B.S. i zaplenila više kutija filmova sa fotografijama nagih maloletnica. Reč je o slikama koje datiraju još iz ranih devedesetih godina. Oduzet mu je i računar koji je poslat na veštačenje. U ceo slučaj umešano je više osoba, tačnije, osobe povezane sa fotografskom radnjom u koju je nosio filmove na razvijanje. Najveći deo fotografija i drugih dokaza pronađen je u stanu u Valjevu, koji je, nezvanično saznajemo, povezan sa Istraživačkom stanicom Petnica.

Još tokom rada na prvom tekstu, "Vreme" je imalo saznanja da B.S. verovatno živi u stanu koji mu Stanica plaćala. No, u tom trenutku nije bilo moguće doći do izvora koji su se nakon objavljivanja teksta sami javili. Nakon izlaska teksta, "Vreme" dolazi do saznanja da Stanica ima nekretninu u svom vlasništvu, kao i još nekoliko koje su u vlasništvu Grada Valjeva, a date su Petnici na korišćenje za smeštaj zaposlenih čije je prebivalište van teritorije Valjeva. Uvidom u centralni katastar Republičkog geodetskog zavoda, jasno je da Istraživačka stanica Petnica poseduje stan od 65 kvadratnih metara u Naselju "Oslobodioci Valjeva". Ipak, i dalje nije sasvim jasno da li je B.S. koristio taj stan ili neki drugi. Članovi Upravnog odbora ISP koje je "Vreme" kontaktiralo, prvi put su čuli da ISP uopšte poseduje stan u Valjevu.

Kada je reč o eventualnoj optužnici protiv B.S. po onome što za "Vreme" kažu advokati i tužioci, izgleda da zastara koja važi u konkretnim slučajevima sagovornica iz prošlog broja više nije problem. Naime, ako je policija kod njega pronašla fotografije na kojima su maloletne osobe, bez obzira na to kada su fotografije nastale, konkretno krivično delo postoji. Reč je o članu 185, stav 4 Krivičnog zakona koji kaže: "Ko pribavlja za sebe ili drugog, poseduje, prodaje, prikazuje, javno izlaže ili elektronski ili na drugi način čini dostupnim slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine nastale iskorišćavanjem maloletnog lica, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine."

Ovde je naglasak na tome da on poseduje audio-vizuelne predmete nastale iskorišćavanjem maloletnih devojaka. Naši sagovornici, pre svega tužioci, ne znaju da li će Tužilaštvo u Valjevu sastaviti optužni predlog na taj način, ali svi do jednog saglasni su da bi oni tako učinili. Postoji još jedna opcija, a to je pozivanje na tzv. "Marijin zakon", odnosno Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima, koji je na snazi od 2013. godine.

AKTIVNOSTI TRENUTNO OBUSTAVLJENE: Istraživačka stanica Petnica
Foto: Ivan Šepić

ŠTA ĆE BITI SA PETNICOM

U samoj Istraživačkoj stanici sve aktivnosti su trenutno obustavljene. Pobuna devet od petnaest seminara ogleda se u otkazivanju poslušnosti upravi zbog višegodišnjeg skrivanja seksualnog nasilja koje se događalo polaznicama. U pismu UO i Savetu Petnice, koje su 26. juna potpisali saradnici i rukovodioci seminara tehničkih nauka, kombinovanih nauka, arheologije 1, primenjene fizike i elektronike, društveno-humanističkih nauka, antropologije, fizike, lingvistike i biomedicine, predloženo je formiranje rukovodećeg tima kao prelaznog rešenja, koje će biti sastavljeno od stručnih lica iz redova Upravnog odbora, Saveta i rukovodilačkog tima. Oni su u dopisu izneli svoja saznanja o dešavanjima i demantovali neke od iznetih tvrdnji uprave.

"Na sastanku održanom 17. juna u prostorijama SANU saopšteno nam je da je B.S. formalno udaljen iz Stanice 2017. godine, nakon dva prijavljena slučaja iz 2014. i 2017, kao i da je za Stanicu ostao vezan isključivo putem uredništva Petničkih svezaka i da nije imao direktnog kontakta sa polaznicima. Uprava je naglasila da pored ova dva prijavljena slučaja, još od 2010. godine postoje sporadične žalbe i prijave polaznica i saradnica na neprimereno ponašanje B.S. prilikom uređivanja polazničkih radova. Prijave su ukazivale na alkoholisano stanje B.S, prisilu polaznica i saradnica na fotografisanje, kao i na sam čin fotografisanja aktova. Takođe, Uprava je izjavila da je svojevremeno zaplenjen i obrisan server sa pomenutim fotografijama, čime su uništeni materijalni dokazi, uz objašnjenje da se na taj način pokušala zaštita žrtava", ističe se u dopisu.

Oni su demantovali nekoliko navoda uprave, napominjući da za sve što znaju postoje svedoci i dokazi. Tvrde da odluka iz 2014. godine o kontrolisanom procesu rada sa B.S. nikada nije javno razmatrana, niti usvojena. Ističe se i da odluka iz 2017. godine o isključenju B.S. iz Petnice takođe nije javno razmatrana i usvojena. Rukovodilački i saradnički timovi nikada nisu dobili informaciju zbog čega je B.S. udaljen iz IS Petnice, ističe se u dopisu.

Navodi se i da je netačna informacija da je B.S. uklonjen iz Petnice 2017. godine i da je on do kraja 2018. boravio u Istraživačkoj stanici, a nakon raskidanja ugovora za stalno, nastavio je honorarni rad na uređivanju Petničkih svezaka do 2020. godine. B.S. je i u februaru 2020. boravio u Stanici.

Kada početkom 2021. u javnosti počinju diskusije o slučajevima seksualnog zlostavljanja, inicijative da se Petnica pripremi i odreaguje ne dolaze od uprave, već od stručnih saradnika. Tim saradnika pokreće procedure formiranja pravilnika o zabrani zlostavljanja i uznemiravanja. Prva verzija koja je zadovoljavala minimalne uslove i pozivala na dalji rad, predložena je na sednici UO u martu i nije usvojena.

"Kao svedoci prethodnih dešavanja i ujedno kao osobe na pozicijama od direktne odgovornosti prema polaznicima smatramo da su oglušivanje o molbe i apele žrtava, neadekvatna zaštita žrtava i izostanak spremnosti da im se pravovremeno pruži pomoć, neadekvatno uklanjanje B.S. nakon 2017. godine, ignorisanje zahteva koje su rukovodioci uputili, potpuno odsustvo komunikacije sa saradničkim timovima i upravnim telima IS Petnice, nespremnost uprave da u poslednjih šest meseci prepozna hitnost i važnost novonastale situacije, te sukob interesa trenutne uprave, pokazatelji da je uprava Petnice zakazala i zakasnila u preuzimanju odgovornosti i vršenju svojih dužnosti, te ni u ovom trenutku nije spremna da se nosi sa ovim problemom", ističe se u dopisu.

Sednica Upravnog odbora počela je u utorak u 18 časova i po informacijama »

Kako izveštavati o seksualnom nasilju

Tekst "Zavera ćutanja je dugo trajala" bio je prva prava prilika da se u potpunosti primene (i testiraju) Smernice za izveštavanje o nasilju prema ženama Grupe "Novinarke protiv nasilja prema ženama".

Najbitnija stvar je da novinar žrtvu nikada ne kontaktira prvi, nego da sačeka da se ona sama javi, ako je i kada je spremna. Prvi kontakt služi izgradnji poverenja. Žrtvi treba verovati, pažljivo je slušati i nikako ne pitati zašto nije drugačije reagovala. Treba izbegavati svako pitanje koje može da zazvuči kao osuda. Novinar mora da poznaje prirodu seksualne traume i da se ne čudi kada preživela ne može da se seti svih detalja događaja. Važno je opisati kontekst, mehanizam i okruženje koje je omogućilo da se nasilje desi. Takođe, pravilo da novinar kontroliše priču ovde ne važi: žrtva je ta kojoj je nasilnik oduzeo kontrolu nad njenim ličnim i fizičkim integritetom. Jasnim stavljanjem do znanja da u svakom trenutku može da odustane i da u javnost neće otići ništa što ona ne odobri, preživeloj dajemo mogućnost da povrati kontrolu nad traumatičnim iskustvom. To novinara ne oslobađa obaveze da zaštiti najbolji interes preživele: žene koje odluče da izađu u javnost nemaju uvek iskustva sa medijima, pa je posao novinara da joj savetuje ili insistira da pojedini detalji njene ispovesti budu izostavljeni, ako procenimo da bi to moglo da ugrozi njeno dostojanstvo.

Na kraju, izbor fotografija je važan segment. Istraživanja rađena sa ženama koje su preživele nasilje govore da su tipske ilustracije (žena sklupčana u ćošku, muška pesnica, bilo koja rekonstrukcija nasilja) zapravo novi okidači za staru traumu, kako sagovornica, tako i čitateljki koje žive sa iskustvom nasilja. Zato je "Vreme" odabralo drugačiji pristup: umesto žene žrtve pokazali smo ženu koja cepa fotografije nastale mimo njene volje. Umesto prestrašene žene koja se vidi u objektivu foto aparata, vide se dve ženske ruke koje se drže zajedno i poručuju žrtvama da nisu same. Da li smo pre izlaska prošlog broja bili sigurni da ovakav pristup zaista funkcioniše? Ne baš. Da li smo nakon reakcija javnosti i čitateljki koje su nam se javile, a preživele su razne oblike nasilja, uvereni da je ovo ispravan način izveštavanja o nasilju prema ženama? Apsolutno da.

koje stižu do "Vremena", atmosfera je napeta. Pre sastanka, dva člana UO potvrdili su da je od direktora Petnice Nikole Božića traženo da pošalje tačnu hronologiju dešavanja koja su dovela do teksta u "Vremenu", kao i objašnjenje zašto su UO, Savet, rukovodioci i saradnici na seminarima, o spornim događajima u Petnici obavešteni tek nakon što je "Vreme" kontaktiralo Nikolu Božića i Vigora Majića.

KAKO SU DEVOJKE

Neke od sagovornica "Vremena" ohrabrile su se i ponovo razmatraju mogućnost da se ipak jave policiji. Nakon izlaska teksta, bilo je pokušaja da se dođe do njihovog identiteta. Prvo je TV K2 kontaktirala "Vreme" da traži posredovanje, a onda se dogodio još jedan, neobičan, ali uzaludan pokušaj. Naime, u tekstu iz prošlog broja stoji da je jedna devojka imala po dva rada u Petničkim sveskama i da je B.S. napao 2014. godine. Petničke sveske u elektronskom formatu postoje na sajtu koji je nastao ličnom inicijativom jednog čoveka, koji je primetio pojačanu aktivnost na sajtu i to baš za izdanje iz 2014. pa je deaktivirao sajt. Redakcija "Vremena", međutim nije ostavila trag preko kog bi devojka mogla da bude identifikovana: niti je jedina koja je imala po dva rada godišnje, niti je u tekstu navedeno kada je radove objavila. Ipak, radoznalost pojedinih medija ili pojedinaca i dalje je zabrinjavajuća kada je reč o osetljivim temama.

Sve sagovornice prošlog broja "Vremena" kažu da ih je ohrabrila, pa čak i zacelila gotovo jedinstvena podrška javnosti. To pokazuje koliko je zapravo malo napora potrebno da društvo učini, pa da se žene koje nose iskustvo seksualne traume osete bolje. Sve što je potrebno je: čuti ih, verovati im i poštovati njihove potrebe.

KAKO SU MEDIJI

Slučaj je u medijima odjeknuo daleko više nego što je redakcija "Vremena" očekivala. Nažalost, čak i kada je reč o temama oko kojih vlada konsenzus u javnosti, podela na "naše" i "njihove" veštački se održava u životu. Iako je većina medija kao izvor navela "Vreme", na televizijama Hepi i Pink naširoko se smatralo o Petnici, ali kao izvor su navođeni neki nedefinisani, imaginarni mediji. To nikako ne baca senku na činjenicu da je većina kolega bila više nego korektna, te su navodili izvore i konsultovali se sa redakcijom "Vremena" tokom izveštavanja o ovom slučaju. Jedini medij koji je pogazio sve što smo u svom pristupu nastojali da primenimo jesu "Večernje novosti", koje su se zaputile u selo iz kog je B.S. i iznele razne nepotrebne i degutantne detalje iz njegovog života, sa sve imenima i drugim podacima o članovima njegove porodice.

Oglasila se i šefica Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost Zorana Mihajlović sa zahtevom da se ime nasilnika odmah saopšti policiji. Zahtev je na mestu, ali je izostao u slučaju navoda o podvođenju maloletnica na žurkama Dragana Markovića Palme u Jagodini. Ovo je za Mihajlovićevu lakše jer u slučaj nisu umešani koalicioni partneri. Oglasio se i predsednik Srbije Aleksandar Vučić, vrlo zbunjujućom izjavom da neki uništavaju Petnicu na isti način na koji su uništili – Krušik. Razjašnjenje ove izjave prevazilazi intelektualne kapacitete redakcije.

U međuvremenu, redakciji se javilo (do trenutka odlaska ovog broja u štampu) još devet žena koje kažu da su u Petnici doživele seksualno nasilje od istog počinioca i po istom obrascu. Najstariji slučaj za koji sada znamo dogodio se 1991. godine.

Sada je najvažnije da kada se za ceo slučaj saznalo i kada su pokrenute predistražne radnje, mediji treba da ostanu po strani i puste policiju i tužilaštvo da rade svoj posao. Naše dalje izveštavanje odnosiće se isključivo na tok procesa i to samo na osnovu zvaničnih informacija, bez onoga što u medijima prečesto viđamo: curenja informacija iz policije i tužilaštva. ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

TEOFIL PANČIĆ

Popodne jednog pauna

Kada predsednik države shvata politiku i obavljanje javnih poslova kao (nimalo simboličku) "šorku", onda smo u svom nezadrživom padu stigli do takvih dubina da ćemo sasvim uskoro osetiti užarenu vrelinu Zemljine kore

Blago mahnitima po ovoj vrućini, njima se bar stanje svesti ne menja. Još ako su pod odgovarajućim stručnim nadzorom, uredno zbrinuti, opservirani i medikamentizovani, onda nema brige. Belaj nastaje kad nije tako, to jest kada oni koji iz objektivnih razloga ne mogu da polude potpuno izmaknu svakoj kontroli. Toliko potpuno da, hm, oni postani ti koji kontrolišu druge!

A zemlja u kojoj druge kontrolišu oni koji upadljivo nisu u stanju da kontrolišu sebe, duboko je nesrećna zemlja. U takvoj se zemlji treba zahvaliti sudbini svake večeri što je još jedan dan prošao a da se nije dogodila kakva kataklizma. Tražiti bilo šta preko toga bila bi puka razmaženost.

Toliko od teorije. Idemo sada na praksu. Priznajem da nisam dovoljno zaludan i dokon da bih pratio genezu bizarnog natezanja između Vučića i Vuka Jeremića, to jest tzv. Narodne stranke, koja je (geneza, ne stranka) dovela do poziva čoveka koji se predstavlja i kojeg predstavljaju (i doživljavaju) kao predsednika Srbije čelnicima NS da navrate do zgrade Predsedništva kad im bude zgodno, ne na vanilice i kafu, nego da odmere snage s Vučićem. Ne snage intelektualne, nego fizičke, da se okušaju kanda u šaketanju i ostalim borilačkim veštinama sa vrućih stadionskih tribina i još vrućijeg velegradskog asfalta, a to su – naime, tribine i asfalt – jedini pravi kreatori njegovog mentalnog sveta, njegovog načina opštenja i "rešavanja" konflikata, njegovog sistema vrednosti. Jer, kad god krene da se busa u prsa junačka kako može sam i s petoricom – ili sa mnogo više njih, što su u našim detinjstvima mogli samo Brus Li, Zagor Te-Nej i Komandant Mark – da izađe na kraj, Vučić misli na to da može da ih "prebije", "razjuri" i tome slično; izbor reči je njegov.

Odakle izvire ta njegova potreba, taj svrabežni neizdrž? Ne znam (mada slutim), a nije ni važno. Bitno je da se ovo njegovo prostačko i sociopatsko paunisanje stalno ponavlja, potpuno devalvirajući i devastirajući ionako mizerne ostatke institucija ove države, zahvaćenih imelom "vučićevštine".

Enivej, videli smo i čuli, koliko-toliko, kako je izgledao onaj performans na ulazu u Predsedništvo. Jeremić i svita su se, eto, "odazvali pozivu", što je Vučića izgleda silno razljutilo jer valjda misli da svi treba da prihvate da budu pasivne žrtve njegovih verbalnih izlivanja, i onda je krenulo međusobno čašćavanje, junačenje, kočoperenje, u belo lice unošenje, "'ajdemo napolje" i slično mužjačenje dostojno manje bistrih klipana iz petog razreda osnovne. Jeremić tu nije ostajao dužan, ali iskreno: koga je briga za Jeremića? On je već izborom političkih pogrda Vučiću ("izdajnik") rekao sve o vlastitoj opskurnosti, ali to me ostavlja sasvim prohladnim: Jeremićem sam se bavio dovoljno i previše dok je bio na vlasti. Što više nikada neće biti, ako Srbija nije baš sasvim poblesavila. Ali kada predsednik države shvata politiku i obavljanje javnih poslova kao (nimalo simboličku) "šorku", onda smo u svom nezadrživom padu stigli do takvih dubina da ćemo sasvim uskoro osetiti užarenu vrelinu Zemljine kore.

Naravno, ibijevska mahnitost vladara nikada nije samo stvar individualne patologije: ona je uvek ogledalo društva, to jest vladajućeg sloja u njemu. Zato se ne treba čuditi što su ono mučno sramoćenje čoveka koji je predsednik države egzaltirano komentarisali, recimo, Brnabić Ana, šefica njegove vlade (svaki apsolutni monarh, čak i kad je nekrunisan, ima "svoju" vladu, samo što ovaj ovdašnji deli vlast ne po naslednoj, nego po bratovskoj liniji) i Vučević Miloš, potpredsednik njegove partije. I mnogi drugi, naravno. A kako su to samo učinili, bogo moj... Bilo je to cilikavo oduševljavanje ustreptalih lokalnih jajara niže kategorije glavnim kvartovskim siledžijom i alfa-mužjakom: "a onda su, brateee, došle neke kukavice i pičke da ga provociraju a on ih, naš junak i vitez, natamburao i isprašio ih napolje, brateee!" U stopu su ih pratili tabloidi i (mnogo gori) polutabloidi i ostale kvazimedijske perionice mozga na veliko, pumpajući krhki i vazda žedni Vladaočev ego, koji i najblaži nemirac može razbucati u paramparčad, pa onda mora da se krpi ispočetka, svakog dana kao da nije postojalo juče i da neće postojati sutra. Pa sve i kad sve to zajedno ne bi bile kičaste muškobanjaste fantazije nego puke činjenice, sve i da je prgavi, ali pravedni natčovek Vučić zaista u maniru superjunaka iz stripova treće klase naslagao na gomilu Jeremića, Boru Novakovića, advokata Gajića i onog četvrtog, opet bi bilo sramota hvalisati se time, a kamoli javno se oduševljavati tobožnjim huliganskim "izdominiravanjem" prvog čoveka zemlje u nekom apsurdnom (i pravo govoreći idiotskom i duboko postiđujućem) koškanju s njegovim sugrađanima i političkim oponentima, ma ko i ma kakvi oni bili. Da li je zaista, zaista, potrebno da crtam zašto? I možete li se setiti još neke zemlje, bilo koje, bilo gde, u kojoj je tako nešto moguće, i u kojoj predsednik 'oće da se bije s oponentima (doduše samo kobajagi, tj. samo dok je okružen telohraniteljima, ali nije u tome poenta)? Ima li to *još neđe nasvijet*?

A šta bi ti, Pančiću, učinio da te Vučić pozove na duel? Mora da se šalite. Ali, ako vas baš zanima, preporučio bih mu da uloži dodatni napor i da pokuša da najzad odraste. A da je u međuvremenu dužan da se makar pravi da je normalan, jer barem toliko duguje zemlji po kojoj gazi. ¶

Prvi put kod predsedni

Za razliku od svih drugih koje Aleksandar Vučić nemilosrdno vređa i ponižava godinama sa svake konferencije za novinare i sa svakog "javnog obraćanja", sada su ljudi koje je pomenuo odlučili da "mu izađu na crtu" i prihvate njegov "poziv". Šta je doneo odlazak vođstva Narodne stranke u Predsedništvo Srbije, ko je hrabar a ko kukavica i kakve to ima veze sa političkim životom u Srbiji

SREĆOM VERBALNI OKRŠAJ NIJE PREŠAO U FIZIČKI: A. Vučić i V. Jeremić
Foto: privatna arhiva

Čini se da je deo opozicije našao žicu za nervoznog predsednika Srbije Srpske napredne stranke: treba ga iznervirati, treba ga isprovocirati da bi on napravio neku grešku koja će uticati na pad njegovog rejtinga. To je prošle nedelje na drastičan način pokazala Narodna stranka kada je "upala" u Predsedništvo Srbije posle retoričkog poziva Aleksandra Vučića da "dođu i da njega linčuju".

Vučić je u četvrtak 24. juna u još jednom od svakodnevnih obraćanja narodu pomenuo Narodnu stranku i njene lidere Vuka Jeremića, Boru Novakovića, Borivoja Borovića, Vladimira Gajića i Miroslava Aleksića u nastupu retoričkog besa zbog njihovog svakodnevnog pozivanja na revanšizam jednom kada vlast bude promenjena.

Odgovor je stigao dan kasnije, u petak 25. juna kada su pomenuti, bez Borovića, zaista otišli kod Vučića u Predsedništvo da vide šta on to hoće od njih. Javnost je saznala da se na prijemnici Novog dvora dogodio jedan verbalni incident koji je nakon toga tumačio svako kako želi. Narodnjaci su govorili: evo pravog Vučića, radikalske kukavice, agresivnog slabića koji ne može da kontroliše emocije, a naprednjaci su se dičili delovanjem svog šefa, koji se nije povukao ni pred četvoricom, koji zajedno imaju preko "500 kila žive vage".

Na koncu je Napredna postala tema dana nametnuvši temu koju je nekoliko dana nakon toga vlast pokušava da prekrije svojom verzijom: Vučić se, naime, svakodnevno pojavljuje u medijima i objašnjava šta se zapravo dogodilo. Kada se sve to stavi sa strane, ostaje nedoumica koliki je domet ovakvih političkih performansa i da li opozicija može da bude "luđa" od onih na vlasti, za čije postupke se često govori "da nisu normalni i da to niko nikada ne bi uradio".

FERKA NA ULICI

Imali smo na kraju mogućnost da jedan uličarski manir vidimo skoro pa uživo u okviru političkog života Srbije, koji i te kako obiluje bizarnim prostaklukom. Ovaj događaj je malo pomerio te granice jer smo videli, odnosno čuli predsednika Srbije u jednom nastupu koji priliči džiberima i huliganima, a ne osobi koja vodi državu.

Ferke su stara stvar, ima ih opisanih i u literaturi, a mnogi koji su živeli u Beogradu i drugim gradovima Srbije svedočili su takvim događajima u svom detinjstvu i mladosti. Ferka je jedna vrsta "viteškog" obračuna dvojice tipova iz jednog kraja grada ili dva sukobljena kraja grada: vođe uličnih ili blokovskih bandi bi se dogovorile da razreše neke svoje probleme tako što bi se potukli na nekom unapred dogovorenom mestu.

Kada je ferka, ekipa se okupi na tom mestu i znaju se neka pravila: borba mora da bude čista, nema boksera u rukama ili drugog hladnog oružja, nema udaraca s leđa ili u muda. Iako se radi o nasilnim ljudima koji su često skloni kriminalu, ta pravila se poštuju jer je cilj da se vidi ko je jači. Razume se, ferka je uvek tuča "jedan na jedan", ne dešava se da više njih udari na jednoga.

Da li je ovo što smo videli i čuli o "događaju" u Predsedništvu ferka? Ne izgleda

ka na ferku

baš tako jer je Vučić hteo da se sam tuče sa petoricom, ali, pošto ih je on sam "zvao" i rekao da oni ne treba da prete drugima nego neka dođu po njega, onda i to može da se razume kao ta zakazana uličnа tuča.

Nevolja je u tome što Vučić, očigledno, nije to baš tako mislio. Naime, on je iskoristio javni medijski prostor da bi vređao i prozivao ljude, što radi od kad je ušao u politiku, a dramatično više i vidljivije od kad je na vlasti od 2012. godine. Nasilje koje emanira sa televizije neki ljudi su odlučili da shvate bukvalno, dođu po njega i odazovu se na poziv za "fajt".

Da Vučić nije tako mislio, videlo se kada je "narodna četvorka" došla kod njega na radno mesto i po njegovoj reakciji: vikao je, dobacivao, bio kvazi ironičan – "Hajde devojčice, linčujte me", ali nije ostavio utisak onog tipa o kome nam je godinama ispredao bajke – te ulični borac, te huligan sa severa, te navijač bez mane i straha. Ukratko, čovek koji je u mladosti preko leđa preturio mnoge gradske i prigradske tuče, o kojima je samo on svedočio i nikada niko drugi.

Vučić voli da neguje imidž nepokolebljivog borca, zaštitnika svih, pa je tako i ovde on, zapravo, po sopstvenom naknadnom tumačenju, stao da brani Vulina i Anu Brnabić. Zašto njih? Zato što su "narodnjaci" obećali da će Ana i Aleksandar ići na robiju kada se vlast promeni, i samo pominjanje takvog ishoda unelo je ozbiljnu nervozu kod Vučića pa je zato pozvao na ferku.

A ŠTA AKO DOĐEMO

Za razliku od svih drugih koje Vučić nemilosrdno vređa i ponižava godinama sa svake konferencije za novinare i sa svakog "javnog obraćanja", sada su ljudi koje je pomenuo odlučili da "mu izađu na crtu", da prihvate njegov "poziv".

On im je poručio – hajde, ako smete dođite po mene! A kada su oni zaista i došli, Vučić se krio iza obezbeđenja i vređao ih kao i do sada. Naravno da nije izašao da se tuče jer se nikada u životu nije ni tukao, ali, razumeo je da će sad morati da troši još nekoliko emisija i javnih obraćanja da bi objasnio kako je zapravo ponovo ispao heroj i nepokolebljiv.

Narodnjaci su ga na neki način iznenadili, ali oni već neko vreme veoma dosledno govore o "danu posle", o potrebi da kada jednom ova vlast padne, ovi koji su na njenom čelu moraju da budu izvedeni pred sud. Vučiću i njegovima, razume se, to sada deluje smešno, ali se u javnosti i među narodom ohrabruje jedna ideja odmazde – pravne, političke »

Coca-Cola HBC sa partnerima na Sustainability forumu

Prioritet upravljanje otpadom i reciklaža

Ostali smo dosledni održivom poslovanju i smanjenju uticaja na životnu sredinu

Teška godina koja je za nama naučila nas je mnogo čemu i naterala nas da razmišljamo i preispitujemo svoje postupke kao pojedinci, ali i kao društvo. Kako je privreda bila posebno na udaru, tako je poslovanje velikih sistema moralo značajno da se transformiše kako bi se osigurali proizvodni procesi, bezbednost i zdravlje ljudi. Upravo je prethodni period potvrdio da je održivo poslovanje jedino moguće, a održiva budućnost jedini pravi cilj.

Coca-Cola HBC Srbija uvek potrebe zajednice stavlja kao prioritete svog održivog poslovanja. Aktivnosti i projekte tokom 2020. u potpunosti su prilagodili potrebama društva, a resurse usmerili tamo gde je bilo najpotrebnije. Rezultati su nedavno predstavljeni u osmom Izveštaju o održivom poslovanju za 2020. godinu, koji je prvi put sadržao i rezultate kompanije Bambi.

Tim povodom, u nedelji održivosti organizovan je i Sustainability Forum na kom su učestvovali eksperti iz državnih institucija, poslovne zajednice i nevladinog sektora, gde je jedna od centralnih tema bila adekvatno upravljanje otpadom i održiva ambalaža u okviru koje Coca-Cola HBC ima značajne rezultate i ambicije kroz svoju viziju Svet bez otpada.

"Uprkos 2020. godini, ostali smo dosledni održivom poslovanju i smanjenju uticaja na životnu sredinu. Naše punionice imaju sopstvena postrojenja za tretman otpadnih voda, za više od 50% je smanjena ukupna potrošnja vode, ali i energija po litru proizvedenog pića, ako gledamo period od 2007. godine do sada. Preduzimamo inicijative za pronalaženje ekološki najprihvatljivijih rešenja za upravljanje ambalažnim otpadom, ali i podstičemo svoje potrošače da se uključe u recikliranje", istakla je Tisa Čaušević, menadžerka za javne i regulatorne poslove u kompaniji Coca-Cola HBC Srbija.

Violeta Belanović Kokir, generalna direktorka kompanije Sekopak, istakla je da ambiciozni ciljevi kompanija podstiču na promene, ali i partnerski odnos sa državom.

"Važno je da javni sektor shvata da je regulisanje otpada i ambalaže važan činilac na putu ka EU gde upravo zelena agenda, adekvatno upravljanje otpadom, stavlja kao jedan od prioriteta. Pozitivno je što se na lokalu dešavaju brojni projekti u kom učestvuju kompanije, međutim, potrebno je podići ih na nacionalni nivo. Edukacija građana je takođe jedan od prioriteta i na tome se mora više raditi u narednom periodu, pored izgradnje infrastrukture za separaciju ambalažnog komunalnog otpada."

Zaključak Sustainability Foruma je da se moderan svet ne može zamisliti bez ambalaže koja omogućava da proizvodi koji se koriste budu zaštićeni, bezbedni i vrhunskog kvaliteta. Kako bi celokupan proces upravljanja ambalažom bio unapređen i podignut na viši nivo, važno je uspostavljanje i negovanje partnerskog odnosa sa državom i nadležnim institucijama.

ili lične. Sve u svemu, usađuje se ideja o potrebi da ovi koji sada upravljaju Srbijom budu kažnjeni i oduzimanjem imovine i oduzimanjem prava da se ubuduće bave javnim poslom.

Četvorka Narodne stranke došla je u Predsedništvo da pita Vučića "da li je normalan", bila je spremna da se sa njim "raspravi", a rezultat svega je da on dva, tri dana nakon toga govori kako možda nije trebalo to sve da uradi, galami na njih i slično, nego da uradi ono što rade političari i razumnni ljudi – da ih pozove na kafu. Ovo je obećao za neku drugu priliku u pokušaju da ublaži negativne posledice celog događaja.

TANKA LINIJA

Ako je Vuk Jeremić dve godine ranije sa kamiona parkiranog ispred Predsedništva obećavao da će Vučić da padne do Uskrsa (za mesec dana), sada je uspeo da uđe u zgradu i lično prenese poruku svom protivniku.

Jeremić pokazuje odlučnost da sa svojim saradnicima "istera stvar do kraja", samo će mu za sve to biti potrebna podrška većeg broja ljudi u Srbiji. Narodnjaci su uradili ovom akcijom i drugim svojim aktivnostima nešto što je opasno po Vučića i vlast: oni su ih u potpunosti kriminalizovali, stavili van zakona, odnosno, pokazali i pokazuju da su se naprednjaci uzdigli iznad svakog zakona i institucije u Srbiji. Narodna stranka svedoči njihovim kriminalnim i koruptivnim poslovima, to su izabrali kao način političke borbe i videćemo koliko će im se ljudi na tom putu pridružiti.

Vučić koristi sve resurse da ih ismeje i ponizi. Kaže kako oni nemaju nikakvu politiku osim politike rušenja Vučića, ali, eto i to je neka politika i vrlo je fokusirana. Srbija sa takvom političkom dinamikom ulazi u opasnu zonu nasilja, koje bi neko mogao da razume kao opravdano ako se primenjuje prema onima za koje se tvrdi da su kriminalci i lopovi. Dakle, deo opozicije preuzima od Vučića narativ i političku poruku pokušavajući da promeni igru i govori: ovaj je najveći lopov i kriminalac, a ne oni za koje on to kaže na televiziji.

Vučić, kao prekaljeni političar, oseća da to nije dobro za njega, podiže ulog, ali se povlači kada mečka zaigra pod njegovi prozorom, pa docnije, okružen vojskom, opet šalje poruke busanja u grudi, prizivanje huliganske mladosti i slično. Sve to celokupnu Srbiji stavlja u lošu perspektivu. Jer ako je procena da se na svakovrsno nasilje sa vrha može odgovoriti samo većim nasiljem, pitanje je šta će biti krajnji ishod i ko u toj tuči zapravo dobija.

Dok smo na terenu ferke, poštenog odmeravanja snage pesnicama dvojice uličara, nekakva pravila postoje i ishod se da videti. Ako krene makljaža onih koji stoje sa strane, ako krenu da se bodu noževima i da lome vilice bokserima, ako povade štangle i pištolje, krv će pasti sigurno. I u takvom raspletu nikada se ne zna ko će ujutro biti glavni u kraju ili na ulici.

I dalje je odluka Vučićeva i njegove vlade: da li će se upristojiti, u šta sve manje ljudi veruje ili će zatezati konopac dok sve ne pukne. Za život u Srbiji bilo bi bolje da se napravi neki dogovor kako bi se stvari vratile u institucije. Ako ostane sve na ulici i zakonima ulice, tu se niko neće dobro provesti. Čak ni onaj sa huliganskim dosijeom. ¶

SLOBODAN GEORGIJEV

DRAGAN ILIĆ

Fajt TV

Pokazalo se u nekoliko primera da ni građani, ni mediji, ali, nažalost, ni institucije, veoma često ne umeju da reaguju kada agresija postane deo naše svakodnevice

Konflikt bilo koje vrste danas je omiljena televizijska tema. Odavno je poznato da je ovo medij spektakla, koji svaki sukob dramatizuje, a u korenu ovog fenomena leži ljudska i gledalačka fasciniranost agresijom. Večito je pitanje o prirodi agresivnosti kod čoveka, ali su istraživanja nedvosmisleno dokazala da se njeno ispoljavanje nalazi pod snažnim uticajem društva. Dok odrastamo, u porodici, zatim u školi i zajednici, mi praktično neprekidno učimo da agresivnost kanališemo (recimo kroz sport), da je kontrolišemo i držimo u društveno prihvatljivim okvirima. Međutim, pokazalo se u nekoliko primera da ni građani, ni mediji, ali, nažalost, ni institucije, veoma često ne umeju da reaguju kada agresija postane deo naše svakodnevice.

Na elementarnom nivou, agresivnost je u porastu u slučajevima porodičnog i vršnjačkog nasilja. Govori se o neverovatnom broju žena koje su žrtve partnerskog nasilja. Na društvenim mrežama su se pojavili snimci gde neke siledžije mlate svoje partnerke, pred svedocima, koji paralizovano gledaju šta se dešava. Veoma brzo se ove priče "preliju" u programe komercijalnih televizija, a zanimljivo je da su slučajevi dobili kolokvijalna imena prema lokaciji mlaćenja, npr. "Ada" ili "Voždovac". Tabloidi u sprezi sa sajtovima ovakve priče začas učine viralnim, tako da se batine veoma brzo prošire javnim prostorom.

Posebno je licemerno kada se voditelji i voditeljke na televizijama koje emituju rijaliti programe zgražavaju nad primerima nasilja. Ovo kažem zbog povratne veze koju imate kada se nasilje iz "Zadruge" ili "Parova" prelije na portale, a to se dešava svakodnevno, osim kada imate snimke eksplicitnog seksa. Seks i batine, ukratko, to je model po kojem funkcioniše ovaj mehanizam, a poslednji primer je klip Kristijana i njegove devojke. Ne znam koliko je klikova i pregleda imao klip kada su imali seks, ali kad je "uvatio da je davi", to je gledano više od 700.000 puta. Po ko zna koji put se pokazalo da u našim medijima tabačina izaziva više interesa od jebačine. Ove izraze koristim zato što se i scene seksa izuzetno retko u medijima opisuju kao "vođenje ljubavi" ili "razmena nežnosti", već neuporedivo češće kao "žestoka akcija", "tresla se Zadruga" ili "krici zadovoljstva", što je svakako bliže pornografiji nego erotici.

Prema rečima Vesne Stanojević, povećan je broj žena koje se prijavljuju u sigurne kuće, a broj poziva na SOS telefone takođe je u porastu.

Kada se razmišlja o uzrocima partnerskog nasilja, treba biti veoma oprezan. Svaki pokušaj tumačenja uzroka veoma lako može da sklizne u besmisleno opravdavanje. Ne mogu da izbacim iz glave naslov u novinama, koji sledstveno završi kao deo nekih jutarnjih programa, gde bukvalno piše "Alimentacija povukla oroz". Bivši muž je pucao na svoju bivšu ženu, a već u naslovu je aboliran od krivice. U nekoliko navrata se desilo da se na televiziji o ovoj temi govori tako što pozovu ženu iz neke nevladine organizacije i advokata koji pokušava da relativizuje nasilje do te mere da se pitate ima li uopšte smisla o ovoj temi govoriti na takav način. Tako izgledaju i kometari na društvenim mrežama, gde se tek iz duboke anonmnosti, onim glasom "iza kace", mudraci pitaju zašto je neka žena zaslužila batine. Čak se i visoke temperature navode kao faktor koji utiče na povećanje agresije. Ja sam skloniji da verujem kako počinjemo da se suočavamo sa posledicama produženog stresa izazvanog pandemijom korone.

U našim medijima interes za primere nasilja po pravilu brzo prestaje, pa se epilozi uglavnom ne znaju. Mi ćemo verovatno zaboraviti šta se desilo na Adi ili na Voždovcu, šta je bilo sa ćaletom koji je u školskom dvorištu krvnički premlatio sina tokom proslave male mature ili šta bi sa onim ludacima koji su napadali radnike "Čistoće" koji su zaprašivali komarce. Zločin je u medijima bez kazne, što stvara utisak jedne beskonačne crne hronike u kojoj samo imate nasilje, a reakcija društva izostaje. Očigledno, ni slučajni svedoci ne znaju šta da urade kada se nađu pred nasilnikom koji maltretira žrtvu. Naše intuitivne reakcije bi bile borba ili beg ako procenimo da ne možemo da se suprotstavimo. U medijima smo pasivni svedoci, koji su paralisani i ne rade ništa.

Plašim se da su u pravu i psiholozi koji o nasilju govore kao obliku komunikacije. Primer za to ste mogli da vidite u snimku iz Predsedništva, gde su se na vratima suočili Vučić i delegacija Narodne stranke sa Jeremićem na čelu. Ukratko, u doba potpunog prekida komunikacije vlasti i opozicije, imamo primer alternativnog "dijaloga" u kojem vidimo isključivo verbalnu agresiju. Narodnim jezikom rečeno, političari se lože da su mangupi iz škole koji će "ko fol" da se pobiju na školskom, da se vidi ko je veći baja. Posle su danima obe strane tvrdile kako su u tom "duelu" pobedili, dok je jedini merodavni profesionalac u pomenutom snimku, čika iz "kobri", opušteno smirivao situaciju iskusno procenivši da tu od tuče nema pojma. Ovu metodu političke borbe napustio je čak i njen rodonačelnik Boško Obradović, koji sad učestvuje u dijalogu u Skupštini. Predsedniku je čak izletelo, pa je Jeremića i njegove pogrdno nazvao "devojčicama". Mediji su, već prema svojoj orijentaciji, danima ložili jednu ili drugu stranu, ali mi se čini da je ovaj primer na mnogo nivoa pogrešan i predstavlja ozbiljan faul za obe strane.

Ponovo smo kao gledaoci pasivni kibiceri ili, još bizarnije, od nas se očekuje da ili navijamo i ložimo političare da se koškaju, ili da presuđujemo, poput roditelja u dečijoj svađi, ne bi li otkrili ko je kome prvi opsov'o mater. Srećom, počeo raspust. ¶

Dozvolite da se reklamiramo

Na početku vežbe niko nije našao za shodno da se minutom ćutanja oda pošta stradalom kolegi starijem vodniku prve klase Dejanu Stojkoviću. Zanimljivo je da čak ni predsednik Srbije Aleksandar Vučić nije našao za shodno da uputi telegram saučešća porodici ili bar to nije saopšteno. Jedan podoficir više-manje, ne treba kvariti "veličanstveni uspeh istorijske vežbe"

Na dan održavanja vežbe "Munjeviti udar 2021", 27. juna ujutro, deo Ibarske magistrale od Kraljeva do Raške bio je sav u crveno–plavim bojama: "tutnjali" su službeni "audiji A6", "BMW", "škode superb" što civilnih registracija, što vojnih, sa upaljenim "blinkerima", preticali preko pune linije jer za njih zakoni ne vrede, pa čak ni davno dato obećanje Aleksandra Vučića da će narediti uklanjanje tih uređaja. Razlog žurbe – funkcioneri su išli na vežbu, zvanično najavljivanu kao "jednu od najvećih u poslednjih nekoliko decenija", pa da stignu na vreme.

U isto vreme, tugovali su porodica, rodbina i kolege starijeg vodnika prve klase Dejana Stojkovića (1982), izbeglice iz Prizrena. Čovek je tokom pripreme za vežbu stradao u oklopnom transporteru BVP M-80 jer se aktivirao sistem za gašenje požara u tom borbenom sredstvu. Ceo slučaj je predstavljen kao da je tom podoficiru pozlilo i da mu nije bilo spasa (vidi okvir "Nema ko da zabrani"). Očigledno je reč o podmetačini, ali čak i da je to istina, kako je moguće da uoči vežbe nije napravljen sistematski pregled za sve učesnike? Inače, na početku vežbe niko nije našao za shodno da se minutom ćutanja oda pošta stradalom kolegi. Zanimljivo je da čak ni samozvani "vrhovni komandant Vojske Srbije" Aleksandar Vučić nije našao za shodno da uputi telegram saučešća porodici ili bar to nije saopšteno. Jedan podoficir više-manje, ne treba kvariti "veličanstveni uspeh istorijske vežbe".

PARAUNIFORMIRANI VULIN I OSTALI

A na vežbi, kao preslikanoj onoj iz 2019. godine, iste ceremonije, isti napad neprijatelja, iste jedinice, iste borbene grupe, isti raspored jedinica i njihovog dejstva, isti "počasni gost" Milorad Dodik (zlobnici kažu "vršilac dužnosti zamenika predsednika Srbije"). Razlika je samo što Aleksandar Vulin nije više ministar odbrane nego unutrašnjih poslova, pa je došao u parauniformi sa grbom MUP-a, a bivši ministar policije dr Nebojša Stefanović je sad preuzeo resor odbrane, ali i obukao kombinaciju u sivomaslinastoj boji – običnu majicu i pantalone. U SMB je, po običaju, bio stvarni komandant vežbe, v. d. pomoćnika ministra za materijalne resurse Nenad Miloradović, zvani Baća, koji je i autor čitavog scenarija, kako bi pokazao koliko su "moćna" sredstva u razvoju "Jugoimporta SDPR", državne firme za trgovinu oružjem čiji je on odavno zastupnik u Ministarstvu.

Zvanice su vojnici rasporedili u svečanu ložu. Uskoro su stigli i veterani sa bitke na Košarama 1999. po posebno napravljenom spisku "podobnih", sa sve rasporedom prevoza. Tu su i bivši načelnici Generalštaba – Branko Krga, Miloje Miletić, Ljubiša Diković (možda je bio i Dragan Paskaš, ali autor teksta ga nije video). Nedostaje, po običaju, Zdravko Ponoš, koji je takođe obavljao tu funkciju. Na kratku poruku da li je dobio poziv, sledi još kraći odgovor Ponoša: "Otkako je Milan Mojsilović NGŠ, ne dobijam pozive za prisustvo ni za jednu vojnu aktivnost, uključujući vežbe i svečanosti."

Kopirajući Vulina, na svečanu binu stiže i predsednik skupštinskog Odbora za kontrolu službi bezbednosti Igor Bečić, upasan u parauniformu sa čudnim oznakama, ali sa sve opasačem koji koriste specijalne policijske jedinice. U sličnom "izdanju" je i direktor BIA Bratislav Gašić. Jedini koji se razlikuje je predsednik Skupštine Ivica Dačić u odelu. Odnos prema novinarima je vrhunski. Sve obezbeđeno – od mesta u šatoru da se zaklone od sunca, interneta, utičnica za napajanje uređaja, do sitnih znakova pažnje poput lepih polo-majica sa znakom Ministarstva odbrane.

Na kraju stiže "vrhovni" Vučić, kapetan komandir počasne čete Garde, gazeći strojevi korak po nasutom tucaniku, predaje mu raport i predsednik Srbije obi-

UVESELJAVANJE NARODA: Zvanice na vežbi, gađanje iz helikoptera i padobranci
Fotografije: Jadranka Ilić /Tanjug

Nema ko da zabrani

Smrt starijeg vodnika prve klase Stojkovića otvorila bi, da je ovo pravna država, mnoga pitanja. Pored ostalog i to kako se i na koji način aktivirao protivpožarni sistem uređaja za gašenje punjenog halonom.

Kad je, neposredno uoči vežbe, sahranjen na groblju u Kragujevcu, nije se pojavio ni komandant njegove brigade, niti bilo ko iz Komande Kopnene vojske, već je samo sa Peštera stigao autobus sa njegovim kolegama. Ministarstvo odbrane je demantovalo samo sebe jer je, iako su prethodno saopštili da je on preminuo pošto mu je pozlilo, priznalo da se aktivirao protivpožarni uređaj u BVP, ali da se do obdukcije ne može utvrditi da li je to uzrok smrti, o čemu će se izjasniti tužilaštvo.

Uređaj za gašenje u BVP ima mlaznice unutar čitavog BVP-a: u slučaju da transporter bude pogođen "zoljom" ili tenkovskom granatom, stvara automatski temperaturu od minus 20 stepeni. On bi trebalo da se aktivira na temperaturi od 110 stepeni. U tom trenutku kad se aktivirao, u neposrednoj blizini BVP je aktiviran topovski udar, a dejstvovao je i tenk, na pet metara. Stariji vodnik Stojković je radio-vezom izvestio da ima problem, ali mu je rečeno da ide napred i izvuče se iz kolone. Oko 20 sekundi bio je onesvešćen i vozač BVP.

"Ako je izvestio da ima problem, treba ispitati ko je naredio da ide dalje, pogotovo u situaciji kad je tolika temperatura i spolja i u vozilu", kaže izvor "Vremena" iz vojske.

Drugi izvor, penzionisani pukovnik tehničke službe, učesnik tri rata na prostoru bivše Jugoslavije, vrlo je konkretan: "Nekadašnji inspektori za sudove pod pritiskom i protivpožarna sredstva i opremu mogli su da zabrane upotrebu borbenih sredstava i objekata koji su imali neispravna protivpožarna sredstva. Takvoj zabrani nisu mogli da se suprotstave ni komandanti. Ali i tada su ginule posade borbenih i neborbenih vozila zbog neispravnosti protivpožarnih sistema. Kako je sada, mogu da naslutim, jer nema ko da zabrani."

lazi stroj. Kaže: "Oficiri, podoficiri i vojnici, zdravo" i dobija identičan odgovor. Sve to ide u direktnom prenosu na državnoj televiziji, zbog toga je čitav događaj i osmišljen, što nigde nije praksa. Autoru teksta stiže poruka od iskusnog oficira u penziji, koji je pratio prenos: "Pravilo službe je nekad bilo da se strojevi korak pri predaji raporta može gaziti samo na asfaltu, tako je bilo i u vreme Tita." Ništa makadam, zemljani put, tucanik, zna se kako se to radi i kojim korakom, uz upotrebu sablje. Ali kad je Vučić u pitanju, pravila se menjaju, kao i u slučaju kad je komandant Garde, u vreme dok je predsednik Srbije bio Tomislav Nikolić, za potrebe "scenografije" prilikom polaganja venaca na Krfu, "plavoj grobnici", obukao uniformu u kojoj se "ženio Arkan" i tako ponizio državu Srbiju i njenu vojsku, a sve povlađujući jednoj od službenica Nikolićevog kabineta.

BEZ GUBITAKA I "PANCIRA"

Počinje vežba: neprijateljske snage su u veličini dva ojačana bataljona (u najboljem slučaju 1600 ljudi) zauzele jugozapad Srbije, prostor vazdušne linije je 100 kilometara, a pošto se radi o planinskim predelima, najmanje 2-2,5 puta više, i onda Vojska sprema "munjeviti udar". Kako su uspeli to da urade, gde su bile obaveštajne i bezbednosne strukture države, o tom ni reči. Onda se na malom prostoru Peštera, koji su navodno zauzele dve neprijateljske pešadijske čete, slije silna srpska tehnika i "oklop", sa sve PVO sistemima KUB. Toliko oklopa po kvadratnom kilometru nije bilo ni u bici kod Kurska u Drugom svetskom ratu, najvećoj takve vrste u istoriji.

U carstvo laže i paralaže vojnih podobnih "stratega" sve to lepo se uklopilo, uključujući obmanu da je letelo 11 lovaca MiG-29, čime se "vrhovni" samozadovoljno pohvalio. Istina je da je letelo njih osam, što lepo stoji u vodiču vežbe, ona prva tri što su simulirala vazdušni dvoboj vratila su se da dejstvuju.

Dejstvovala su dva ruska "pancira"; udar topovima od 30 milimetara, za koje je Vučić tvrdio da očas "srežu brdo" nije se desio. Dejstvovalo je 11 protivavionskih sistema PASARS, sa "Boforsovim" topovima od 40 milimetara, po istom brdu, ali ga ni oni nisu "sasekli".

Vojnici su, boraveći 15 dana u logorskim uslovima, svoj posao, po običaju, izveli savršeno. Ako je negde "fulala" tehnika, a to je slučaj u gađanju vođenom raketom "maljutka" sa vozila POLO-83, to nije bilo do njih – hoće i tehnika da zataji.

Na vežbi nijedan srpski tenk ili transporter nije pretrpeo gubitke pa tako nije ni pokazana sposobnost izvlačenja takvih sredstava van dometa "neprijatelja", ni spasavanje ljudstva. A to je deo realne borbe. Nije pokazano ni izvlačenje ranjenika, ni "asanacija terena", što je takođe deo obuke u vojnim školama.

Predsednik i "vrhovni" je pohvalio vojsku, čak i ministra Stefanovića, čiju smenu su složno zatražili svi opštinski odbori SNS u Srbiji, uključujući one kosovske. Pa neka se zamisle za šta su se izjašnjavali. ¶

DAVOR LUKAČ

Njihova želja da ne znamo ništa

Svi oni organi vlasti koji nisu želeli da dostavljaju informacije ni nakon odluke Poverenika da to moraju da učine, moći će bez nekih preteranih smetnji da i dalje na taj način krše zakon

Sredinom juna završena je tzv. javna rasprava o Nacrtu kojim se menja postojeći Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Ovaj Nacrt je od većine zainteresovane javnosti ocenjen kao loš zakon koji će protivustavno smanjivati dostignuta prava, a najčešći "korisnici" ovog zakona – građani i mediji – mogli bi, prema istim ocenama, da izgube važnu alatku u pokušajima da sebe i javnost obaveštavaju o poduhvatima svakovrsnih organa vlasti. Ako bi stavovi civilnog sektora o Nacrtu zakona morali da se sumiraju u jednoj rečenici, ona bi mogla da glasi – suština i glavni problemi ostaju isti, izmene su samo kozmetičke.

Najpre, zašto "takozvana" javna rasprava? Zato što je MDULS organizovao "javnu raspravu" tako što su zainteresovane strane slale mejlom primedbe na tekst nacrta. Jedinu stvarnu javnu raspravu, u kojoj su zapravo ljudi razgovarali i raspravljali o ponuđenim rešenjima, organizovao je civilni sektor, odnosno Partneri za demokratske promene Srbija (Partneri Srbija), u ime Koalicije za slobodu pristupa informacijama. Na toj debati nije bilo predstavnika državnih organa, izuzev aktuelnog Poverenika za informacije od javnog značaja Milana Marinovića.

Slično, u Radnoj grupi zaduženoj da radi na Nacrtu izmena zakona, koju je krajem prošle godine formiralo MDULS, nije bilo nikog od zainteresovanih strana – poput predstavnika medija i civilnog sektora – izuzev, ponovo, aktuelnog Poverenika, koji je bio član Radne grupe. Tek je pred kraj, na nekoliko poslednjih sastanaka Radne grupe bilo dozvoljeno dvoma predstavnicima civilnog društva da prisustvuju radu ovog tela.

Jedan od to dvoje bio je Nemanja Nenadić, programski direktor organizacije "Transparentnost Srbija". Po njegovom mišljenju, nedopustivo je da se novim zakonom kvari postojeći, uvođenjem dodatnih ograničenja za pristup informacijama od javnog značaja.

"Kritike se mogu usmeriti u dva pravca. Prvi je da sadašnji Nacrt zakona na nekim mestima dodatno ograničava prava, više nego što to čini postojeći zakon, a to je već i sa načelne strane nedopustivo zato što postoji ustavna odredba koja kaže da se ne može umanjivati dostignuti nivo ljudskih prava", kaže Nenadić za "Vreme" objašnjavajući tako član 9 Nacrta zakona u kome je predviđeno devet umesto postojećih pet osnova za ograničavanje prava pristupa informacijama.

"Drugi, još očigledniji vid kvarenja zakona jeste da se još jedan organ izuzima od prava na žalbu Povereniku, a to je Narodna banka Srbije, umesto da se potpuno ukine ta odredba i da se u svim slučajevima može uložiti žalba. Na tih nekoliko sednica Radne grupe na kojima smo prisustvovali, skrenuli smo im pažnju na sve što je bilo problematično. Većinu stvari nisu hteli da prihvate, ali su prihvatali stvari koje su dolazile van Radne grupe – na primer, nije bilo nikoga iz Narodne banke da objašnjava zašto NBS treba da bude izuzetak, a ta odredba je bila uvrštena na predlog iz NBS i o tome nije bilo diskusije. Takođe, nije bilo nikog iz Ministarstva privrede da objašnjava zašto je potreban izuzetak koji se tiče poslovnih interesa firme u državnom vlasništvu, tako da nismo mogli da čujemo razloge zbog kojih bi takvi predlozi bili opravdani", objašnjava Nenadić.

ŠTA SE NE MENJA

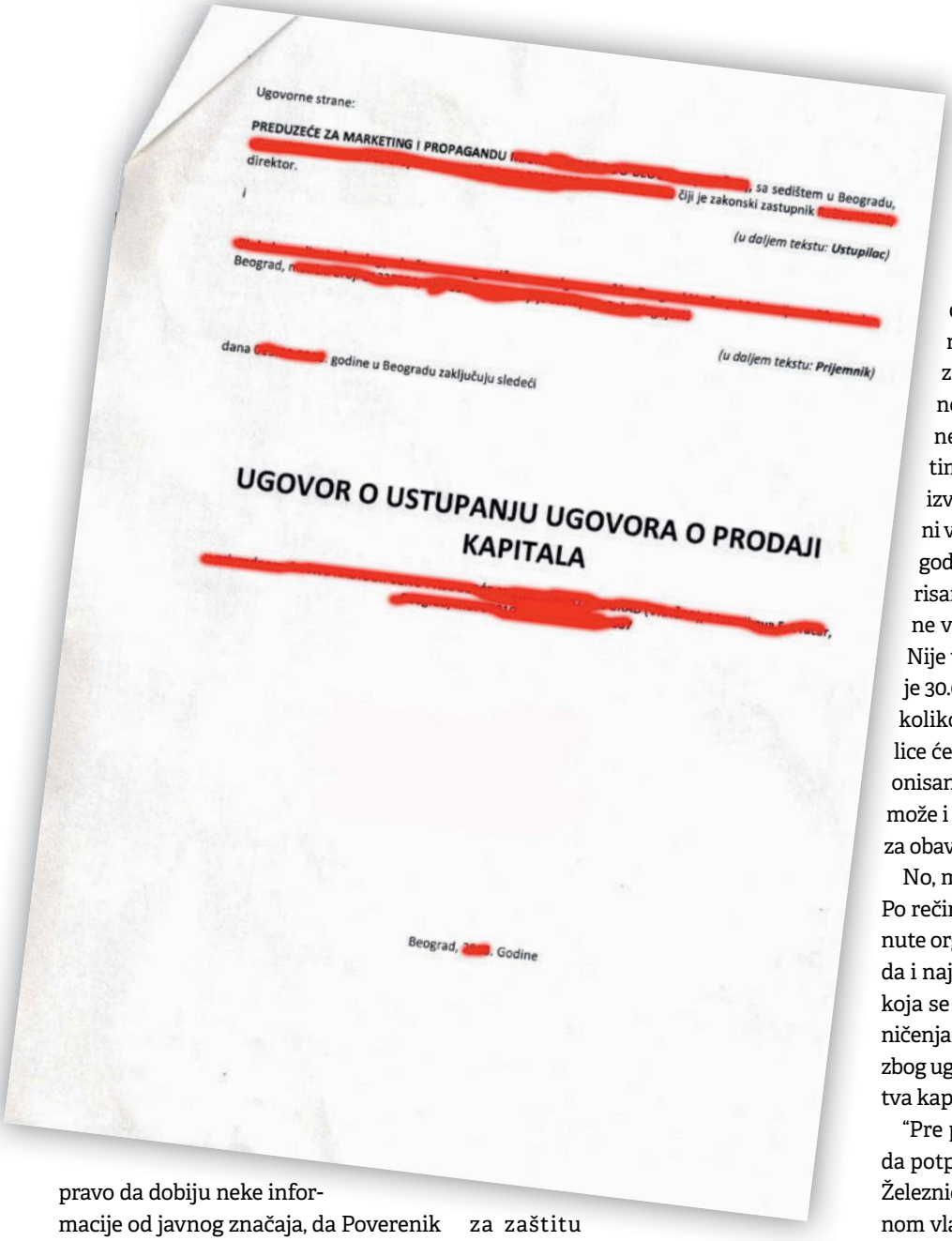
Sagovornici "Vremena" saglasni su da suštinski problem – neizvršavanje odluka Poverenika – nije rešen. Šta to konkretno znači? To znači da će svi oni organi vlasti koji su obuhvaćeni Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, a koji nisu želeli da dostavljaju informacije ni nakon odluke Poverenika da to moraju da učine, moći bez nekih preteranih smetnji da i dalje na taj način krše zakon.

Jer, aktuelni zakon je ovu situaciju "rešavao" na dva načina: novčanim kaznama koje je izricao Poverenik ili prinudnim izvršenjem odluke Poverenika koju mora da obezbedi Vlada Srbije. Novčane kazne su bile od 20 do 200 hiljada dinara, a nakon promena Zakona o opštem upravnom postupku, Poverenik je, naizgled, dobio mogućnost da znatno pooštri novčane kazne – čak i do 10 odsto godišnjih prihoda nekog pravnog lica.

No, volšebno, ni Uprava za trezor ni Ministarstvo finansija nisu mogli da odrede šta su to "ukupni prihodi korisnika budžetskog sistema", tako da je i ta niska kazna od 200.000 praktično ukinuta i to je tako sve od 2018. godine do danas.

Ovo drugo "rešenje" za one koji ne daju informacije – da Vlada obezbedi prinudno izvršenje Poverenikove odluke – bilo je još gore: slovima i brojkama, nijedna vlada od početka postojanja Poverenika (2005. godine) do danas nije na ovaj način obezbedila sprovođenje nijedne Poverenikove odluke. Vlada je zauzela stanovište da ona nema mehanizme kojim bi to mogla da uradi, a, očito, nema ni želju da ih napravi – mogla je i ranije, mogla je i u ovoj izmeni zakona, ali – nije i neće.

I ovo su ključni problemi sa kojima su se novinari i građani susretali: da imaju

Ugovorne strane:

PREDUZEĆE ZA MARKETING I PROPAGANDU [redacted], sa sedištem u Beogradu, [redacted] direktor.

čiji je zakonski zastupnik [redacted]

(u daljem tekstu: **Ustupilac**)

Beograd, [redacted]

dana [redacted] godine u Beogradu zaključuju sledeći

(u daljem tekstu: **Prijemnik**)

UGOVOR O USTUPANJU UGOVORA O PRODAJI KAPITALA

[redacted]

Beograd, [redacted]. Godine

pravo da dobiju neke informacije od javnog značaja, da Poverenik potvrdi da oni moraju da dobiju te informacije, a da ih, voljom onih neopterećenih odgovornošću, na kraju ne dobiju. A ovime, kao ključnim problemom, novi zakon se maltene ni ne bavi, osim što Nacrt predviđa vraćanje stare odredbe da se opet plaća do 200 hiljada dinara kazne za nepostupanje po rešenju Poverenika.

"Ja sam izricao gomilu tih kazni od 200.000 dinara, ali je bilo potpuno jasno da to nije efikasan mehanizam, pri čemu su oni to doživljavali kao indulgenciju, kao oproštajnicu", kaže za "Vreme" nekadašnji Poverenik Rodoljub Šabić.

"To što je on platio kaznu ne znači da je izvršio obavezu, obaveza je ostajala. Ali 200.000 dinara, to je za direktore naših javnih preduzeća jedna malo bolja večera, pogotovo kad se plaća javnim novcem. Pritom, nema odgovora ni zašto se vraća na tih starih 200.000, zašto ne mnogo više? Zašto ne, recimo, kao Komisija za zaštitu konkurencije, koja može da izriče kazne od 5.000 evra na dan? To bi već bilo stimulativnije. Očigledno je da je to sve kozmetika i da ne postoji namera da se uradi bilo šta na poboljšanju tog esencijalnog dela zakona. Ono što vas novinare zanima, to je da dobijete dokumenta, a definitivno se tu ne namerava uraditi ništa", kaže Šabić konstatujući da, ako zakon bude usvojen u ovoj formi u kojoj se predlaže, onda će on "sasvim sigurno značiti značajno snižavanje postojećeg nivoa prava i bitno otežavanje ostvarivanja prava ubuduće".

ŠTA SE MENJA

Sa Šabićem se ne slaže aktuelni Poverenik Milan Marinović.

"Nije moje da branim tekst zakona, to treba da radi MDULS", objašnjava Marinović za "Vreme", "ali zahvaljujući tome što sam učestvovao u radu Radne grupe kao član, tvrdim ne da će da se smanji, nego da će značajno da se poveća to pravo. Prvo, značajno je proširen krug organa vlasti koji do sada nisu podlegali obavezama iz ovog zakona. Drugo, obavezu objavljivanja informatora o radu nemaju više samo državni organi, nego svi organi vlasti. Povezano s tim, obavezu postavljanja godišnjeg izveštaja takođe sada imaju svi organi vlasti. Da ne govorimo o tome da 17 godina nije bilo sankcionisano ignorisanje tražilaca informacija od strane vlasti, tzv. ćutanje' a sada će biti. Nije to neka velika kazna, predloženo je 30.000, ali i to je više od nula dinara koliko je bilo 17 godina. Osim toga, to lice će ići u registar prekršajno sankcionisanih lica, što nije baš tako naivno – može i prekršaj da vas čini nedostojnim za obavljanje neke funkcije".

No, mnogi problemi ostaju nerešeni. Po rečima Uroša Mišljenovića iz pomenute organizacije "Partneri Srbija", možda i najproblematičnija je ona odredba koja se tiče proširenja osnova za ograničenja prava na pristup informacijama zbog ugroženog položaja na tržištu društva kapitala.

"Pre par godina, vlasti su imale ideju da potpuno izuzmu Telekom, Er Srbiju, Železnice i ostala društva kapitala u javnom vlasništvu kao obveznike zakona – da ne moraju ništa da objavljuju. Međutim, onda je bilo pritisaka da se odustane od toga, pa su iz MDULS predložili neko naizgled srednje rešenje da sva ta društva kapitala budu obveznici zakona, ali da mogu da uskrate informaciju ukoliko bi objavljivanjem informacije bio ugrožen njihov položaj na tržištu. U tekstu Nacrta nema više reči o tome koja bi informacija suštinski ugrozila njihov položaj na tržištu i ono što nas zabrinjava jeste – kako će uopšte da se primenjuje ta odrednica o tržištu, jer, na primer, Telekom ima konkurente, ali da li Putevi Srbije imaju konkurente, koliko su oni zapravo na tržištu? Takođe, uopšte nije svejedno o kom krugu informacija je reč. Ako ja zatražim od Telekoma informaciju po kojim uslovima su nabavili novi vozni park – da li ih objavljivanje te informacije ugrožava? Verovatno ne, ali ovim rešenjima se uvodi novi osnov za uskraćivanje informacija, »

Šta je ubačeno u Nacrt zakona

Foto: pexels

Poverenik Milan Marinović je u petak 25. juna, na novootvorenoj televiziji Euronews, izjavio da Radna grupa jeste usvojila neke od predloga civilnog sektora i za "Vreme" objašnjava i koje, uz ogradu da to ne znači da će ta rešenja ući i u konačan tekst predloga zakona koji će biti upućen Skupštini.

Prema Marinovićevim rečima, ubačena su dva nova organa vlasti na koje se odnosi zakon (ukupno ih je sada 10), a to su "ćerke ćerki firmi" privrednih društava koje su 50 ili više odsto u vlasništvu države, lokalne samouprave ili javna preduzeća, kao i pravna lica koja budu osnovana od strane pravnih lica koja su obuhvaćena ovim zakonom. Takođe, političke stranke su uklonjene iz Nacrta kao izuzetak i ostaće pod obuhvatom ovog zakona, a iz člana 9 je uklonjen jedan od izuzetaka koji se tiče ugrožavanja pijeteta umrlog lica.

"Bilo je dosta kritika u u vezi sa tekstom Nacrta o tajnama. Zato je vraćen stari tekst u tekst Nacrta, a to je test interesa. Dakle, nije samo dovoljno da se nešto proglasi za tajnu, već se sada ponovo piše i nastavak – 'zbog čijeg bi odavanja mogle nastupiti teške pravne i druge posledice', upravo onako kako piše sada u aktuelnom zakonu", kaže Poverenik Marinović za "Vreme".

On dodaje i da, ako organ vlasti donese rešenje o odbijanju zahteva na osnovu toga da je reč o velikom broju informacija i da nema dovoljno vremena, on je dužan da navede razloge zbog kojih bi postupanje po zahtevu podrazumevao prekomeran utrošak vremena i sredstava, koji je nesrazmeran u odnosu na pravo javnosti da zna i koje bi onemogućilo redovan rad tog organa.

"Značajna novina je prihvaćena i oko izbora Poverenika – ideja je da predsednik Narodne skupštine raspisuje javni poziv svim zainteresovanim licima da se prijave za kandidata. Do sada to nije bilo tako, nego je to bio isključivo predlog poslaničkih klubova. Sada se ubacuju prijave po javnom pozivu u roku od 30 dana, a potom odbor Skupštine prijavljuje spisak svih prijavljenih lica i onda tek dolazi nadležnost poslaničkih grupa. Svaka ima pravo da predloži svog kandidata za poverenika sa spiska prijavljenih po javnom pozivu, koji ispunjavaju uslove", kaže Marinović.

» za koji mi strahujemo da će ga primenjivati arbitrerno", kaže Mišljenović za "Vreme".

Kao neka dobra rešenja, Mišljenović ističe davanje mogućnosti Povereniku da sam piše prekršajni nalog na "ćutanje vlasti", ali da i dalje ostaju problemi vezani za to da državne institucije ne žele čak ni Povereniku da dostave tražene informacije.

"U 2020. godini to se desilo pet puta. MUP, na primer, nije hteo da dostavi povereniku dokumentaciju o projektu 'Sigurni grad' i Huavej kamerama. To je čisto kršenje zakona, a takva kršenja zakona prave i MUP, Vojno-bezbednosna agencija, BIA, Ministarstvo odbrane, Visoki savet sudstva... Visoki savet sudstva odbio je da Povereniku omogući uvid u audio-snimke razgovora sa kandidatima na konkursu za izbor sudije. Ili, Više javno tužilaštvo u Beogradu nije dozvolilo Povereniku uvid u dokumenta vezano za predmet protiv Siniše Malog koji je pokrenula Agencija za borbu protiv korupcije. To je sve prekršaj za koji bi morao da se vodi prekršajni postupak, a ne vodi se zato što Inspektorat MDULS ne radi svoj posao nadzora", kaže Mišljenović.

U Nacrt zakona je, u član 9, koji govori o ograničenjima prava na pristup informacijama, ubačena i odredba da organ vlasti može uskratiti ostvarivanje prava na pristup informacijama ako bi time "bitno umanjio sposobnost države da upravlja ekonomskim procesima u zemlji, ili bitno otežao ostvarenje opravdanih ekonomskih interesa Republike Srbije ili ugrozio ili bi mogao ugroziti sprovođenje monetarne, fiskalne i devizne politike, finansijsku stabilnost, upravljanje deviznim rezervama, nadzor nad finansijskim institucijama ili izdavanje novčanica i kovanog novaca".

Rodoljub Šabić podseća da se u tom istom članu 9 Nacrta zakona govori i o poslovnoj tajni kao osnovu za ograničavanje prava.

"Nedavno je menjan Zakon o poslovnoj tajni, takođe na jedan krajnje diskutabilan način. I sad je moguća sledeća situacija: ja sam direktor javnog preduzeća i napravim jedan zanimljiv posao sa svojim prijateljem koji ima privatnu firmu i kažem mu – ti ćeš ceo posao proglasiti za poslovnu tajnu. On to uradi, njemu ne može niko ništa, on nije obveznik Zakona o slobodnom pristupu. Međutim, onda se meni kao direktoru javi novinar i traži mi kopiju tog ugovora, a ja kažem – znate, dao bih vam, ali to je poslovna tajna tog drugog preduzeća. I onda opet ide žalba Povereniku, kako ćemo to da rešimo?", pita Šabić.

Prema rečima Tanje Maksić, programske koordinatorke BIRN Srbija, jednog od čestih "korisnika" ovog zakona, usvajanje Zakona o slobodnom pristupu informacijama u Skupštini u obliku u kom je predložen "svakako će dodatno ugroziti rad medija i novinara, jer će smanjiti krug informacija koji se može dobiti na osnovu Zahteva za pristup informacijama od javnog značaja".

"Najpre, krug onih institucija i javnih preduzeća koji treba da odgovaraju na zahteve se smanjuje, a osim toga, nacrt zakona predviđa i druga ograničenja u članu 9. Na primer, pitanja životne sredine, intelektualne i industrijske svojine, javna preduzeća čiji položaj na tržištu može biti ugrožen i slično.

Novinarska i medijska udruženja su se nadala da će izmene zakona ići u pravcu proširenja kruga prava i informacija u javnom domenu, efikasnijem rešavanju rešenja koja donese Poverenik i objavljivanju podataka u otvorenom, mašinski čitljivom formatu.

Umesto toga, najavljene izmene zakona idu u suprotnom pravcu i zapravo legitimišu već stečenu lošu praksu postupanja institucija i javnih preduzeća, koje sve češće, nezakonito i bez pozivanja na odgovornost, odbijaju da odgovore na zahteve novinara i javnosti", zaključuje Tanja Maksić za "Vreme". ¶

RADMILO MARKOVIĆ

NEĆU VIŠE
DA IGRAM SAMA
Da budemo ponovo zajedno,
vakciniši se.
Ujedinjeni festivali Srbije:
ARSENAL fest
beer fest
EXIT
Lovefest
NIŠVILLE
INTERNATIONAL JAZZ FESTIVAL
Kampanju podržali:
SRBIJA STVARA ZAJEDNIŠTVO
Ministarstvo zdravlja Republike Srbije
Beograd
www.beograd.rs
McCANN
BEOGRAD

BADNJI DAN 2019: Predsednik Srbije A. Vučić i njegovi gosti iz srpskog sveta
Foto: Zoran Žestić/Tanjug

Tvrdokorna "meka" diplomatija

Vlasti Srbije na Srbe i srpske organizacije u susednim zemljama gledaju kao na svoje podanike, a zvaničnici iz Beograda se ponašaju patronistički prema njima. Dešavanja u vezi sa Srpskom listom na Kosovu ili odnos "toplo-hladno" sa predstavnicima srpskih organizacija u zemljama u okruženju pokazuju model podobnosti koji se praktikuje u pogledu saradnje sa Srbima u rasejanju

Ideja takozvanog *srpskog sveta* provejava već godinu dana u domaćoj javnosti, ali i u javnosti zemalja u regionu, pre svega u državama nastalim raspadom Jugoslavije. Iako nije novi pojam, *srpski svet* je postao oruđe u zvaničnim i nezvaničnim odnosima Srbije sa susedima mada je vrlo upitno koliko je svrsishodno, a posebno dobronamerno i progresivno.

Igranje na kartu položaja Srba u dijaspori, doduše u "odabranim" državama (Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Crna Gora), ali i na Kosovu, pati od više nedostataka. Pored toga što se ne vodi stvarna briga o Srbima u rasejanju, pa čak ni prema Srbima iz pomenutih država i na Kosovu, ona se ne vodi ni prema Srbima u drugim zemljama gde je pitanje položaja i prava Srba upitno, posebno u pogledu ostvarivanja brojnih prava, ali i povezanosti sa maticom (na stranu poneka kulturna dešavanja, koja su više folklornog karaktera). Drugi problem predstavlja i vođenje šizofrene spoljne politike, posebno u bilateralnim odnosima, manipulišući Srbima koji žive u tim državama, što je u bliskoj prošlosti već viđeno.

Sve navedeno se vidi u tome što postoji jedna priča u pogledu bilateralne saradnje sa predstavnicima tih država, a druga se ogleda u huškanju pojedinaca i grupa u tim zemljama koji dolaze iz redova srpskog naroda, a koji rade na podrivanju stabilnosti i poretka država u kojima žive. Nebojša Vladisavljević, profesor Fakulteta političkih nauka u Beogradu, objašnjava za "Vreme" politiku zvaničnog Beograda prema susedima i Srbima u susedstvu: "Autoritarni trendovi u regionu poslednjih godina su narušili i međudržavne i međunacionalne odnose. Nedemokratske vlasti u Srbiji i susednim državama često zloupotrebljavaju legitimnu podršku sunarodnicima preko granice za sopstvenu stranačku i ličnu promociju, i žele da kontrolišu njihove predstavnike i organizacije. To je recept za popularnost i konsolidaciju autoritarizma kod kuće, ali i za ozbiljnu štetu dugoročnim interesima svojih sunarodnika u susednim državama." Profesor Vladisavljević podvlači da su jedino demokratski izabrani i autonomni predstavnici tih zajednica, uz legitimnu podršku "matične" države u demokratskom miljeu, dugoročna garancija zaštite njihovih prava i interesa.

Istina, reč je o državama koje imaju dovoljno, ako ne i previše sopstvenih unutrašnjih problema. Tako je BiH od nastanka bila suočena sa ratom, a potom i sa posledicama rata sa kojima se i dalje suočava, posebno u vidu odustva nacionalnog jedinstva i teškog postizanja kompromisa oko skoro svih pitanja od vitalnog značaja za državu. Crna Gora, pak, ima nekoliko ozbiljnih problema – politička nestabilnost, nacionalno pitanje i odnos prema nacionalnim manjinama, zatim verska trvenja na različitim relacijama (Srpska pravoslavna crkva – kanonski nepriznata Crnogorska pravoslavna crkva, ali i trvenja između države i SPC). U Hrvatskoj je, naizgled, situacija stabilnija. Ona je članica Evropske unije i NATO, ali brojni problemi su aktuelni, kao i ratni narativ iz prošlosti i pitanje istinskog pomirenja, što opterećuje i samu Hrvatsku i njene odnose sa susedima. Stanje na Kosovu je najsloženije i bez značajnih izgleda da će se u skorije vreme popraviti. Dodatni problem predstavlja nerešeno pitanje statusa Kosova, što stvara probleme i zvaničnoj Prištini, ali i zvaničnom Beogradu. Zato, imajući u vidu trenutno stanje u državama regiona, nije teško igrati na kartu već postojeće nestabilnosti u tim zemljama. To olakšava posao protagonistima *srpskog sveta*, pošto se u obzir uzme da tamo postoji srpska etnička i verska manjina, koja se čini kao zgodna "moneta za potkusurivanje".

IDEOLOŠKA PODLOGA *SRPSKOG SVETA*

Zagovornici *srpskog sveta* su, zapravo, zagovornici ideje velike Srbije. Ideološko jezgro im je politika Srpske radikalne stranke (SRS), ali i strukture bliske nekadašnjem režimu Slobodana Miloševića, te potiču iz perioda vlasti Socijalističke partije Srbije (SPS) i tadašnje Jugoslovenske levice (JUL).

Već osamdesetih godina prošlog veka bila je aktuelna ideja o potrebi zaštite prava Srba van granica Srbije (tada uže Srbije, bez pokrajina Vojvodine i Kosova), a posebno na Kosovu, u BiH i Hrvatskoj. Od Memoranduma SANU, preko stranačkih manifesta u nadolazećem višestranačkom sistemu, do otvorenih pretnji i konkretnih akcija u tom smeru. Epilog smo videli u narednoj deceniji, u krvavim ratovima u Hrvatskoj, BiH, kao i za vreme NATO bombardovanja Savezne Republike Jugoslavije, koja je usledila nakon sukoba na Kosovu.

Procep između proklamovane ideje evrointegracija i pitanje politike *srpskog sveta* karakteristika su aktuelnog režima u Srbiji. Slično je bilo i za vreme Miloševićevog režima, kada su postojale stranke bliske vlasti, koje su jedno vreme bile i zvanično deo režima (SRS), a otvo-

reno su zastupale militarizam, do onih na suprotnom polu, navodno mirnodopskih, jugoslovenski opredeljenih, poput JUL-a. Takva raspoloćenost u javnom nastupu i delovanju i danas postoji, doduše u nešto izmenjenim ulogama. Tako je ministar Aleksandar Vulin, nekada član JUL-a i blizak Miri Marković, otvoreni zastupnik *srpskog sveta*, dok su neki naprednjaci, makar javno, za EU integracije. Istina, jedan deo njih su dojučerašnje perjanice bivšeg, demokratskog režima. Sve ovo stvara privid celine pogodne za serviranje predstavnicima međunarodne zajednice, ali i biračima u Srbiji, privid slike o navodnoj borbi za bolje sutra.

Izjave ministra Vulina o "srpskom Komonveltu" u najmanju ruku su čudne, posebno ako se govori o zajedničkom životu svih Srba u istoj državi, ali bez prekrajanja granica (jer prekrajanje granica u ovom trenutku i nije moguće). Jedini vid života svih Srba, ili bar najvećeg broja Srba u istoj državi/političkoj zajednici, za sada je ostvariv u okviru EU, kojoj Srbija nije ni blizu. Zbirno posmatrano, priča o *srpskom svetu* stvara iluziju jer ako pogledamo dokle se stiglo u procesu evrointegracija i gde je mesto Srbije danas u međunarodnoj zajednici, ne može se izbeći zaključak da je reč o stagnaciji i svojevrsnoj pat-poziciji.

Kosovski mit, i mitomanija uopšte, doveli su do ideologije megalomanije i trenutno neostvarivih ideja vezanih za pitanje života "svih Srba u jednoj državi". Međutim, ta ideja i dalje, iako više stvar mašte, utiče na birače zavedene nerealnim obećanjima. Podizanje monumentalnih spomenika, prekrajanje istorije uz brisanje, latentno i manifestno, antifašističke borbe srpskog naroda, ali i potpirivanje Srba van granica Srbije na "buđenje", daje ideološku podlogu ideji *srpskog sveta*.

PROMENLJIVO LICE PROTAGONISTA

Nosioci tzv. velikosrpske politike i ranije su "hvatali na halabuku". To su radili tako što su stvarali oštru polarizaciju u društvu po principu "ako nisi sa nama, protiv nas si", stigmatizujući svoje neistomišljenike. Tako se na Srbe i srpske organizacije u susednim zemljama gleda kao na svoje podanike, a zvaničnici iz Beograda se ponašaju patronistički prema njima. Dešavanja u vezi sa Srpskom listom na Kosovu ili odnos "toplo-hladno" sa predstavnicima srpskih organizacija u zemljama u okruženju pokazuju model podobnosti koji se praktikuje u pogledu saradnje sa Srbima u rasejanju.

"Odnos Srbije prema svim Srbima nije isti, postoje oni koji nose ekskluzivitet u tim odnosima, a neki drugi mole pred vratima vlasti u Srbiji da ih ovi prime. Svi dosadašnji nosioci vlasti u Srbiji su se miješali u izborne procese u BiH i direktno podržavali u kampanjama, sudjelujući na partijskim završnim konvencijama, aktuelnu vlast u Republici Srpskoj. Zapravo, niko u Republici Srpskoj ne može doći na vlast bez famoznog *blagoslova* iz Beograda, a to je definitivno ono što otežava položaj Srba u BiH", navodi za "Vreme" Tanja Topić iz Fondacije Fridirh Ebert BiH.

Takođe, promenljiv stav postoji i prema nosiocima vlasti u tim državama. Nedoslednost u postupcima je vrlo očigledna, kao i makijavelistički potezi vodećih struktura u Srbiji. Tako je svojevremeno lider radikala Vojislav Šešelj bio na inauguraciji Mila Đukanovića, što je usledilo nakon cepanja Demokratske partije socijalista i odstranjivanja kadrova Momira Bulatovića, koji su bili privrženiji Beogradu. To je učinjeno iako su radikali i te kako bili protivnici raskidanja veza Srbije i Crne Gore, makar manifestno. »

FAVORITI BEOGRADSKIH VLASTI: **Milorad Dodik i predsednik Srpske liste sa Kosova Goran Rakić**

Foto: Zoran Žestić/Tanjug

Sličan primer je i učešće Nikole Selakovića (SNS) na sedmom kongresu DPS-a 2015. godine. Kao da se i tada nisu znali planovi i težnje Đukanovića i njegovog DPS-a u pogledu odnosa prema Srbiji i pitanje položaja Srba u Crnoj Gori.

ODNOS SA SUSEDIMA I SRBIMA U SUSEDSTVU

Ne manje bitan je i odnos Srbije sa susedima, ali i prema Srbima u susednim državama i na Kosovu. Boris Rašeta, pisac iz Zagreba, ne vidi realan prostor da se ideja *srpskog sveta* u praksi ostvari. "Ako pogledamo prostore na kojima žive Srbi – svi se radikalno prazne, na njima je sve manje stanovništva koje je sve starije, radno nesposobnije, otprije slabo obrazovano. Srbovanje te probleme neće riješiti, već pojačati. Lijek je gori od bolesti", navodi Rašeta.

U BiH je, u tom pogledu, veoma slična situacija, s tim što, kada je BiH u pitanju, treba imati u vidu i obaveze Srbije prema Dejtonskom mirovnom sporazumu i ulozi Srbije u očuvanju mira i stabilnosti u BiH. "Odnos Srbije je ambivalentan i proturječan. Dok se Aleksandar Vučić uporno zaklinje u teritorijalni integritet i suverenitet BiH, pored njega stoji čovjek kojeg on podržava i koji traži samostalnu Republiku Srpsku", navodi Tanja Topić.

U Crnoj Gori situacija je slična, ali treba imati u vidu i znatan udeo srpskog stanovništva u ukupnom broju stanovnika ove države, kao i činjenicu da su Srbija i Crna Gora do pre deceniju i po bile u zajedničkoj državi. Vladimir Pavićević, direktor Društva za istraživanje politike i političke teorije, odnos zvaničnog Beograda prema Srbima u Crnoj Gori vidi kao odnos podrške zaštiti i unapređivanju prava Srba u ovoj zemlji i navodi da je to ključno i legitimno delanje, kao što je legitimno i da crnogorska država utiče na zaštitu i unapređivanje prava Crnogoraca u Srbiji. "Više od tri godine živim u Crnoj Gori, i vidim da je očigledno kako predstavnici države Srbije rade dosta na razvijanju i unapređivanju prava Srba koji žive u Crnoj Gori. I to se tretira kao legitimno delanje države Srbije, budući da zaštita državljana Srbije i Srba u inostranstvu jeste i ustavna obaveza nosilaca vlasti u Srbiji ko god da je na vlasti", navodi Pavićević.

Međutim, ono što može biti sporno je pitanje granica uticaja na unutrašnje stvari u Crnoj Gori, van kulturne saradnje, posebno ako se ima u vidu nestabilna politička situacija u ovoj državi i nezadovoljstvo dela predstavnika Srba potezima nove crnogorske vlade, što nailazi i na podršku struktura u Srbiji.

Pitanje odnosa Beograda prema Srbima na Kosovu, kao i njihovom organizovanom delovanju, veoma je složeno. Imajući u vidu stanje na Kosovu, brojnost srpskog stanovništva, ali i nerešen status, to pogoduje održavanju nestabilnosti. Tanja Lazarević, novinarka portala "Kossev", za "Vreme" navodi da odnos zvaničnog Beograda ne vidi kao politiku Srbije, već kao politiku vlasti, ali i pojedinaca, opozicije, grupa. "Manje-više već decenijama na istom kursu i energiji, sa većim ili manjim modifikacijama, u zavisnosti od toga ko je sprovodio državnu politiku prema Kosovu, sa izuzetkom premijera Đinđića – reaktivnu, neiskrenu, nekompetentnu, sa ozbiljnim greška-

Ustavi, nacionalno pitanje i dijaspora

Prema članu 13, stavu 2 Ustava Republike Srbije (Zaštita državljana i Srba u inostranstvu), predviđeno je da: "Republika Srbija razvija i unapređuje odnose Srba koji žive u inostranstvu sa matičnom državom." Pitanje nacionalnog u Ustavu postoji kao problematično od samog usvajanja teksta Ustava. Problematičan je prvi član Ustava, gde se navodi da je Republika Srbija država srpskog naroda (i svih građana koji u njoj žive).

Pored toga što je u Ustavu Srbije proklamovano da je Srbija država srpskog naroda, u Ustavu Crne Gore i Ustavu BiH nema takvog nacionalnog predznaka. Mada, za BiH je karakteristično da ima tri konstitutivna naroda – Srbe, Hrvate i Bošnjake, što je i dovelo do brojnih sporenja, pa i do presude Suda u Strazburu u slučaju "Sejdić i Finci protiv BiH". Ustav Hrvatske je nešto drugačiji jer u preambularnom delu ima akcentovan nacionalni (hrvatski) narativ.

Zakon o državljanstvu Republike Srbije (ZD) predviđa povlašćeni tretman pripadnika srpskog naroda u rasejanju u pogledu sticanja državljanstva Srbije. Tako je u članu 23, stavu 1 ZD predviđeno da: "Pripadnik srpskog naroda koji nema prebivalište na teritoriji Republike Srbije ima pravo da bude primljen u državljanstvo Republike Srbije bez otpusta iz stranog državljanstva ako je navršio 18 godina života i nije mu oduzeta poslovna sposobnost i ako podnese pismenu izjavu da Republiku Srbiju smatra svojom državom."

Foto: Filip Kraincanic /Tanjug

ma i zloupotrebama, suštinski u neskladu sa nacionalnim i državnim interesima Srbije. Neizlečivo populističku", navodi sagovornica.

Profesor Vladisavljević, u izjavi za "Vreme", kaže kako je politika zvaničnog Beograda u poslednje tri decenije prema Srbima u rasejanju bila promenljiva. "Nasuprot Miloševiću, demokratske vlasti su u deceniji posle Petog oktobra podsticale inkluzivnost prema nacionalnim manjinama, razvoj višestrukih političkih identiteta, rešavanje statusa Kosova diplomatskim putem, kao i široku saradnju u regionu. Zato je podrška zaštiti prava i interesa Srba u susednim državama počivala na evropskim standardima i posebnim mehanizmima koji izviru iz bilateralnih i drugih sporazuma u regionu", navodi on.

ŽELJENI CILJ

Pitanje *srpskog sveta* samo po sebi ne može biti cilj. Ako se u obzir uzme stanje u Srbiji, ali i u regionu, svakako da ovo pitanje ne bi moglo da bude postavljeno kao najvažnije. Čini se da je njegovo otvaranje makar delimično skretanje pažnje sa realnih problema (ekonomija, suočavanje sa prošlošću, borba za vlast...) koji muče kako Srbiju, tako i države regiona. Ako se ovo pitanje dublje analizira, ne može se izbeći i dodatno – šta se time dobija? Zbog ranijih iskustava, ne može se prenebregnuti činjenica da je otvaranje nacionalnog pitanja na Balkanu, ma ko ga postavio, uvek izazivalo podrivanje stabilnosti u regionu. U savremenom dobu, kada je reč o relativno mladim državama nastalim na razvalinama SFRJ, pokušaj rešavanja nacionalnog pitanja građanima ovih država ne može a da ne vrati slike ratova, sankcija, izolacije, stagnacije...

Da je pitanje *srpskog sveta* i uticaja Srbije na susedne zemlje, u smislu pretenzija i iredentizma, pogodno za analizu i tumačenje – jeste. Međutim, trenutno ne postoji nijedan zvanični dokument na kome se zasniva *srpski svet*, niti program zvaničnog Beograda uobličen u neki pravni akt. Tako "lebdeća" ideja ostavlja građane Srbije, ali i Srbe u rasejanju, u nedoumici šta se to priprema u njihovo ime. To, dalje, ostavlja ogroman manevarski prostor za nagađanja šta se sve podrazumeva ili ne podrazumeva pod *srpskim svetom*. Sagovornici "Vremena" su u načelu saglasni da ne postoji ozbiljna pretnja od srpskog iredentizma u susednim državama. Razloga je mnogo, od depopulacije (starenje stanovništva i sve veći broj emigranata), do manipulacija od strane zvaničnika Srbije, ali i nekih država u regionu, koji, služeći se ovom sintagmom, često prenaglašavaju uticaj koji koncept *srpskog sveta* zapravo ima.

ALTERNATIVA *SRPSKOM SVETU*

Alternativa *srpskom svetu* je kontinuiran rad sa srpskom dijasporom, a u skladu sa Ustavom Srbije i međunarodnim pravom. To bi se ogledalo u tome da Srbija može da se povezuje sa svojom dijasporom u granicama koje joj dozvoljavaju Ustav Srbije, ali i pravila međunarodnog prava vezana za zabranu mešanja u unutrašnje stvari drugih država, kao i poštujući unutrašnji poredak tih država. To, zapravo, i ne sužava mnogo prostor u radu sa dijasporom. Tako Srbija može da radi na poboljšanju kvaliteta obrazovanja Srba na maternjem jeziku, dodeljivanju stipendija mladima, razmeni studenata, očuvanju kulturnog identiteta i tome slično. To bi, naravno, iziskivalo izdvajanje većih budžetskih sredstava od onih koja se trenutno izdvajaju u tu svrhu što, čini se, u ovom trenutku nije realno.

Međutim, postoje i načini koji nisu skupi, poput dodeljivanja državljanstva Srbije tamo gde je to izvodljivo, odnosno tamo gde ne bi dovelo u pitanje zadržavanje državljanstva Srba u državama u kojima žive (dvojno državljanstvo), što su činili i čine neki susedi Srbije (Mađarska, Bugarska, Hrvatska). Kao pozitivan primer, može da se oceni i kontinuirana akcija vakcinacije stranih državljana u Srbiji. "Ono što je pozitivno i pozdravljeno u politici Srbije prema svim građanima BiH je proces imunizacije i mogućnost da se svi građani BiH vakcinišu u Srbiji. To je korak koji je znatno promijenio percepciju politike iz Srbije generalno prema BiH. Na taj način aktuelna vlast u Srbiji je omogućila veliku podršku iz BiH, prije svega među običnim građanima i time indirektno zadala šamar vlastima u samoj BiH", navodi Tanja Topić. Međutim, ovo se čini kao usamljeni primer dobre prakse, imajući u vidu sva druga delovanja u bilateralnim odnosima, kako sa BiH, tako i sa drugim državama u regionu.

Ono što ostaje nejasno, odnosno neobjašnjeno domaćoj javnosti, ali i javnosti u regionu i samoj međunarodnoj zajednici, a tiče se *srpskog sveta* i njegovih protagonista, jeste koji su njegovi dometi, stvarni cilj i metodi ostvarivanja. Ukoliko ih ne budu razjasnili kreatori *srpskog sveta*, sam koncept bi bio kontraproduktivan, a štetu bi trpeli svi – i protagonisti *srpskog sveta*, i Srbija, i zemlje u okruženju, ali i Srbi u tim zemljama, možda i ponajviše. ¶

BOJAN STOJANOVIĆ

Titova Srbija je bila najveća Srbija u istoriji

"Pobeda u Drugom svetskom ratu donela je Jugoslaviji planetarni ugled i značaj, neviđen pre toga u istoriji, koji nikada više neće biti dostignut na ovima prostorima. Na bazi te pobede građena je posleratna zemlja sa ravnopravnošću naroda i narodnosti, građanki i građana, samoupravljanjem, nesvrstanom politikom, uspesima u obrazovanju, kulturi, zdravstvu i društvenim delatnostima. Sve ono što je i odlika razvoja evropskih društava, koja su pobedu nad fašizmom iskoristila da počnu ostvarivati najveći mirovni projekat u istoriji čovečanstva, danas poznat kao Evropska unija"

Ovih dana će se navršiti 80 godina otkako je Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije doneo odluku da se podigne ustanak protiv nemačkog okupatora (4. jul, koji se slavio kao Dan borca) i otkako je Žikica Jovanović Španac izveo prvu ustaničku oružanu akciju (7. jul), što se smatra početkom bune jugoslovenskih naroda protiv fašizma. Jubilej je bio razlog da porazgovaramo sa novosadskim politikologom Duškom Radosavljevićem, koji se nalazi na čelu Saveza antifašista Vojvodine i koji je predani analitičar političkih zbivanja u zemlji i regionu. Recimo ukratko da je Radosavljević profesor na Fakultetu "Dr Lazar Vrkatić", da je na beogradskom Fakultetu političkih nauka doktorirao 2000. godine sa tezom "Elite u periodu socijalne transformacije – slučajevi Poljske, Mađarske i Srbije", te da je u periodu posle pada Miloševića bio potpredsednik Vlade Vojvodine, kao kadar Reformista Vojvodine, antiratne autonomaške stranke, naslednice partije koju je 1990. godine osnovao Ante Marković.

"VREME": Kada danas sa prilično velike vremenske distance posmatrate 4. i 7. jul 1941. godine, možete li u ovim datumima prepoznati trajni značaj, bez obzira na to što se oni dugo već ne obeležavaju kao praznici?

DUŠKO RADOSAVLJEVIĆ: Kao prvo, ovi događaji su pokazali da postoje organizovane grupe ljudi – prvenstveno komunista, ali i pripadnika drugih, mahom levičarskih političkih opcija – koji se ne mire sa okupacijom, sa životom pod fašizmom i svojevrsnim čekanjem na red kada ćete biti odvedeni u radne ili koncentracione logore ili jednostavno biti ubijeni zbog svojih ideja. Drugo, nemačke i italijanske inačice fašizma najbrutalniji su iskaz izopačenja ljudskosti u XX veku. Ideologije, još više prakse koje su oni sprovodili, prakse sistematskog ubijanja ljudi, stvaranja logora smrti, pomeranja čitavih naroda, zauzimanja njihovih država, ekonomskog i svakog drugog izrabljivanja, pretvaranja čitavih naroda u narode drugog reda, skoro potpuno uništavanje Jevreja širom Evrope – istovremeno su i pokazatelj da se ni prema kome nije imalo nimalo milosti i da su svi bili predviđeni da budu sluge velike fašističke ideje. Tada, na obodu Evrope, grupa odvažnih i mladih ljudi rešava da se bori, dok Hitlerova soldateska žurno hodi Sovjetskim Savezom ka Moskvi, kada se snage koje će im se suprotstaviti broje na nekoliko hiljada. To je dokaz izuzetnog herojstva i izvesnog fanatizma da se zemlja oslobodi i da se zajedno sa drugim narodima vojnički i na svaki način slomi fašistička sila. Naravno, nije nebitno što su se u toj borbi, koju su predvodili Josip Broz Tito i KPJ, našli pripadnici svih naših nekadašnjih naroda i narodnosti, kako se nekada govorilo.

Pre toga se desio 27. mart 1941. godine i demonstracije protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu. U dominantnom narativu ove demonstracije se smatraju "istorijskom greškom". Istoričarka Olga Manojlović Pintar je u jednom intervjuu rekla da taj datum odbacuju oni koji sanjaju Veliku Srbiju.

Dvadeset sedmi mart 1941. je jedan od najvažnijih istorijskih dana za Srbe, ali i druge narode koji su nekada živeli u Jugoslaviji! On je važan koliko zbog sramnog i kukavičkog ponašanja vladajućih političkih aktera toga doba, toliko i zbog slobodarske tradicije srpskog i drugih naroda, koja je opasno bila dovedena u pitanje puzanjem pred Hitlerom i njegovim satrapima. I to je istorijska činjenica. Tumačenja "šta bi bilo da je bilo" nisu moguća. Ona samo retroaktivno pokušavaju da opravdaju u srpskoj javnosti rašireni tezu o srpskom porazu u XX veku zbog Jugoslavije, da se opravdaju kvislinške i ine politike, da se i dalje širi mit o potrebi izgradnje isključivo srpske države, koja bi se, gle čuda, poklapala sa imaginarnom Velikom Srbijom. Što veća, to bolja, a o kvalitetu se niko ne izjašnjava. Zaboravlja se da je Socijalistička Republika Srbija, konstituisana u Titovoj vladavini, bila najveća do sada realno ostvarena Srbija, pa kako ne nađosmo dovoljno pameti, znanja, volje i energije da je sačuvamo? Naravno da je svako negiranje ideje Srbije u Jugoslaviji egoizam, politički bezobrazluk i izvor svakovrsne nesreće ako uz to ide i pitanje promene granica, u cilju povezivanja tzv. "srpskog sveta". "Veliku Srbiju" treba stvarati unutar sadašnjih granica, sa vrhunskim dometima u kulturi, obrazovanju, nauci, sportu, privredi, politici itd. Stalno pozivanje na proširenje Srbije znači, i to se mora znati, ratove, razaranja, ubijanja, kriminal.

Foto: Dušan Medić

„Od dolaska Vučićeve ekipe na vlast, odvija se i proces 'naprednjačke revolucije', dosta uspešne izmene političkog koda za koju se ne biraju sredstva. Tako se za obeležavanje Dana oslobođenja Beograda u Drugom svetskom ratu pojave srpski vojnici iz Prvog svetskog rata, za Dan pobede 9. maja pevaju se ljotićevske budnice, pa se čovek priseti Hamleta – 'u ovom ludilu ima sistema'"

Kada govorimo o Velikoj Srbiji, nameće se jedno logično pitanje: koliko je i na koji način revizija istorije pre svega Drugog svetskog rata povezana sa događajima s kraja osamdesetih i iz devedesetih na prostorima SFRJ?

Svetski socijalistički sistem je uspešno srušen upotrebom nacionalističkih sadržaja. Ni Jugoslavija tu nije bila izuzetak, osim po krvavom raspadu. S obzirom da su nacionalisti rušili socijalizam, formula na ovim prostorima je bila jednostavna: prihvaćene su kao politički ispravne sve vojne formacije koje su se borile protiv partizana, kao i njihove ideologije – četnici, ustaše, domobrani, belogardejci, kobmatarovci, nedićevci, ljotićevci, honvedovci... I ala i vrana, ako je bila protiv partizana i borbe za slobodu. Nema veze što su sve ove formacije dobrano sarađivale sa okupatorima, bitno je da su one bile antikomunističke! Naravno da su onda antikomunistički politički pokreti, nastali devedesetih godina prošlog veka, imali lak izbor – da budu protiv svega što je jugoslovensko, što je protiv rata, što je za jednakost ljudi, što je za humano i progresivno. Na dobro utabanu stazu revizije, trasiranu od samoprozvanih "očeva nacije", stupili su ratnici, od kojih je veliki deo dobio blanko podršku da se bori za ispravljanje starih nepravdi. Koliko je to bila zabluda i kakve su posledice tih politika, to ni danas ne možemo u potpunosti da sagledamo, ali je u pitanju, bez sumnje, jezivo negativan bilans.

Spomenuli smo globalno rušenje socijalističkog sistema. Retko se ovde govori o uticaju velikih sila na rehabilitaciju četničkog pokreta i degradiranje partizanskog pokreta. Da li je partizanski pokret u Srbiji delom žrtva svetskog antikomunizma?

Naravno! Još od vremena Zbignjeva Bžežinskog, Karterovog savetnika za nacionalnu bezbednost, usvojena je globalna strategija rušenja komunizma-socijalizma aktiviranjem najcrnjih nacionalističkih sadržaja! Znači, u našem slučaju, partizani su loši, a četnici su protiv njih, i nedićevci i ljotićevci, prema tome, oni su dobri! To što su oni bili na strani fašista, to više nije bitno jer se mora rušiti neprijatelj "slobodnog sveta" – socijalizam! Ista ta formula je probuđena u svim komunističkim zemljama, tako da su se javili mnogobrojni zaštitnici "nevinih žrtava komunizma" u baltičkim zemljama, Rumuniji, »

Foto: Jankovic Marija

Mađarskoj, Ukrajini, bivšoj Jugoslaviji... Niko se nije bavio pitanjima da li su te žrtve komunizma pre toga učinile određene zločine, da li su kao kvislinzi trebalo da budu kažnjeni... Očigledno je zbog političkih razloga dominantna svetska politika amnestirala kvislinge svih zemalja ako su oni poprimili antikomunističko ruho, pa je tako i četnički pokret u Srbiji dobio priznanje za borbu protiv komunizma. Tako imamo i zdušno učešće američkog ambasadora na obeležavanju "operacije Halijard", koji se do neba zahvaljuje četnicima koji su spasavali američke pilote, pa im otkriva spomenik u Pranjanima. To je dobro, ali koliko bi trebalo da se zahvaljuje partizanima, koji su spasli 84 odsto spasenih pilota, više od 2000 njih koji su iskočili iznad teritorije Jugoslavije? Ili da ih barem spomene kada otvara spomenik jer neće biti da su bitni bili samo oni Amerikanci koje su spasli "dražinovci"!

Kako generalno objasniti tu, rekli bismo, iracionalnu potrebu države Srbije i njene većinske elite da se odreknu svoje antifašističke tradicije, kojom bi se drugi narodi ponosili?

Srbija se jednostrano odrekla svoje antifašističke tradicije zbog toga što najveći broj pripadnika sadašnje političke elite, posebno vladajuće, baštini delo ili su potomci snaga koje su izgubile Drugi svetski rat na tlu Srbije. Istovremeno, nekritično prihvatanje stava po kome je sve u socijalizmu bilo pogrešno, što je apsolutna neistina, kao i prihvatanje vrlo sumnjivih političkih "aksioma" sa Zapada o komunistima kao zlotvorima – dovela je do toga da je teško prihvatiti neke činjenice koji demaskiraju ovu jeftinu političku oblandu. A to je činjenica da je Jugoslavija, u borbi svih njenih naroda i narodnosti, koju je organizovala Komunistička partija Jugoslavije sa Josipom Brozom Titom na čelu, uskrsnula kao deo antifašističke koalicije ujedinjenih naroda suprotstavljenih najvećem mračnjaštvu XX veka – fašizmu i nacionalsocijalizmu. Jugoslovenski su partizani politički trijumfovali u toj borbi – odlukama Drugog zasedanja AVNOJ-a u Jajcu, 1943. godine, kada su proklamovali Jugoslaviju kao zajedničku državu bratskih i ravnopravnih naroda. To su činjenice, ostalo su politički programi, sa viškom ideologije i manjkom pogleda u budućnost.

Da li se može reći da je Srbija odbacivanjem pojedinih vrednosti koje je baštinila SFRJ zapravo na neki način odbacila i svoj evropski put?

Pobeda u Drugom svetskom ratu, u sadejstvu sa velikim saveznicima, donela je Jugoslaviji i njenom vođi Titu planetarni ugled i značaj, neviđen pre toga u istoriji, koji nikada, bojimo se ustvrditi, više neće biti dostignut na ovima prostorima. Na bazi te pobede građena je posleratna zemlja sa svojim prepoznatljivostima, ravnopravnošću naroda i narodnosti, građanki i građana, samoupravljanjem, nesvrstanom politikom, velikom gostoljubivošću, uspesima u obrazovanju, kulturi, zdravstvu i društvenim delatnostima. Sve ono što je i odlika razvoja evropskih društava, koja su vojničku pobedu nad fašizmom iskoristila da počnu ostvarivati najveći mirovni projekat u istoriji čovečanstva, danas poznat kao Evropska unija. Taj projekat je zasnovan na poštovanju ljudskih prava, slobodi kretanja ljudi, ideja i roba, na izgradnji konsenzusa, zasnovanog na ideji kompromisa. Bez pobede nad fašizmom ne bi bilo današnje Evrope i njenih dostignuća! Antifašizam je zato osnova današnje demokratske evropske strukture, koji niko ne dovodi u pitanje, koji se dostojno obeležava. Evropa je ponosna na svoju antifašističku prošlost, ne negira je, ne pokušava je falsifikovati ni revidirati. Kada govorimo o evropskim vrednostima, ovo je nešto što ne moramo da kopiramo od Evrope, imamo mi svoju antifašističku tradiciju, poštujmo je, biće nam mnogo bolje. Odbacivanjem toga, odbacujemo i sopstvenu budućnost, posebno budućnost u EU.

Vratimo se četničkom pokretu. Nesporno je da se on u jednom, doduše kratkom periodu, borio protiv nemačkog okupatora. Nesporno je, međutim, i da je sarađivao sa fašistima u dužem vremenu. Kako gledate na sada već sasvim realizovanu rehabilitaciju četničkog pokreta? Kome je i zašto ona bila važna?

U Srbiji je rehabilitacija kvislinga, posebno četnika, ostvarena političkim nagodbama u parlamentu! Većinom glasova. Partizani su pobedili u stvarnom ratu od 1941. do 1945. godine, a sada se traže načini da se u istoriju, ali sada kao pobednici, na mala vrata prime i najveći kolaboranti sa fašistima! Naravno da je to najobičniji murderluk, kada postoje još živi svedoci kvislinških zločina, javne ličnosti i potomci, ali i brojni spomenici, mesta stratišta i obeležja. Kada smo kod četničkih zločina, spomenuću samo Vranić, u blizini Beograda. Znači, potomci i sledbenici četničkog pokreta izvršili su politički pritisak, a političkim oportunizmom mnogih, pa i nekih tzv. "građanskih" stranaka, to je prihvaćeno. Bez ikakvog stida, osećaja sramote, bez imalo političke odgovornosti!

Obično se za to koristi termin "nacionalno pomirenje" kada se govori o izjednačavanju četničkog i partizanskog pokreta. Šta za vas znači taj pojam? Da li on ima smisla?

To je prazna priča! Dve tako različite ideološke i praktične priče ne mogu se dovesti u istu ravan, posebno se ne mogu miriti. Jedna, univezalna, humanistička, tolerantna, delatna, organizovana, sa snagom ubeđenja, požrtvovana, druga par-

“Imamo zdušno učešće američkog ambasadora na obeležavanju ‘operacije Halijard’, koji se do neba zahvaljuje četnicima koji su spasavali američke pilote, pa im otkriva spomenik u Pranjanima. To je dobro, ali koliko bi trebalo da se zahvaljuje partizanima, koji su spasli 84 odsto spasenih pilota, više od 2000 njih koji su iskočili iznad teritorije Jugoslavije? Ili da ih barem spomene kada otvara spomenik jer neće biti da su bitni bili samo oni Amerikanci koje su spasli ‘dražinovci’”

tikularna, nacionalno i verski isključiva, oklevajuća, sa heterogenim stavovima, loše organizovana, sa elementima anarhije, ksenofobična, kolaborantska itd – ne mogu egzistirati u istim aktivnostima, niti im je moguće tražiti zajedničke tačke. Istorijski događaji su ih davno podelili, akteri toga doba su jasno u svakodnevnim aktivnostima zaključili da tu nema mesta za suživot, nemojmo ih ni mi danas i ovde terati da, na način Franka, budu izmešani. U Srbiji se još uvek dobro zna ko su bili heroji, a ko izdajnici i sluge fašizma.

Kako komentarišete poziv Aleksandra Vučića da se prestane sa deobom na partizane i četnike? I njegovu tvrdnju da njegovi nisu bili na partizani ni četnici, već “obični preklani Srbi, kao i mnogi drugi”? Uzgled, ponovo je u modi, kao s kraja osamdesetih, samoviktimizacija.

Pomenuti politički delatnik, vođa pokreta koji je razorio Srbiju i izdelio srpsko društvo na mnogobrojne sukobljene činioce, poslednja je osoba koja bi trebalo da šalje poruke o prekidu sukoba, o “sabornosti” ili o nekakvoj društvenoj homogenizaciji. Jednostavno, osoba koja bi pozivala na prekid sukoba morala bi biti najviših moralnih i ličnih kvaliteta, a takvih, na sreću, još uvek ima u Srbiji, iako je režim pomenutog delatnika dobrano ukaljao preveliki broj najčestitijih građana ove zemlje. Što se samoviktimizacije tiče, ona se koristi u dnevne svrhe, haotično i neartikulisano, tako da uvek ostaju loše posledice jer se isticanjem samo svoje žrtve, namerno želi prikriti činjenica postojanja boli i patnji kod drugih, oni nama nisu nikada bitni.

Mnogo je filmova i drugih umetničkih projekata, podržanih od države, koji pothranjuju priču o Srbima kao isključivim žrtvama Drugog svetskog rata...

To odgovara režimu, njegovim trabantima i netalentovanim i beskrupuloznim kvaziumetinicima! Režim tako jača svoju šovinističku ideološku osnovu, jer bez obzira što se “u prisustvu vlasti” odvija nekontrolisano prelivanje državnih para u privatne, porodične džepove, od dolaska Vučićeve ekipe na vlast, odvija se i proces “naprednjačke revolucije”, dosta uspešne izmene političkog koda za koju se ne biraju sredstva. Tako se za obeležavanje Dana oslobođenja Beograda u Drugom svetskom ratu pojave srpski vojnici iz Prvog svetskog rata, za Dan pobede 9. maja pevaju se ljotićevske budnice, pa se čovek priseti Hamleta – “u ovom ludilu ima sistema”. Podsetimo: “Slučajnost po slučajnost, nije to sve slučajnost!”

Spomenuli ste ljotićevsko obeležavanje Dana pobede. Ne rehabilituje se na ovim prostorima samo Ravnogorski pokret nego su sve aktivniji i prisutniji u javnosti nedićevci i ljotićevci. Kako gledate na to?

Sami za sebe oni nisu veliki problem. Problem je ko stoji iza njih, ko ih organizuje, ko ih plaća i za koje namere želi da ih koristi. Nedićevci su klasični kolaboracionisti, kojih je bila puna Evropa toga doba. Sam Nedić je 1942. godine slavodobitno javio Hitleru da je Srbija očišćena od Jevreja! Ljotić je najveća politička ništarija u srpskoj političkoj istoriji, jedini pravi i izgrađeni fašista. Njegovi su ljudi hvatali i vodili đake na streljanje u Kragujevcu u oktobru 1941. godine. Danas se u politici pozivati na takva “dela” znači samo jedno – biti zbiljski u problemu sa sobom i okolinom ili biti instrumentalizovan i navođen.

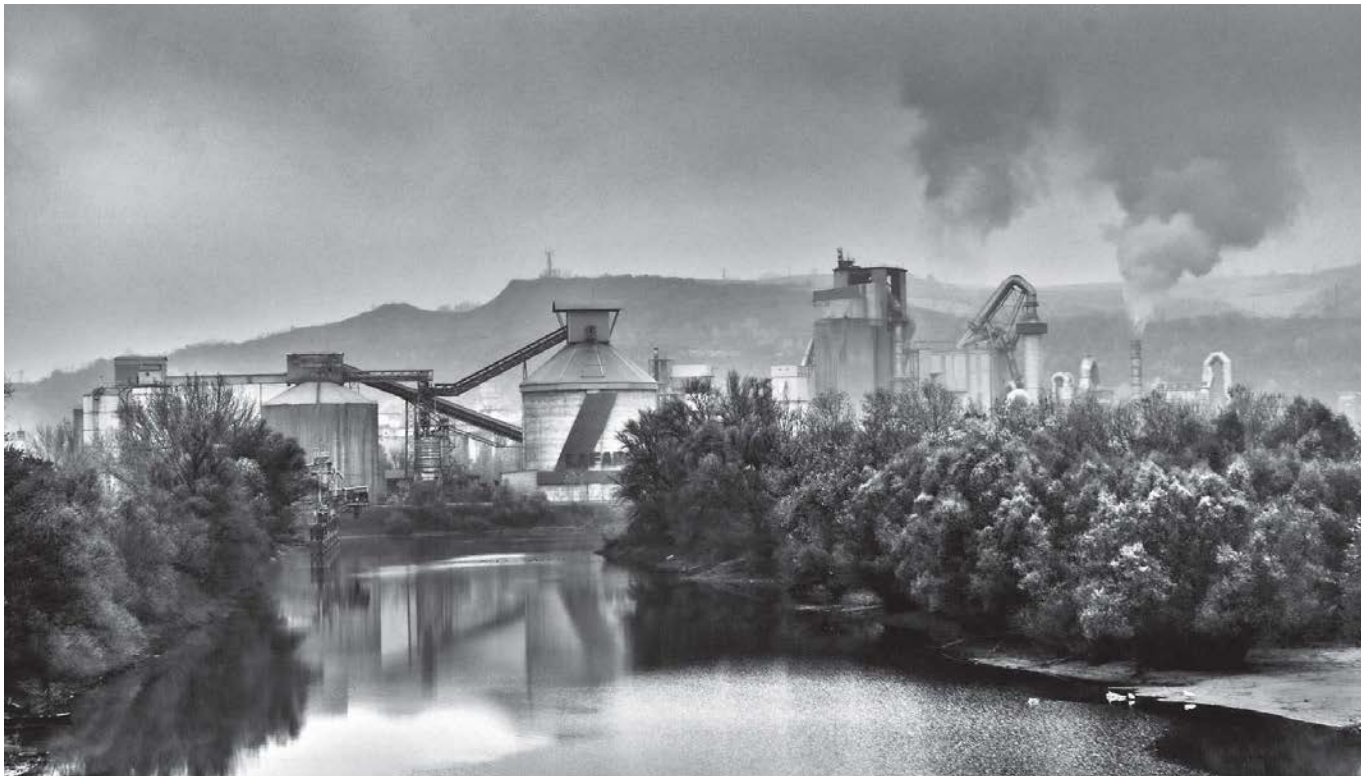
Da li se na političkoj i društvenoj sceni Srbije mogu prepoznati snage koje su naslednice antifašističkog pokreta u Srbiji i Jugoslaviji?

Situacija je dosta teška jer mnogi su ljudi zaplašeni, što stavom režima i podrškom koju dobijaju ekstremističke i nacionalističke organizacije, a još više besperspektivnošću normalnih ideja i stavova, koji treba da se iskažu u otvoreno neprijateljskoj situaciji, koju forsiraju vladajuće partije, mediji i tabloidi. Na sreću, postoje oaze slobode, nevladine organizacije, nezavisni intelektualci i strukovna udruženja. Pojave se i značajne knjige, umetničke predstave i građanske inicijative kojima se svedoči da svetla još uvek nisu pogašena u našoj krčmi. To uliva nadu dobronamernima da se ne treba predavati.

Za kraj, pitanje o generacijama koje dolaze i koje mnogima ne ulivaju mnogo nade. Svi se čude zbog toga što su najmlađi u Srbiji u velikoj meri opterećeni nacionalizmom, pa neretko i profašističkim ideologijama. Da li ima prostora za čuđenje?

U Srbiji imamo svesnu i svrsishodnu delatnost, potpomognutu od strane režima, da se planski i efikasno mladi ljudi okrenu od vrednosti antifašizma, humanizma i tolerancije, poštovanja ljudskih vrednosti, vrednosti kojima teži Evropska unija, demokratije i zaštite ljudskih i manjinskih prava. Dokle god se iz haotične političke kulture izvlače određeni politički tantijemi, fašizam će imati sigurnu kuću u Srbiji, u Vojvodini i Novom Sadu, kao najizraženijim poprištima ove neravnopravne bitke. Zato mora da se otera ovaj režim, kao politička tvorevina koja je nanela najviše štete Srbiji u njenoj novijoj istoriji! Oni koji dođu, moraće stvoriti pretpostavke za zbiljsko prihvatanje evroatlantskih integracija Srbije, što će značiti i učenje i temeljno uklapanje antifašističkog učenja u osnove političkog i kulturnog sistema Srbije, sa znatnim učešćem u obrazovnom sistemu. Bez toga, ostajemo na putu modernog varvarstva. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

Zagađenje bez posledica

Kada je 2002. godine Lafarž kupio cementaru u Beočinu, građani su očekivali bolje plate i čistiji vazduh. Međutim, novi vlasnici su umesto prirodnog gasa počeli da koriste daleko štetniji petrol-koks i da spaljuju opasni otpad. Inspekcija je 2019. godine ustanovila da su u vazduh ispuštane velike količine toksičnih materija, ali sudski proces nije na vidiku. I u Beočinu to nikoga ne čudi

Iz kuća u nizu smeštenih pored glavnog puta u Beočinu glasno odzvanja kašalj. Srećom nije od korone, ali nije ništa manje zlokoban. "Ne možemo da dišemo više od prašine. Od novembra 2019. se osećam loše. Kada bi samo neko mogao da me odvede kod pulmologa", kaže nam starija žena dok sa stola briše sloj prašine debeo skoro centimetar. "Ovo je samo ono što se nakupilo od juče", kaže dok nas poziva da sednemo.

Njena kuća nalazi se preko puta cementare Lafarž u Beočinu, jedne od tri najveće u Srbiji. Inspekcija je 2019. godine ustanovila da je cementara u vazduh ispuštala velike količine toksičnih materija i najavila da će slučaj predati nadležnom sudu. Proces se, međutim, ne nazire.

Naša sagovornica je nepoverljiva prema novinarima. Čula je da je nedavno u Sloveniji nakon akcije ekologa i novinara zatvorena Lafaržova cementara. Ne želi da se tako nešto desi i u Beočinu. "Kakve mi koristi imamo od toga što vi pišete? Ceo svoj radni vek sam provela u toj fabrici. Moji najbliži i dalje tamo rade, ja im želim samo najbolje. Ali želim da prestanu da nas truju. Eh, kada biste u tome mogli da nam pomognete....", kaže hraneći kokoške, dok novi oblak prašine pada na kuću.

Beočin se nalazi u podnožju Fruške gore, sat i po vožnje od Beograda i pola sata od Novog Sada. Kada su novinari BIRN-a posetili grad, gusti oblak dima prekrivao je obližnje kuće. Građani kažu da je u pitanju opasni otrov, menadžeri u fabrici da je to bezopasna vodena para.

I u bivšoj Jugoslaviji Beočin je bio jedan od najzagađenijih gradova, ali čini se da se stvari dodatno pogoršavaju nakon što je 2002. do tada državnu fabriku kupio Lafarž. Godinu dana kasnije rukovodstvo fabrike odlučuje da umesto prirodnog gasa, koji je do tada korišćen, počnu sa upotrebom petrol-koksa, prljavog nusprodukta prerade nafte koji sagoreva na visokim temperaturama. Razlog je cena – petrol-koks je daleko jeftiniji od prirodnog gasa. Ali i daleko opasniji jer sadrži veliku količinu mikročestica, sumpor-dioksida i čađi.

Od 2011. godine u fabrici se spaljuje komunalni otpad, a 2018. fabrika dobija integrisanu dozvolu koja im omogućava da spaljuju medicinski otpad, automobilske gume, opasna ulja i plastiku. "Oni tvrde da u njihovim pećima visoke temperature uništavaju sve štetne materije, što nije tačno. Rotacione peći u cementarama nisu projektovane za spaljivanje otpada", kažu u organizaciji Spasimo Beočin, navodeći da su filteri u cementarama dizajnirani samo za cementnu prašinu, ne i za otrove koji nastaju spaljivanjem opasnog otpada.

Predstavnici Lafarža kažu za BIRN da od samog početka svog poslovanja u Sr-

DIM I PARA:
Cementara u Beočinu
Foto: Jan Valo

biji rade na unapređenju procesa proizvodnje cementa. "Za tu namenu smo, kroz modernizaciju opreme i optimizaciju procesa, uložili preko 150 miliona evra, čime smo znatno unapredili stanje životne sredine u Beočinu jer su sva naša postrojenja pokrivena filterima koji obezbeđuju da su emisije značajno ispod graničnih vrednosti propisanih zakonom i integrisanom dozvolom za rad", kažu u Lafaržu, navodeći da su svi filteri "projektovani tako da obezbede emisije niže od dozvoljenih vrednosti bez obzira na vrstu energenta" koji se koriste.

Okolne zemlje – Slovenija, Hrvatska – zabranile su upotrebu alternativnih goriva u proizvodnji cementa zbog velike opasnosti po životnu sredinu. To je urađeno i u Kosjeriću nakon protesta. Tamošnji pedijatar rekao je kako je dokazano da štetni vazduh izaziva povećan broj bolesti pluća kod dece, kao i rak kod odraslih.

U Beočinu niko od lekara s kojima smo stupili u kontakt nije bio spreman da razgovara sa nama. Jedini podaci do kojih smo uspeli da dođemo bili su sa srpskog pravoslavnog groblja. Tokom tri godine (2017–2019), tamo je sahranjeno 99 stanovnika Beočina. Od toga, njih 27, nešto manje od trećine, umrlo je od kancera. Prosek umrlih u Srbiji je 21 odsto.

U vreme kada je Lafarž kupio firmu, u njoj je radilo 2.040 radnika, mahom iz Beočina. Mediji su tada pisali da su radnici dobili ogromne naknade, da su kupovali po nekoliko automobila, kuće... Danas u cementari radi svega nekoliko stotina ljudi. "Nijedan direktor niti top menadžer firme više ne živi u Beočinu. Poslednji se odselio mesec dana pre početka korišćenja smeća", kažu u organizaciji Spasimo Beočin.

BOLJE NEK NAS I TRUJU, ALI DA IMAMO POSAO

Novinari BIRN-a proveli su celu prošlu jesen u Beočinu prikupljajući podatke o zagađenju i svedočenja ljudi. Reč koja se pojavljivala u svim razgovorima bila je – strah. "Svi se plaše za svoje pozicije, nemojte im zameriti", kažu u udruženju Spasimo Beočin. "Nije problem u Lafaržu, već u sistemu. Cela opština zavisi od jedne kompanije. Beočin bi bez te fabrike nestao. Ljudi razmišljaju – bolje nek nas i truju, ali da imamo posao".

Spasimo Beočin je neregistrovana organizacija koja je aktivna od 2015. godine, pre svega putem društvenih mreža. Imena članova udruženja nisu javna – i oni žele da tako i ostane. "Ukoliko bi se saznalo ko smo, sigurno bi bilo posledica. Neki od nas rade u kompaniji, neki su radili, nekima rade najbliži prijatelji i rodbina", kaže nam jedan od lidera organizacije. U jednom trenutku dodaje: "Mada razmišljamo da u jednom trenutku kažemo ko smo i da snosimo eventualne posledice, jer se ovako više ne može".

Fejsbuk stranica ima nekoliko hiljada pratilaca i veoma je aktivna, ali kada je potrebno pokrenuti neku akciju, tu već dolazi do problema. "Pitaju nas zašto ne organizujemo proteste. Nismo uspeli da prikupimo 20 potpisa za peticiju, ljudi se plaše, a kamoli da organizujemo neke proteste".

Od desetak žitelja Beočina koji žive u samoj blizini cementare, samo je Jovan Ignjatović pristao da priča pod imenom i prezimenom. "Već sam star, ne plašim se više ničega", kaže. Zajedno sa svojim komšijama žalili su se cementari, opštini, inspekcijama – svima za koje su verovali da bi im mogli pomoći. Na kraju su od cementare dobili odštetu u vrednosti od 700 evra. "Šta ja mogu da uradim sa tim novcem? Čak se pričalo da će nam ponuditi 12.000 evra za preseljenje, ali od toga nije bilo ništa", kaže Ignjatović.

ŠTA JE ZATEKLA INSPEKCIJA

Inspektori Pokrajinske inspekcije za zaštitu životne sredine Vojvodine obišli su cementaru 21. novembra 2019. godine kako bi izvršili vanredni nadzor. U izveštaju koji je inspekcija poslala u Radio 021 navode da su tom prilikom utvrdili da je cementara ispuštala u vazduh štetne materije čak 200 puta veće koncentracije nego što je to dozvoljeno.

Inspekcija je analizirala podatke u periodu od 31. avgusta 2019. do 21. novembra 2019. godine. Zabeleženo je da je u septembru te godine cementara ukupno 62 puta ispuštala hlorovodonik, čije su vrednosti prelazile propisanu vrednost za 200 odsto. U oktobru 2019. godine cementara je u vazduh ispuštala praškaste materije, sumpordioksid, fluorovodonik, hlorovodonik, amonijak i azotne okside iznad dozvoljenih graničnih vrednosti emisija. U tom periodu čak 847 puta te vrednosti su prelazile 200 odsto dozvoljene vrednosti. U novembru 2019. godine cementara je ispuštala zagađujuće materije — praškaste materije, sumpordioksid, hlorovodonik i amonijak u vazduh iznad dozvoljenih graničnih vrednosti »

Kako je sve počelo

Prva fabrika cementa u Beočinu počela je sa radom 1839. Te godine cement iz ove fabrike korišćen je za izgradnju čuvenog lančanog mosta između Budima i Pešte u Mađarskoj.

Fabrika beleži bum nakon Drugog svetskog rata kada se Beočin širi, grade se višespratnice, moderna sportska dvorana, u grad dolaze mladi željni posla. Beočin postaje jedan od simbola industrijske revolucije tadašnje komunističke Jugoslavije. Cement iz Beočina koristio se za gradnju svih najvažnijih objekata u Jugoslaviji, ali i u inostranstvu, pošto je cement bio veoma cenjen zbog svog kvaliteta. Firma je nakon Drugog svetskog rata bila nacionalizovana i postala je državno vlasništvo.

Nakon promena oktobra 2000. godine, nova demokratska vlast, u nedostatku novca i nemogućnosti da vodi velike kompanije, kreće u prodaju državnih firmi. Cementaru 2002. godine kupuje francuski Lafarž, koji od 2015. godine postaje deo švajcarske grupe Lafarž–Holcim. Bila je to jedna od prvih privatizacija u Srbiji i nije protekla bez kontroverzi. Srbija ima tri cementare i sve tri je prodala u isto vreme. Prema pisanju nedeljnika "Vreme" iz januara 2002. godine, iako je Beočinska cementara bila najbolja, prodata je po najlošijim uslovima.

Francuski Lafarž kupio je 70 posto Beočinske cementare za oko 60 miliona dolara, uz obavezu investiranja dodatnih 27,46 miliona dolara. Godine 2011. Lafarž je otkupio i preostalih 30 posto i postao stopostotni vlasnik kompanije.

SVE U ZNAKU CEMENTA:
Od fudbala do života
Foto: Jan Valo

emisija. Ukupno 316 puta je srednja polučasovna vrednost prelazila 200 posto granične vrednosti emisije za ove zagađujuće materije.

Inspekcija je utvrdila i da je Lafarž koristio 963 tone opasnog otpada bez prethodne kontrole kvaliteta. Inspekcija je najavila da će doneti rešenje kojim će se od kompanije tražiti da sprovede mere kojima bi se uklonile uočene nezakonitosti. Takođe, inspekcija je najavila da će podneti i prijavu nadležnom sudu. Međutim, dve godine kasnije, sudski postupak se ne nazire.

Iz Lafarža za BIRN kažu da "kada je u pitanju inspekcijski nadzor iz 2019, Lafarž je u svemu postupio po rešenju inspekcije", kao i da nemaju "saznanja o tome da je pokrenut postupak".

Zlatko Todorčevski iz Evropskog pokreta u Beočinu kaže da je to sve jedna "farsa" i "pozorišna predstava". "Neće biti nikakvog suđenja", siguran je on.

ŠTA SE SVE SPALJUJE

BIRN je stupio u kontakt sa jednim radnikom cementare koji je radio u delu gde je spaljuje opasni otpad. Pristao je da govori za BIRN pod uslovom da mu garantujemo anonimnost. "Bilo je tu svega, od motornog ulja, preko naftnih muljeva, medicinskih špriceva do otpada životinjskog porekla. Iz laboratorije sam dobio informaciju da živa uspeva da izađe kroz filtere, ali svima nam je rečeno da ćutimo i da po ugovoru koji smo potpisali, ne smemo da pričamo o poslu. I ljudi su se zaista tako ponašali. Bilo je ljudi koji su dobili rak, ali smo svi razmišljali samo kako da zaradimo pare. To nam je jedino bilo važno", kaže ovaj sagovornik.

Ekolog iz Novog Sada Goran Vučićević tvrdi da cementara u poslednje vreme više zarađuje spaljivanjem otpada nego prodajom cementa. "Pričaju nam kako iza spaljivanja otpada stoji ekologija, a zapravo sve je čist profit", kaže. On je izračunao da Lafarž godišnje spali 10.000 tona guma i da iz državnog budžeta za tu uslugu dobije 3600 dinara po toni. "Dakle, Lafarž dobije od građana 36 miliona dinara godišnje da bi nas trovao", kaže Vučićević.

Za sve to vreme imali su potpunu podršku lokalnih vlasti, kao i vlasti na nacionalnom nivou, koja je želela da se dodvori stranim investitorima, pa makar i na štetu ekologije. "Najstrašnije je što Lafarž i ostali zagađivači imaju svoje saučesnike u vrhu države", kaže za BIRN Zlatko Todorčevski iz Ekološkog pokreta Beočina.

Toga su svesni i u drugom ekološkom udruženju u tom mestu – organizaciji Spasimo Beočin. "Ukoliko pogledamo zakon, dozvole – možemo jasno da kažemo da cementara u Beočinu ne krši nijedan od tih dokumenata. To i jeste najveća tragedija", kažu u ovom udruženju.

Kao jedan od apsurdnih primera navode obavezu po kojoj je fabrika dužna da dva puta godišnje odradi testiranje opasnih materija, uključujući i furane i dioksine. Fabrika može sama da izabere laboratoriju koja će raditi ta istraživanja, a istraživanje se radi onih dana kada ih fabrika pozove. "Naravno, tih dana oni smanje ispuštanje otrova i rezultati budu dobri", kažu iz organizacije Spasimo Beočin, navodeći da čak ni takve informacije fabrika ne saopštava javno.

U kompaniji Lafarž za BIRN kažu da sve vrste merenja rade u skladu sa propisanim zakonima. "Merenja se vrše od strane ovlašćene sertifikovane ustanove, sa liste Ministarstva zaštite životne sredine. Osim redovnih godišnjih merenja, monitoring emisija obuhvata i kontinualna merenja preko analizatora ugrađenih na emiterima na način i u skladu sa integrisanom dozvolom i zakonskom regulativom", kažu u Lafaržu navodeći da o rezultatima merenja obaveštavaju nadležne organe – Pokrajinski sekretarijat za urbanizam i zaštitu životne sredine i Agenciju za zaštitu životne sredine.

Zlatko Todorčevski iz Ekološkog pokreta u Beočinu kaže kako je neophodno da neko nezavisno telo kontroliše nivo toksina i da ih javno saopštava. "Trenutni srpski zakon dozvoljava cementari da sama sebe kontroliše. To je ludilo. To ne postoji ni u Africi", kaže on.

U Sloveniji, na primer, Lafarž je bio u obavezi da ispitivanja vrši na dnevnoj bazi i da ih objavljuje javno. Ovo je "iskoristio" Uroš Macerl, slovenački farmer koji je postao poznat pošto je 2017. godine dobio Goldman Environmental Prize, koja je pandan Nobelovoj nagradi. Macerlova farma nalazi se odmah pored cementare. Godinama je gledao kako prašina i ostali štetni produkti uništavaju zdravlje njemu, njegovoj porodici i komšijama.

"Prvo su krenuli sa pričom o spaljivanju medicinskog otpada i onda su prešli na petrol-koks. Od petrol-koksa do opasnog otpada nije dalek put, navodno i dozvole za spaljivanje dobijaju se lakše jer i petrolkoks je sam opasan otpad, pun teških metala i halogena, i njegova upotreba u cementari već je sama po sebi veliki problem", kaže on za BIRN.

Među ključnim dokazima bio je izveštaj Onkološkog instituta u Ljubljani, u kome se navodi da "stanovnici Zasavje statistički više oboljevalju od raka u odnosu na ostale regione Slovenije". Takođe se navodi da "ljudi koji žive blizu fabrike cementa u Trbovlju imaju povećani rizik da obole od raka".

"Mi nismo radili hemijske analize, ali smo veoma podrobno studirali monitoringe i analize, koje je po zakonima morala uraditi sama cementara i upoređivali smo emisije pojedinačnih supstanci sa njihovima dozvoljenima graničnima vrednostima", kaže on.

Macerl se žalio Evropskoj komisiji koja je 2015. godine stala na njegovu stranu. Lafarž je bio primoran da zatvori fabriku.

Macerl je za to platio visoku cenu. Napustila ga je žena, a stanovnici Trbovlja su ga često napadali da je odgovoran što to mesto propada nakon što je fabrika zatvorena i što su ostali bez posla. ¶

MILORAD IVANOVIĆ (BIRN)

Tekst je nastao u okviru švajcarskog projekta Public Eye

Lovefest

Jelen

LOVE FEST

5–6–7
AUGUST
2021

JEZERO
VRNJAČKA BANJA
SRB

BACK TO LIFE!

ANFISA LETYAGO · ANNA · APOLLONIA
ENRICO SANGIULIANO · ILARIO ALICANTE
JAMIE JONES · JOSEPH CAPRIATI
PALMS TRAX · LOCO DICE · MICHAEL BIBI
SETH TROXLER · WILLIAM DJOKO

CALL SUPER · DANIELLE · DEJAN MILIĆEVIĆ
DJ FETT BURGER · LAKUTI · MARKO MILOSAVLJEVIĆ
PATRICE SCOTT · SOLAR · TAMA SUMO
TELEPHONES · TIMMY REGISFORD · VOLCOV
WILLIKENS & IVKOVIĆ · WOODY 92 · ZALTAN

ANDRIA · COEUS · CRISTINA LAZIĆ · CVTKVC · DJ LALE · ILIJA ĐOKOVIĆ · IVA ARIFAJ
LUTON · KRISTIJAN MOLNAR · NATASHA · NIKOLA VEMIĆ · RUNY · SCHWABE

+ MANY MORE TO COME

lovefest.rs · tickets.rs · GIGSTIX · tibbaa · kupikartu.ba · mktickets · evedo · See TICKETS

Nagrade, čestitke i

Četiri predstave bile su upadljivo izdvojeni "gornji dom" ovogodišnjeg festivala, a sad, da li je to sasvim realna slika upravo okončane sezone ili je selektor Mlađenović pobrkao neke lončiće, to možda ne zna niko osim njega samog

Vitezovi Lake male

Foto: Molnar Edvard

Derviš i smrt

Foto: Drago Vejnović

Hotel Zagorje

Foto: promo

Prošlo je, eto, i 66. Sterijino pozorje, a po paklenim temperaturama više je delovalo kao da je 666., i da je Nepomenik lično otvorio kotlarnicu ispod zgrade Srpskog narodnog pozorišta (ispod celog Novog Sada, uostalom) pa tovari šapurike sve u šesnaest; pardon, šezdeset i šest. Nevaljala "centralna klima" nije proradila do kraja festivala, tako da je na ovom mestu već notirani fenomen publike koja masovno maše priručnim lepezama od kartonskog festivalskog biltena, što se kaže, *eskalirao*. Na mahove ste mogli videti stotine biltena u istovremenoj akciji; da smo mahali usklađeno, mislim da bismo mogli i poleteti. Što bi, uostalom, i bilo najbolje rešenje, kao bekstvo od nekih predstava. Takođe, i gomile šodera i šuta nisu nestale kao okruženje zgrade SNP-a, naprotiv, kao da ih je bilo sve više, što je takođe imalo svoje simboličko mesto u festivalskom poretku stvari, onda kada se nadopunjavalo sa šoderom i kršom od predstava. A i toga je bilo. Kao što je bilo još nekih skandaloznih stvari tehničke prirode, no o njima kasnije.

Nego, gde smo ono stali prošle nedelje? Četvrte festivalske večeri u takmičarskoj je selekciji izvedena "Velika depresija" Filipa Grujića u režiji Marka Čelebića (SNP i Centar za razvoj vizuelne kulture Novi Sad). Grujića je u poslednjih godinu-dva baš "krenulo", u velikom je usponu i kao romanopisac i kao dramatičar, što je lepo koliko i rizično. Samo dva dana nakon kraja festivala usledila je premijera još jedne predstave po njegovom tekstu, no o tome nekom drugom prilikom. "Velika depresija" priča je naizgled pomalo ekscentrično odabrane teme, o trovanjima nadrilekovima punim opasne radijacije, koja je tridesetih godina prošlog veka prolazila manje-više ispod radara pažnje janosti (kamoli zakona) sve dok od posledica konzumiranja smrtonosnog "raditora" nisu počeli da stradavaju bogati i moćni. Ne želeći da pišu i postavljaju komad "s tezom", Grujić i Čelebić priču "prokrvljuju" zapetljanim odnosima unutar kapitalističko-patricijske familije, gotovo pa na način "intelektualne sapunice", dok s druge strane, hor "Radijumskih devojaka", fabričkih radnica koje su bile najveće žrtve radijacije, stvari postavlja nazad na pravo mesto, u realne društvene odnose. Negde između društvene kritike i lagane fasciniranosti dekadencijom, predstava je jedna od onih kakve su u (mitskm?) boljim vremenima bile tipični aduti one druge, manje i eksperimentalnije scene nekog od naših vodećih pozorišta.

A sutradan – i uzlet i skandal... "Vitezovi Lake male" Andraša Urbana, u produkciji njegovog postojanog pobunjeničkog punkta za urban(ov)u teatarsku gerilu zvanog "Kostolanji Deže" teatar iz Subotice, jedan su od dva, najviše tri, vrhunca festivala po svakom relevantnom merilu. Ispitujući granice svoje teatarske poetike, ali i njene "nosivosti" unutrar same teatarske zajednice, prevashodno među glumcima, te onda i njenog kulturnog i društvenog uticaja i odjeka u harmoniji ili – neuporedivo

pozdravi

Kreketanje

Radio Šabac

Foto: promo

Poetika gledanja

Foto: Molnar Edvard

češće, gotovo uvek – u konfliktu sa preovlađujućim shvatanjima i modelima teatra i umetnosti uopšte u najbližem kao i u nešto širem okruženju, Urban ovde "dopušta" svojim glumcima da se pobune protiv njegove rediteljsko-upravničke tiranije, protiv stalnog zabadanja prsta u oko i publici i politici ("od kojih se živi", uostalom), protiv toga da "stalno igraju goli", kako u doslovnom, tako i u duševnom smislu etc. Pa, zar se ne bi moglo malo stati na loptu, danuti dušom, učiniti plezir publici kakvom operetom sa stasitim husarima i dražesnim damama u retro-šiku idile K. und K. Monarhije-kakva-nikad-nije-bila? Zar pošteni vojvođanski mađarski trudbenik nije zaslužio da gleda nešto takvo za svoje pare u svojem pozorištu?! Kroz izvanredan, očaravajuće lucidno duhovit tekst i kroz – kao što smo od njih i navikli – sjajnu igru na sceni, Urban i "kostolanjijevci" postavili su niz ključnih pitanja važećih ne samo u subotičkom, vojvođanskom ili mađarskom kontekstu, a Urban je još jednom pokazao da je, kad mu se hoće i kad je u formi, nenadmašan u inteligentnom i umetnički inventivnom razračunavanju sa svakovrsnim filistarstvom i sa lenjošću duha samozadovoljno samoproglašenom za "umereni konzervativizam" našeg svakolikog srednjaštva i osrednjaštva.

Samo, ima tu jedan problem: ovu predstavu, izuzetno raspričanu na mađarskom jeziku, dobar je deo sterijanske publike pratio ne razumejući mnogo više od "jo napot"! Naime, titl sa prevodom je bio toliko loš, slova em sitna em mutna, da se tu nije dalo razabrati ništa, pa su se mnogi bunili ili iznervirano izlazili iz sale. Predstava je ovim ozbiljno oštećena u festivalskom, pa dakle i takmičarskom smislu, ali je važnije od toga da je publika bila uskraćena za veoma važan i nezaobilazan deo teatarskog čina.

I, šta smo još imali, kada se radi o takmičarskoj selekciji? Još jedna od zamornih "ziherica" pripadajućih više sferi kulturne diplomatije nego stvarne, žive i uzbudljive teatarske razmene, stigla nam je iz Bosne i Hercegovine: Narodno pozorište Bosanske Krajine iz Banjaluke uprizorilo je dramatizaciju još jednog nacionalnog klasika, "Derviš i smrt" Meše Selimovića (dramatizacija i režija Dejan Projkovski). Predstava gusta, čemerna, tmastih slika koje se nižu pred nama ponekad gotovo u frenetičnom ritmu, a opet spora, prespora, jer se mnogo ko ko nije došao u pozorište zarad prečicom popunjavanja rupa u vlastitoj lektiri, prilično brzo zapita čemu sve to, čemu ova produkcijski raskošna građevina (imamo i konja i sokola na sceni!) koja poetički ne donosi gotovo ništa što nije isto tako moglo biti postavljeno i viđeno i one davne godine kada je roman Selimovićev prvi put objavljen.

Od sasvim je druge teatarske fele drugo B-H gostovanje, ono koje je zatvorilo takmičarski deo festivala: *Šindlerov lift* Kokana Mladenovića, po istoimenom romanu Darka Cvijetića (Kamerni teatar 55, Sarajevo). Ovaj je roman jedno od značajnijih jugoslovenskih književnih otkrića poslednjih godina, a priču o jednom (i te kako

»

Šindlerov lift

Foto: promo

Velika depresija

Foto: Dejan Petrović

konkretnom i "stvarnom") soliteru u Prijedoru, kao o "vertikalnom selu" i o njegovim "seljanima" prvo u naizgled idiličnom socijalističkom miru, a potom u divljem, kanibalskom ratu u kojem najbliži preko noći postaju neprijatelji a da niko ne ume suvislo da objasni kako i zašto, Mladenović postavlja s "hladnom" preciznošću i metodičnoću, vodeći računa da mu se ne omakne demon apstrakcije, tako čest u ovim krajevima kada se govori o ratu i zločinima, o ideologiji i praksi fabrikovnja i provođenja mržnje i zla. Predstava koja o uzrocima i posledicama rata među komšijama, ali i u "našem" komšiluku, govori razgovetno, a nimalo parolaški. Novosadska ju je publika podnela stoički, na nogama, kako je i trebalo.

A između ovih dvaju bosanskih gostovanja našlo se mesta i za – "Radio Šabac" (Šabačko pozorište). Dugo već zainteresovana za različite, kako estetske tako i političke konotacije tzv. novokomponovane narodne muzike, Olga Dimitrijević napravila je omaž ovoj nekada, u zlatnim godinama zrelog titoizma, nadaleko čuvenoj stanici za "želje, čestitke i pozdrave" uz tzv. šund muziku, koji ujedno (treba da) funkcioniše i kao pozorišno proigravanje i preispitivanje zaostavštine jedne epohe i jednog sistema društvenih, ekonomskih i kulturnih odnosa, od kojeg je ostalo tako malo, a i to što je ostalo nemoguće je prepoznati. Predstava je živa i šarmantna, a sad, to što je u "radiošabački" narativ ugrađeno i mnogo od "optimizma pamćenja", to je valjda svestan i nameran autorski stav. U protivnom je opasna deluzija, što ne bi bilo dobro. Kako god, "intelektualna" publika Pozorja je stidljivo pevušila uz retro-hitove najprestižnije neprestižne radio stanice na Balkanu, što je takođe jedan osvežavajući (meta)teatarski prizor.

Jedan od utisaka ovogodišnjeg Pozorja je i slabašnost međunarodnog programa Krugovi, koji je ponudio samo jedno punokrvno teatarsko ostvarenje, *Hotel Zagorje* Anice Tomić i Jelene Kovačić, po romanu Ivane Bodrožić, u produkciji Dramskog kazališta Gavela iz Zagreba. Roman pretočen u (post)dramski tekst u formi svojevrsnog stendapa, o odrastanju u izbegličkom okruženju, daleko od svog (razorenog i okupiranog) grada Vukovara, o gubitku oca, o sazrevanju i artikulisanju sopstvene Drugosti u vremenu i okolnostima koje vičući zahtevaju Istost, o tragediji, ne na poslednjem mestu, grada udaljenog od Novog Sada svega stotinak kilometara, i smeštenog na ovoj istoj reci, a koji je razaran i ubojitim sredstvima nečega što se zvalo Novosadski korpus, primljen je od dobrog dela publike, rekao bih, kao nezaslužena nagrada i zaslužena kazna... Mada su autorke to strašno ogledalo, izvorno u predstavi okrenuto ka "hrvatskoj" publici, na dovoljno mesta zamuljale suptilnim humorom, ironijom, makar i gorkom vedrinom. Pa ipak, s obzirom na to koliko smo u desetak prethodnih godina razmaženi dolaskom najboljih zagrebačkih (riječkih etc.) produkcija, ni Hotel Zagorje nije sasvim opravdao očekivanja, jer je stanovitom teatarskom konvencionalnošću i neuzbudljivošću ostao – ne mnogo, ali primetno - ispod razine predstava rađenih po tekstovima Matišića, Kristiana Novaka i nekih drugih. Iz Osijeka je stigla predstava *Dječak koji je govorio bogu* Damira Mađarića u režiji Sama M. Streleca (HNK Osijek), ali vaš hroničar nije mogao da prisustvuje njenom izvođenju zbog uredničkih obaveza, pa mu je preostalo samo da osluškuje reakcije, ne odveć impresionirane, drugih dežurnih sterijanskih "Mapetovaca". Iz Bosne i Hercegovine nam je u Krugove stiglo *Kreketanje* Almira Mašovića u režiji Aleša Kurta (Narodno pozorište Tuzla), namerom priča o teatru i histrionstvu, ali više teatralna nego teatarski plodonosna, s dramskim tekstom više pretencioznim nego intelektualno podsticajnim, i režijom koja je nedostatke teksta veoma bitno obogatila, tako da se predstava naposletku pratila teško, a nerado. Niko nije kreketao, osim hora nedužnih Aristofanovih žaba u tzv. idejnoj pozadini. Ovakvi su tekstovi, a kanda i slično uprizoreni, bili u modi među jugodramatičarima negde šezdesetih-sedamdesetih godina prošlog veka, i postoji dobar razlog zašto su se *izmodili*.

I naposletku – nagrade. Zlatko Paković i njegovi Pazarci su odneli šnjur i, mada sam ne bih glasao za njih da sam bio u prilici (žirijem je predsedavala rediteljka Snežana Trišić), u tome je bilo i nečega vrlo zdravog. A i red je da se tog večito zanovetajućeg Pakovića već jednom izmesti u teatarski mejnstrim... ☺ Ono što nisu dobili oni, dobio je subotički "Kus petlić", uključujući i nagradu Milanu Neškoviću za režiju, a nagrada za režiju na Pozorju često ide onome ko iz nekog razloga nije dobio nagradu za najbolju predstavu, mada bi možda bio bolje da jeste. Kako god, ako je tu neko na više načina zakinut, to je najpre Urban i njegova predstava, a u nekoj meri i *Šindlerov lift*; četiri predstave iz ove i prethodne rečenice ujedno su upadljivo izdvojeni "gornji dom" ovogodišnjeg festivala, a sad, da li je to sasvim realna slika upravo okončane sezone ili je selektor Mlađenović pobrkao neke lončiće, to možda ne zna niko osim njega samog, pošto u ovim pandemijskim okolnostima teško da je iko drugi mogao da pogleda i da uporedi.

A ako se korona ne vrati da nas sve pomori, dogodine se kanda vidimo u maju, kad su ljudskije temperature, a možda i "centralna klima" do tada oživi. O prokletoj titl-mašini da i ne govorimo. "Bazmeg!", što bi rekao Urban-lik u Urbanovoj predstavi o Orbanu... pardon, Urbanu. ¶

TEOFIL PANČIĆ

Glas iz sna

Medij opere je svojom institucionalizovanom apsurdnošću uspešno prigrlio Sakamotov poetski komentar doba u kome smo se zatekli nudeći intimiziranu nadu kao podsticaj i izlaz, u jednom dahu

Foto: screenshot

Rujući Sakamoto je umetnik saradnik (associate artist) ovogodišnjeg Holandskog festivala, jedne od najznačajnijih evropskih smotri izvođačkih umetnosti. Usled pandemijskih restrikcija, festival se ove godine odvija u kombinovanom izdanju – neke od izvedbi se odigravaju u prepandemijskim institucionalnim okvirima, neke su dostupne putem onlajn emitovanja, a neke u kombinovanom režimu. Tako je Sakamotova opera *Vreme* (Time) imala svetsku premijeru sa fizički prisutnim izvođačima i publikom u amsterdamskoj Westergas fabrici 18. jula, da bi narednih dana usledilo još nekoliko izvođenja u istom prostoru. Za one koji, poput mene, nisu bili u mogućnosti da budu prisutni u Amsterdamu, upriličeno je onlajn emitovanje opere koje je bilo dostupno tokom 48 sati, od 27. do 29. juna na veb stranici holandskog festivala. Kao i za fizičko prisustovanje izvođenju, i za ovo onlajn emitovanje (zasnovano na snimcima sa generalne probe i svetske premijere) bila je potrebna ulaznica. Ona stiže u vidu imejla sa linkovima za emitovanje, digitalnim programom predstave i sažetkom dela. Sem uvida u novu operu, zanimljivo je kroz ovu situaciju posmatrati i kako se strategije i protokoli institucionalnog izvođenja muzike, opere, pozorišta i plesa i dalje menjaju pokušavajući da prevaziđu prepreke koje pandemijske restrikcije neprestano pred njih postavljaju.

Zamišljajući Sakamotovu operu pre nego što sam je videla, nisam nikako mogla da predočim vrstu glasa koju bi ovaj umetnik eventualno iskoristio za svoj operski izraz. Njegovu raniju operu Život (*Life*, 1999) pamtim po dokumentarnim snimcima koji uključuju govor, kritici razvoja civilizacije u Antropocenu, osudi nuklearnog naoružanja i uglazbljenom govoru Roberta Openhajmera, koji ima potresnu dimenziju. Sakamoto je široko poznat po svojoj muzici za filmove. Njegova tema za film *Merry Christmas Mr Lawrence*, za koji je pisao muziku i u kome je glumio uz Dejvida Bouvija, jedna je od vanvremenskih muzika našeg doba. Njegova numera *Riot in Lagos* iz 1980. smatra se pionirskim primerom tehno muzike i ranim uticajem na razvoj hip-hopa. U programskoj knjižici Holandskog festivala kontekstualizuju Sakamotov muzički opus između impresionističkih sazvučja Kloda Debisija i mehaničnosti muzike Kraftwerka, između ostalog. U vezi sa operskim glasom i Sakamotom, ispostavilo se da me intuicija nije prevarila: u operi *Vreme* nema pevanja, barem ne u konvencionalnom smislu. Čuje se muški glas koji govori na japanskom (taj govoreni tekst pojavljuje se na ekranu na engleskom) i muzika Sakamota, a ono što je muzički najpribližnije dramaturgiji pevanja dešava se u momentima kada su na sceni tradicionalni duvački japanski instrumenti šo (izvodi: Mayumi Miyata) i no flauta (Rokurobyoe Fujita, čiji snimak iz 2018. godine je iskorišćen u operi). Pevani glas je izjednačen sa dahom potrebnim za sviranje.

Opera *Vreme* dopire iz tame, iz mračnog ekrana na početku izviru samo zvuci kiše, i onda gotovo nečujan, zvuk gonga, negde iz daljine; opet šum kiše, a zatim i zvuk čangrljanja, poput razbijenih komadića terakote koje kao da neko razmiče po tvrdoj podlozi. Sakamoto majstorski pravi zvučne planove i nepretenciozno i ležerno se njima poigrava. Režim slušanja u koji nas autor od samog početka uvlači je intiman, kao da nam šapuće, kao da sa nama nešto deli u tajnosti. Ujedno, tera nas da izoštrimo uši, iščekujemo i prisluškujemo. Na tom fonu kiše, krhotina i ponekog dalekog gonga koji nas uvodi u vreme koje kao da potiče iz sna, vreme koje nije moguće premeriti, niti mu odrediti početak i kraj, u tami se na sceni pojavljuje ženska figura (Mayumi Miyata) koja usporeno hoda kroz vodu i povremeno svira šo. Zvuk tog instrumenta podseća na zvuk usne harmonike, a u ovom slučaju, uz maksimalnu svedenost vizuelnih i zvučnih materijala, šo se ukazuje kao izvor neke vrste glasa. To je glas iz sna, glas koji ne govori rečima već intonacijom, dinamikom, uzdasima i izdasima. U kontekstu opere, ova scena deluje poput neočekivanog vokalnog melanholičnog prologa i primereno uvodi u narativ koji sledi. Pojaviće se slična scena ponovo na kraju, u nekoj vrsti epiloga.

Većinu vremena na sceni vidimo starijeg muškarca (Min Tanaka, plesač). Njega u početku prati elektronska muzika koja podseća na nekakve uzdahe gudačkog orkestra, spore talase koji se neprekidno ponavljaju, gotovo valjaju. On prisustvuje smrti žene, što vidimo i na sceni i na videu. Na samrti ona mu obećava »

da će se jednoga dana, nakon sto godina vratiti ako je on za to vreme bude čekao. Muški glas nam na japanskom priča o onome što se odigralo nakon njene smrti. Mešaju se razne vremenske perspektive, poetičnost i svedenost narativa je u prvom planu, deluje kao da se jedna za drugom nižu nekakve haiku scene. Uz vodu koja na podu scene takođe deluje poput ekrana, na velikom ekranu iza pojavljuju se različite slike koje prate, komentarišu i uslojavaju fragmentarni narativ. Uz Sakamota, autor koncepta i vizuelnog dizajna je Shiro Takatani. Estetika je minimalistička, sem u retkim vizuelnim intervencijama u kojima se neočekivano na sceni pojavljuje mnoštvo ekrana, poput onih u televizijskoj režiji. Na njima vidimo isečke iz savremenog gradskog života, kritičke osvrte na razvoj savremene civilizacije kojima je Sakamoto sklon u svom aktivističkom delovanju.

Žena se nakon sto godina zaista vraća, ali samo kao cvet koji onome koji ju je čekao daruje kap vode sa svojih latica. Negde pred kraj opere na sceni je plesač Tanaka, suočen sa svojim sporim pokretima, vodom i tamom koja se ponovo lagano uspostavlja kao početak i kraj. Na ekranu iza je napisano: "Jednom, u snu, Zuang Zu je bio leptir. Lepršajući unaokolo, leptir je bio jednostavno ono što jeste. Sledio je svoje kaprice onako kako mu je odgovaralo i bio je srećan zbog toga. Nije znao za Zua. Odjednom, probudiviši se, to je bio Zu. Da li je Zu bio leptir u svom snu? Ili je leptir bio Zu u njegovom snu? Gde postoje i Zu i leptir, mora biti razlike. To se zove materijalizacija." Voda, nestalna, fluidna opna stoji na sceni kao simbol granice između života i smrti, sna i jave. U Tanakinom pogledu koji vidimo iz potopljene kamere vidi se i čežnja i strah. Strah od sna i želja za snom, fluidnost i neuhvatljivost koje mešaju razne i raznolike realnosti kroz koje se život i umetnost prepliću. Medij opere je svojom institucionalizovanom apsurdnošću uspešno prigrlio Sakamotov poetski komentar doba u kome smo se zatekli nudeći nekakvu intimiziranu nadu kao podsticaj i izlaz, u jednom dahu. ¶

JELENA NOVAK

Andergraund

Dva naizgled nepretenciozna mala albuma značajnih američkih savremenih kantautora mnogo više nam govore o stanju duhova oko nas nego neke multimilionske produkcije

Za razliku od čestog muškog poriva da pompezno zamlaćivanje navodno velikim temama po automatizmu proglašavaju za veliku umetnost, postoje i autori što već godinama prave ploče čija je lepota u bavljenju onim malim trenucima od kojih se život stvarno sastoji. Na delu je muzička revolucija intimnosti – koja traje skoro celu deceniju zahvaljujući internetu, na kome se forsira slušanje u samoći – a da je nijedan kritičar nije pošteno zabeležio i opisao. Dve nove kantautorske ploče spadaju u važne doprinose ovoj estetici tihih ljudi.

MATT SWEENEY & BONNIE PRINCE BILLY – *SUPERWOLVES*

Bonnie Prince Billy, kako glasi scensko ime američkog autora i pevača Willa Oldhama, jedan je od najznačajnijih alternativnih muzičkih stvaralaca s kraja prethodnog i početka ovog veka. Njegova karijera traje već 30 godina pod raznim pseudonimima (Palace Music, Palace Brothers, Bonnie "Prince" Billy i Will Oldham), i u potpunosti je posvećena pronalasku emotivnog odgovora na ovaj *post-sve* svet, u kome, naizgled, ništa više nije važno. Samo jedna stvar je uvek jasna kad je u pitanju Will Oldham: on ne uzima gitaru niti mikrofon u ruke, osim kad veruje da je zbog nečeg bitno i da zato mora.

Tako je i novi projekat sasvim seriozne prirode: Matt Sweeney & Bonnie Prince Billy upravo su objavili album *Superwolves* (Drag City), što je istovremeno i ime zajedničkog projekta. Matt Sweeney, u isto vreme i na istoj sceni, stekao je ime kao sjajni studijski gitarista (snimao sa Iggy Popom i Adele), što razume američki tradicionalni folk, mada dolazi iz savremenog *hardcore punk* i *math-rock* miljea. Udruživši svoje pedigree, oni su skoro supergupa: saradnju su počeli još 2005, kad je izašla vrlo dobra, i za ovakve saradnje izrazito koherentna ploča *Superwolf*, ocenjena hvalospevima od strane kritike, ali je do njenog nastavka pod imenom *Superwolves* došlo tek sad.

Ovde je njihovo međusobno dopunjavanje došlo do vrhunca – u centru pažnje je međuigra Oldhamovog specifičnog glasa, uvek kao pod sedativima, i Sweeneyevog prefinjenog sviranja gitare, koji mu dodaje željenu vanvremensku dubinu. Willov decentrirani način pevanja, u kome vokal ne prati uvek melodiju, u potpunosti opisuje naše vreme – ovo je doba u kome ništa nije tamo gde treba, niti onako kako treba, a pravila postoje samo zato da se ne bi sledila jer i tako ne važe za sve.

Misteriozni zvuci psihodeličnog minihita *Make Worry for Me* još su zagonetniji kad shvatite da je spot snimljen u napuštenoj hladnoratovskoj bazi američkih snaga, a da reči otvoreno prete osvetničkim obračunom nekom arhetipskom zlikovcu. Veći deo albuma *Superwolves* kao da se dešava u nekom napuštenom svetu, kog su ljudi iznenada u mnoštvima ostavili, te postoje samo izolovane porodice i prijatelji, odnosno jedan-na-jedan odnosi sa najbližima, uključujući najbliže neprijatelje. Trio numera *Good To My Girls*, *My Popsicle* i *Watch What Happens* spada u nežne pesme kakve može da sroči samo novopečeni muž i otac (što Will jeste), na temu porodice kao osovine oko koje se okreće život, ali se posebno ističe

misionari

zaljubljena *My Blue Suit*, jedna od najneobičnijih pesama posvećenih partnerki koje ćete ikad čuti ("tebi bolje stoji moje plavo odelo nego meni"). Posebno osvežavajući trenuci nastupaju sa *Hall Of Death* i *Shorty's Ark*, mesmeričnim saradnjama sa Mdou Moctarom, sjajnim novim gitaristom iz Malija, šireći afričkim tonovima sazvučje ploče van svake predvidljivosti. Ambiciozna *I Am A Youth Inclined To Ramble* podseća na drevni engleski folk i traje ubedljivo najduže, onoliko koliko zahteva naracija o dolasku mladog imigranta u Ameriku, dok *Resist The Urge* na najbolji način podseća na stare, nevine folk-rok autore šezdesetih, tipa Simon & Garfunkel, samo što govori iz perspektive nekog ko je preminuo i obraća se svojoj vernoj ljubavnici. Nada da se bar ljubav prijatelja može probiti do nas kroz egzistencijalnu pustoš u kojoj odavno obitavamo lajtmotiv je *There Must Be A Someone* i završne *Not Fooling*. Konačno, omot filmadžije Harmonie Korinea neka je vrsta primitivne digitalne umetnosti, što ocrtava našu izgubljenost u umreženom svemiru *fake* društvenih odnosa.

Radi se o malom projektu uzbudljive unutrašnje lepote, koji se ne iscrpljuje u nepotrebnoj revolucionarnosti, koliko potvrđuje da je još uvek i te kako moguće praviti kantautorske albume visoke umetničke vrednosti. Akustične pesme Willa Oldhama uvek zvuče specijalno, presudno, u nekom svom vremenu, koje nas zove da u njega uđemo i sagledamo svoje postojanje iz prave perspektive. Ono bitno što nam Will saopštava na *Superwolves* jeste da je sreća moguća uprkos svemu – čak i u svetu koji su svi napustili.

DAMIEN JURADO – *THE MONSTER WHO HATED PENNSYLVANIA*

Damien Jurado je kantautor iz Sijetla posebne važnosti i uloge u novijoj generaciji, odrasloj tokom prošle decenije – sa tačno 20 snimljenih albuma on odavno nije samo talenat, nego neka vrsta mini institucije, andergraund misionar posebne, krajnje povučene vrste.

Posle serije lepo primljenih izdanja za prestižne nezavisne etikete Sub Pop i Secretly Canadian, *The Monster Who Hated Pennsylvania* je prva ploča koju objavljuje za svoju kuću Maraqopa Records. Jurado ima specifičan status – funkcioniše kao most između više generacija autora, *apdejtujući* za XXI vek stari model pesnika-sa-gitarom koji se obraća samo nama. Ova forma koja je ušla na velika vrata pop kulture sa mladim Bobom Dylanom, dobila je svoju novu oštricu i težinu upravo u savremenom digitalizovanom društvenom okruženju, u kome su ljudi usamljeniji nego ikad jer više nemaju s kim da podele stvarne emocije – šareni emotikoni stoje na mestu gde su nekad bili zagrljaji, poljupci i pogledi.

Zato nas Juradove pesme preplavljuju kao kontinurani *stream* tuge koja ističe iz bića, stalan prenos nečijeg pokušaja da uspostavi bilo kakav smislen odnos sa okolinom. Neil Young je radio nešto slično tokom sedamdesetih, da bi se Mark Eitzel i njegovi American Music Club osamdesetih pojavili kao pravi rodonačelnici primereno neutešnog, setnog poetskog jezika za ovo doba turbo-materijalizma. Najdublje u ponore ove esencijalne tuge čoveka bez smisla verovatno je tokom devedesetih otišao Elliot Smith, mada je i Vic Chesnutt ponešto naslutio od te suštinske osujećenosti osobe da ima bilo šta sa svojim vremenom i mestom na kome postoji. Ova vrsta dubinske izmeštenosti iz sveta drugačija je od one nekadašnjih melanholika među autorima, mnogo je autodestruktivnija i dovodi nas pred samu ivicu postojanja – uostalom i E. Smith i V. Chesnutt su se ubili.

Damien Jurado je naslednik ovih mučenika. Dok peva, često se titraji njegovog glasa pretvaraju u one u kojima se naslućuje početak plača. Nema tu više nikakve mogućnosti da se ogradi od bola jer on dolazi iz sveprisutnog besmisla. Njegove najbolje pesme su zapravo ljudski činovi koje pred ravnodušni svet podastire neko suočen sa neotklonjivim promašajem zvanim – svoj život, što i dalje neumitno teče u uzaludnost, meljući i poslednje trenutke samopoštovanja pred sobom.

Na *The Monster Who Hated Pennsylvania* slomljeni antijunaci pesama čine se kao ljudi koje Jurado lično poznaje, te se nameće zaključak da su naslovi *Helena*, *Tom*, *Joan* i *Jennifer* zapravo nazivi stvarnih sudbina – tolika je njihova uverljivost da bi kao slušaoci teško pristali na drugačiji scenario. Sve one su minimalistički, akustični komadi snimljeni u sobi, kao glavnoj pozornici svih najvažnijih životnih drama. Uz posebno potresne otvarajuću *Helena* i pretposlednju *Jennifer*, sa ženskim likovima koji se bore za svoje dostojanstvo, ističu se i *Minnesota* i *Hiding Ghosts*, maksimalno utišane u svom strahu od nakaradnog postojanja. Centralna numera albuma opisuje nam lik po imenu *Johnny Caravella*, u kompoziciji koja ima ritualnost pesama ranih Velvet Underground, sa sve svečanim bubnjevima uvedenim da uveličaju koračanje u propast osobe bez hrabrosti da išta ozbiljno pokuša u svom životu. Finalna *Male Customer #1* u rangu je dobre kratke priče od jedne rečenice, koja nagoveštava da ljubavi nigde nema, osim u našoj žudnji za njom.

Uprkos činjenici da uglavnom opisuje utopljene duše, svojom nežnošću za likove koje opisuje Damien Jurado paradoksalno širi veru u druge obične ljude – te majstore svakodnevnog preživljavanja – kao jedini smisao ovog univerzuma. Dovoljno za nauk. ¶

DRAGAN AMBROZIĆ

Večni sudari očeva i dece

Nezahvalno bi bilo *Posrtanje*, a zarad tako lake poente, gurati u analogiju i poređenje sa daleko superiornijim *Ocem*, te to onda ne treba ni činiti

Ako je uopšte tako nešto i potrebno i ako je rezonski i dalje tako nešto očekivati od filma kao medija i ponekad i grane umetnosti, dva recentna filma koje smo odnedavno u prilici da gledamo i koja u samo središte vlastitih motivskih struktura svesno pozicioniraju odnose unutar naoko običnih porodica ovog ili onog, ovakvog ili onakvog društvenog i klasnog kova, podsećaju nas šta je to od te bezmalo pa mitske porodice ostalo pod udarima i pod uticajem društvenih evolucija, gibanja, prevratničkih promena nekog opšteg socijalnog konteksta, pukog protoka vremena koje preoblikuje i izmešta sve, i to u hodu.

Otac (The Father) u toj konstelaciji pokazuje znatno više kreativnih ambicija i posledično biva autorski odrešitiji, što je, uostalom, između ostalih, prepoznala i Američka akademija filmske umetnosti i nauke koja je ovom filmu proletos dodelila dva Oskara u prestižnim kategorijama – najbolja muška uloga i najbolji adaptirani scenario. Sve i da ciljano po strani ostavimo i te dve i sve druge brojne esnafske nagrade, ostaće nam jasan sud, gotovo aksiomski nepobitan: u pitanju je odličan film, uzvišen u kreativnom i pratećem zanatskom smislu, a koji je u isti mah i zadivljujuće emotivno i raznoraznim vidovima emotivnog naboja bogato ostvarenje, stoga i kadro da lako opšti i sa širim gledateljstvom koje u filmu prevashodno traži i prepoznaje emociju, pa tek onda na te fiktivne tasove stavlja i filmsko "pakovanje" i oblikovanje polaznih zamisli. U tom pogledu, *Otac* scenariste i reditelja Florijana Zelera, francuskog pisca i dramatičara, koji je tu radio sa čuvenim i vituoznim Kristoferom Hemptonom, uspeo je na kraju puta da stvori film koji postiže onu često eluzivnu preciznu ravnotežu između arthaus profila i osetne komunikativnosti, neretko viđenih i postavljenih u stupice iznuđenih oprečnosti koje zapravo nikada to zbilja nisu ni bile.

Posrtanje

Zelerov *Otac* se nominalno bavi dinamikom odnosa vremešnog oca, reklo bi se, ekscentrika koji to nije postao isključivo usled sve zamašnije demencije, i brižne mu ćerke, sasvim prirodno sluđene, iznurene svakodnevnom brigom, ali, pritom, i poprilično prpošne. Međutim, posebno je zanimljivo što će oni faktografski manje upućeni ovde teško prepoznati kamernosti pozorišnog izvornika (istoimenog Zelerovog pozorišnog omada), jer su Zeler i Hempton u ovom konkretnom slučaju uspeli da do krajnjih instanci prokrve i razigraju tu kamernu osnovu i bit, te filmski *Otac*, povrh svega, pleni i dinamičnošću, te pripovedanjem koje oduševljava i tom brižljivo uspostavljenom i artikulisanom ritmičnošću, koja čini da gledalac (pa čak i onaj filmski verziraniji i upućeniji) naprosto zaboravi da pred sobom, u tih stotinjak minuta trajanja ovog britansko-francuskog ostvarenja pred sobom u stvari ima svedenu postavku i niz (to se mora odmah istaći, izvanredno u delo sprovedenih) duodramskih vinjeta sa tim ne baš očiglednim izvorištem u pozorištu kao medijem i sa njim povezanom hiperverbalnošću. Ovako postavljen i u krajnjem vidu oblikovan filmski *Otac* predstavlja, dakle, i uspešan spoj i "srećan brak" izvrsnog teatarskog teksta i nadahnutog filmskog viđenja, uz dašak sigurnom pripovedačkom rukom vođene pričaonice koja je, eto, vešto preskočila sve (a brojne su, zahtevne i potencijalno pogubne) zamke čitavim tokom tog minskog polja transponovanja pozorišnog teksta u suštinski ipak drugačije utemeljen filmski medij.

Priču o ocu i njegovim mukama usled straha od gubitka identiteta, slobode, samosvojnosti, pa i puke i konktrene mogućnosti samostalnog bitisanja i naporima ćerke da, uprkos brojnim čak i samo praktičnim nevoljama na tom putu, sa uma ne smetne ono što je vezuje za njega (a da to nije često instinktivni i društveno uslovljeni i određeni osećaj odgovornosti prema bližnjima i srodnicama), te da, uz sve to, sačuva i vlastito dostojanstvo i zdravu pamet i na planu narečenih emocija, lako je pojmiti i ispratiti. Zeler takvu postavku onda dodatno osnažuje pomenutim razigravanjem onoga inicijalno strogo i precizno pozicioniranog, tako da svi segmenti (spojeni u skladnu celinu, bez iole vidljivih šavova na spojevima) predstavljaju i osobene i zabavne minijature na temu intelektualistički jasno potcrtanih nadgornjavanja, u kojima se elegantno i krajnje hitro kreće od banalnog, naglašeno profanog i/ili sitniča-

Fotografije: promo

Otac

vog ka znalački intelektualno obojenim preispitivanjima svakako značajnih identitetskih lomova, ali i poriva za uspostavljanjem makar brzopotezne i privremene dominacije u odnosu na sagovornika. Iza svega toga, kao i evidentnih poletnih montažerskih zahvata na tom narativno i fizički omeđenom prostoru, te vrhunskih glumačkih kreacija, a sve su, od prve do poslednje, tačne, promišljene, ritmički bogate (omalu glumačku podelu predvode Oskarom ovenčani Entoni Hopkins i Olivija Kolman, a tu su i Rufus Suel, Mark Gatis, Olivija Vilijams, Imodžen Puts...) bije srce intelektualističke priče o borbenosti kao ne samo instinktivne reakcije na neumitan i skorašnji kraj i rastanak. Pri tome se opšta, anarhična prolaznost i taj naš grč usled nezaustavljivog hoda ka propadanju i ništavilu, kao i reaktivan napor da se tu iznađe nekakav smisao može doživeti dobrim delom slično kao i u sledećim rečima iz romana *Zebur ili Psalmi* Kamela Dauda (prevela Svetlana Stojanović, objavila Akademska knjiga): " Želeo sam jednostavno da otvorim tu prvu knjigu od samo jedne stranice, to džepno izdanje, koje, po predanju, sadrži celu Knjigu. Da shvatim vezu između moći, suverenosti i razvezanosti. Upravo onaj čvor u kojem se krv povinuje smislu. Da otkrijem kako je Bog ispunio prazninu između stvari i mene i zašto je strah nestao, postao senka, a potom neodređeni tužni uzdah. A sve što sam u njoj mogao pročitati bilo je ludilo, pisanje bez reda, gusto kao tajno runo, pomešano sa znacima, brojevima i uzvicima, prošarano nebeskim telima i zvezdama, nerazumljivo kao zvezdano nebo. Razočaravajuća smicalica? Godinama kasnije, pronaći ću isti način pisanja kada budem shvatio da, kako bi se saopštila suština, pisanje se ne sme zadovoljiti gotovim alfabetom, mora prihvatiti beline između reči i na marginama stranica."

Ponajpre u kreativnom smislu skromniji, odnosno, svedeniji, a, naravno, onda i konvencionalniji je rediteljski (i scenaristički) rad glumca Viga Mortensena – film *Posrtanje* (Falling), u kome je on, na toj prvoj tački svoje sada i rediteljske evolucije združio porodičnu dramu opštijeg tipa i duha sa pričom bogatom kvir elementima. I ovde zatičemo pojednostavljen narativ – priča je usredsređena na ponovni susret sina, snađenog i sređenog geja u zrelim godinama, sada i oženjenog dugogodišnjim partnerom i oca usvojene ćerke, i otuđenog mu oca, ostarelog usamljenika i bigota i dalje izgubljenog u toksičnoj tami vlastite zadrtosti, pritom opterećenog i balastom uludo utrošenog mačizma. Mortensen se, slično Zeleru, ovde ne bavi često i nesvesnim porivom mlađih generacija da detronizuju starije, a posebno one iz kojih su proistekli, već nastoji da ukaže na važnost sopstvenih bitaka za pravo na iskreno i iskreno proživljenu empatiju, a sve to u okruženju sudara svetova koji, premda sasvim raznorodni, pa i međusobno raznorodni, nekako prirodno gravitiraju jedan ka drugom, možda i upravo tog nužnog krajnjeg sudara radi.

Reč je o zadovoljavajućem ostvarenju koje je u prikazivačkom smislu sasvim prihvatljivo i sasvim funkcionalno, i koje, ukupno uzev, čini na čast novopečenom reditelju. Priča je jasno vođena, posezanje za flešbekovima je smisleno i opravdano i prevazilazi tačku "pešačke" ilustrativnosti, likovi su precizno profilisani i onda navođeni kroz tu povest bez previše iznenađenja i nepoznanica, uverljiva je i ravnoteža među tim komplementarnim krakovima priče (film se jednako bavi starim sukobima, neprolaznim osećanjem razočaranja, suštinskom nepodudarnošću ne samo svetonazora, ali i starošću i spokoju koji katkad stigne u pratnji zrelosti i sazrevanja). Gluma je takođe na mestu (uz Mortensena tu je i pomalo iznenađujući odabir – Lens Henriksen, već decenijama bespogovorno odan nimalo zahtevnim i ništa više inspirativnim delcima iz C produkcije), vešta je i upotreba naglašenijih valera u stvaranju konkretne filmske slike... Međutim, *Posrtanje* je ipak samo znalački skockan film srednjih dometa, film čiji su se udarni autori, kanda, i poptpuno osvešćeni po pitanju svojih barem samo trenutnih mogućnosti, zadržali na tački korektnog filma, doduše, lako uočljivih oskarovskih i srodnih ambicija. Nezahvalno bi bilo *Posrtanje*, a zarad tako lake poente gurati u analogiju i poređenje sa daleko superiornijim *Ocem*, te to onda ne treba ni činiti, ali mora se, preciznosti u proceni i poštenja radi, primetiti da je pre samo par godina na sličnom terenu znatno više pružio film *Captain Fantastic*, koji je upravo Mortensenu doneo glumačku nominaciju za Oskara, a u pitanju je film koji je režirao Met Ros, takođe često uposleni i priznati glumac. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

OPASNI ŽIVOT DŽONA MEKAFIJA

U životu Mekafija ukrštaju se posttraumatski sindrom, kreativnost pionira elektronskog doba, seks, droga i rokenrol, alkoholizam, kazino kapitalizam, bezuspešno bekstvo bogatih i egzotična supkultura bednih izopštenika i podzemlja sa Kariba

Džon Mekafi je imao nesrećno detinjstvo. Njegov otac je bio američki vojnik koji je služio u Škotskoj, gde se oženio Škotlanđankom, vratio se u po vešticama poznati Salem u Viržiniji, mnogo je pio i takođe mnogo tukao suprugu i sina. Ubio se kada je Džon imao 14 godina.

Kada se upisao na koledž Roanok, Džon se izdržavao prodajom pretplata na časopise od vrata do vrata. Pokucao bi, nasmešio se, fiksirao bi domaćine svojim prodornim plavookim pogledom, objavio da su baš oni srećni dobitnici apsolutno besplatne pretplate i da treba da plate samo malu naknadu za dostavu. Varka je uspevala. Dobar deo zarađenog novca trošio je na cugu, pošto je počeo žestoko da pije već tokom prve godine studija.

Diplomirao je matematiku 1967. godine. Želeo je da doktorira na državnom koledžu severoistočne Luizijane 1968, ali je izbačen zbog seksualnog odnosa sa maloletnom studentkinjom, s kojom će se kasnije oženiti. Džonu je ipak dodeljen počasni doktorat, mada mnogo kasnije, 2008. godine na koledžu Roanok.

Njegova karijera IT stručnjaka liči na teturanje ukletog pesnika ili rok zvezde sa tamne strane šezdesetih. Nakon diplomiranja, od 1968. do 1970. radio je kao programer u Nasinom Institutu za svemirska istraživanja u Njujorku, ali NASA nije tolerisala što je već u to vreme bio zavisnik od alkohola i što je uhapšen dok je kupovao marihuanu.

Zbog korišćenja LSD-a i psihodelika dimetiltriptamin (DMT) najurili su ga iz Misuri Pacifik reilroda u Sent Luisu, kompanije koja je od 1969. godine pokušavala da koristi IBM računar za planiranje putovanja vozova. Na korak od potpunog sloma našao se 1983. kada je imao 38 godina i bio direktor inženjeringa u kompaniji Omek, koja je izgradila sisteme za skladištenje informacija u Santa Klari. Napustio je Omek i zatvoren u svojoj kući, bez prijatelja, danima se drogirao i pitao se da li bi trebalo da se ubije, baš kao i njegov otac.

Žena ga je napustila. Dao je nekome svog psa. Na kraju je ipak otišao kod terapeuta, pa kada je počeo da jeca tokom grupne terapiju Anonimnih alkoholičara, neko ga je zagrlio i rekao mu da nije sam. Kasnije je pričao da je za njega život tada zaista počeo...

PRVI ANTIVIRUS

Mekafi je posle toga bio priseban četiri godine i dobio je bezbednosnu dozvolu za rad na poverljivom programu za prepoznavanje glasa u jednom od svetskih lidera u vazduhoplovnoj i odbrambenoj industriji – u Lokidu u Sanivejlu (Kalifornija). A onda je 1986. naišao na članak u časopisu "San Hoze merkjuri njuz" o širenju prvog kompjuterskog virusa na svetu u SAD, koji su stvorila dva brata u Pakistanu i nazvali ga "brain", po prodavnici računarskih usluga u Lahoru.

Džon Mekafi je programirao prvi antivirus. Godine 1987. osnovao je McAfee associates u svojoj kući od 700 kvadratnih metara u Santa Klari; kupio je dugački autobus vinebago, napunio ga računarima i objavio da je formirao prvu "antivirusnu bolničarsku jedinicu".

Kako piše američki mesečnik "Vajerd" (Wired), koji se fokusira na to kako nove tehnologije utiču na kulturu i ekonomiju, Mekafija je ta pojava relativno bezopasnog virusa, o kome su svi pričali kao o velikoj opasnosti, podsećala na one trenutke u detinjstvu kada bi ga otac bez razloga udario, a on nije znao zašto je otac to učinio, samo je znao da bi premlaćivanje moglo da se dogodi u bilo kom trenutku. Njegova deviza je glasila: samo će paranoični preživeti. Sposobnost da zarazi druge sopstvenom paranojom kako je uvek neko spreman da napadne, učinila je Mekafija bogatim.

Poput dobrog prodavca od vrata do vrata, uspevao je da natera ljude da misle kako im je njegov softver neophodan za samoodbranu. U oktobru 1992. akcije njegove kompanije vredele su 80 miliona dolara.

BOGATAŠ KOME DOSADI ŽIVOT

Ali, kako se približavao penzionerskom dobu krajem 2000-ih, počeo je da oseća da mu je dosadio život tradicionalnog bo-

NA PUTU BEZ POVRATKA:
Džon Mekafi
Fotografije: AP Photo

gataša u Sjedinjenim Državama, tokom koga je zaradio mnogo i svašta pokušao. Međutim, prema "Njujork tajmsu", postojao je jači razlog za bekstvo: Mekafijevo bogatstvo u jeku finansijske krize 2008. godine je, zbog njegovih neuspešnih ulaganja, palo sa 100 na četiri miliona dolara.

Do 2009. prodao je na aukciji gotovo sve što je posedovao, uključujući više od hiljadu hektara zemlje na Havajima, u Koloradu i Teksasu, privatni aerodrom u Novom Meksiku, kao i svoj avion za 10 putnika. Nakon što je u avgustu 2010. njegovu kompaniju kupio Intel, a 2014. najavio da će proizvodi povezani sa njegovim brendom biti na tržištu pod brendom Intel Securiti, Džon Mekafi je izrazio zadovoljstvo što njegovo ime više nije povezano sa softverom. Požalio se kako ga već petnaest godina zasipaju pitanjima kako da deinstaliraju njegov antivirus program, koji su drugi upropastili. Pa daje dijabolični video-savet: puca u laptop i odlazi da šmrče beli prah dok ga nekoliko devojaka različite boje kože mazi i ljubi ostavljajući trag karmina na njegovom naboranom obrazu. Skoro kao u filmu *Lice sa ožiljkom*...

BELIZE, OPASNI RAJ

U potrazi za nečim rustičnim, za "dalekim horizontima" i zemljom u kojoj se govori engleski jezik, koja je u blizini SAD, a sa prelepim plažama, Mekafi je našao vilu na Karibima, na ostrvu Ambergris Kiju u Belizeu.

Reporter veb-sajta gizmondo.com, koji piše o dizajnu, tehnologiji, nauci i naučnoj fantastici, tu sreće Džona Makafija. Dovozi se kolicima za golf do zadnjeg ulaza u njegov dom i zatiče ga kako sedi pored bazena s pogledom na okean – preplanuo i opušten u japankama, gaćicama, u majici bez rukava tako da su se videle tetovaže koje su mu prelazile preko ruku i leđa. Dve mlade žene iz Belizea izležavale su se u blizini.

Nije izgledalo, međutim, da je Džon Mekafi u Belizeu uživao u mirnoj penziji. Jedan čovek u uniformi se pojavio u blizini nespretno mašući pištoljem, što je nerviralo reportera. "Pa, on je obezbeđenje!", poskočio je Mekafi i pozvao žene unutra. "Devojke, bile ste kod moje kuće u Orandž Voku, zar ne? Koliko telohranitelja imam tamo?" "Pet." "Da li su nosili puške?" "Da." "Ozbiljne puške?" "Je!"

Mekafi je pričao kako je samo u poslednjih godinu dana bilo jedanaest pokušaja da ga kidnapuju ili ubiju. "Ekonomija ide na jug. Kako ekonomija odlazi na jug, počinju sitne krađe. A onda velika krađa. I sledeće što znate je da ubijete nekoga za dvadeset dolara."

Mekafi će ispričati priču o gangsteru Ediju Mekoju, zvanom Mek 10 (po marki automata, naravno), koji je želeo da ga ubije, ali pošto je Mekafi zaključio da je stariji i nešto pametniji od njega, našao ga je i naterao za pregovarački sto – i dogovorili su se da mu plaća za zaštitu. Grupa napadača, uključujući dva policajca, planirala je da jedne noći izbaci Mekafijev automobil sa puta. Namera im je bila da ga zarobe i pištoljem uperenim u njegovu glavu primoraju stražare da otvore kapiju, a potom da ubiju i Mekafija i stražare i uzmu gotovinu od 100.000 dolara, za koje se pričalo da ih drži na svom imanju. Srećom, gangster Mek 10 znao je za poštovanje, odbranio je Mekafija od policajaca.

"Svi koji su pokušali da me opljačkaju, ubiju, sada rade za mene", hvalio se Mekafi. Kada se nakon dugog razgovora reporter zahvalio na gostoprimstvu i pitao može li da mu uzvrati večerom u restoranu, Mekafi ga je pogledao s nevericom: "Zar me nisi slušao? Ne mogu da napustim svoj dom po mraku..."

GRINGO U DŽUNGLI

U februaru 2010. kupio je oko hektar močvarnog zemljišta duž Nove reke, deset milja uzvodno od ruševina hrama Maja, koje su ga oduševile kada su se on i vodič, vozeći se prvi put rekom koja je ušla u džunglu, zaustavili na improvizovanom pristaništu koje je štrčalo iz guste vegetacije.

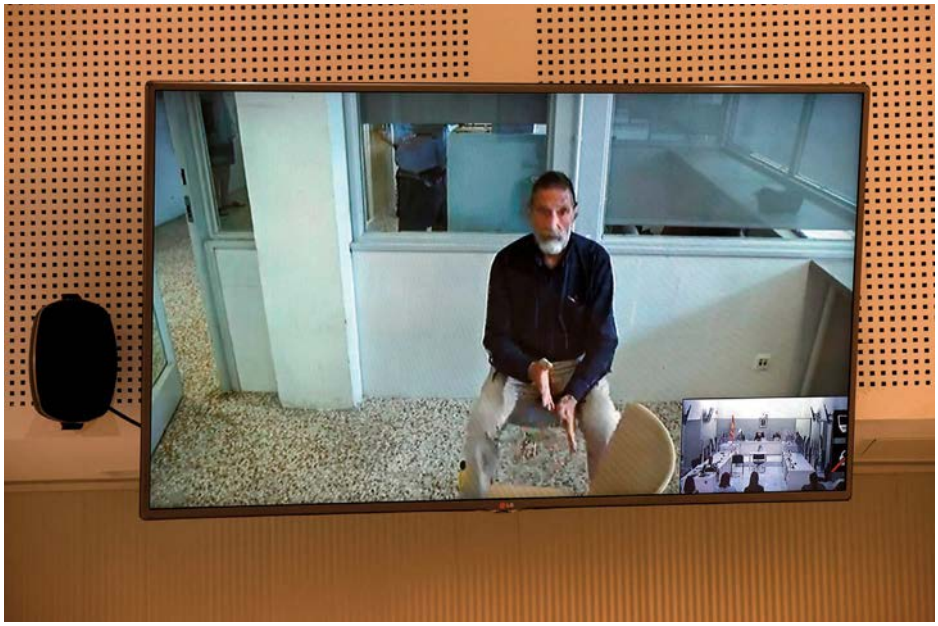
On, koji je u Belizeu pokretao razne poslove (proizvodnju cigara, kompaniju za distribuciju kafe, taksi službu na vodi koja je povezivala delove Ambergris Keja), tokom naredne godine potrošio je više od milion dolara isušujući močvaru i gradeći niz luksuzno opremljenih bungalova sa slamnatim krovom. Nije bilo interneta. Noću, kada bi gradnja prestala, čuo se samo tihi žubor reke. Seo je za klavir i svirao iako nikada nije išao na časove muzike. "Bilo je čarobno!" Skoro kao u filmu *Fickaraldo* Vernera Hercoga...

Džon Mekafi je jednog dana te 2010. godine pozvao na ručak na obali Alison Adonizio (31), koja je na Harvardu radila mikrobiološka istraživanja kako neka biljna jedinjenja sprečavaju bakterije da uzrokuju infekcije. Rekla je Mekafiju da se možda može napraviti nova vrsta antibiotika od biljaka (ili je bar tako mislila), čime je on bio oduševljen i odmah joj predložio da pokrenu biznis. Transformisaće farmaceutsku industriju i čitav svet. »

Adonizio je bila zapanjena: "Ponudio mi je posao iz snova..." Dala je otkaz u Bostonu, prodala kuću koju je upravo kupila i preselila se u Belize. Mekafi je ubrzo sagradio laboratoriju na svom imanju sa opremom vrednom desetine hiljada dolara. Rođen je startap Kvorumeks.

Američki veb-sajt vesti "Dejli bist" (Daily beast) pisao je 2017. da je u eksplozivnom novom dokumentarcu *Gringo: Ppasni život Džona Mekafija*, snimljenom prethodne godine, rediteljka Nane Berštajn pokazala kako je Alison Adonizio bila uhvaćena Mekafijevim čarima i fiskalnom velikodušnošću, a na kraju bila drogirana i napastvovana. Dok je razgovarala s njim o tome da bi se vratila u Ameriku i rekla mu da je boli glava, on je otišao u drugu sobu, doneo joj dve tablete i čašu soka od pomorandže. Ukus je bio gorak. Kaže da se seća samo bleskova onoga što se dalje događalo. "Stajao je nada mnom go... Probudila sam se sledećeg jutra. Bila sam bolesna. Vrtelo mi se u glavi. Zgrabila sam odeću – ne sećam se ni da sam je skinula. Vratila sam se kući, zaključala vrata i sedela pod tušem dok se voda nije ohladila... i plakala sam i krvarila..."

Kada se suočila sa Mekafijem zbog toga, tvrdi da se "ponašao kao da se ništa nije dogodilo". Kada je zatražila da otkupi njen deo kompanije, on se razbesneo "od nule na ludost za dve sekunde". Nazvao ju je svakakvim imenima i gurnuo kroz vrata.

LOVER'S BAR

Magazin "Vajerd" piše da je Mekafi bio fasciniran supkulturom izopštenika, prostitutki, lopova i hendikepiranih koje je sretao u salonu zvanom *Lover's Bar* u Orindž Voku, gradu sa oko 13.000 ljudi, osam kilometara daleko od njegovog kompleksa, koji je elektronskoj poruci prijateljima opisao kao dupe sveta – prljav, vruć, siv i oronuo.

To mesto je bila javna kuća sa "razbijajuće lošom dijabolično disharmoničnom meksičkom karaoke muzikom, u koju zalaze terenski radnici, ulični prodavci, ribari, poljoprivrednici – svako ko je uspeo da uštedi 15 dolara da bi se dobro proveo." Devojke iz bara dobijale su jedan belizanski dolar za svako pivo koje im je kupio "patron". Da bi povećale zaradu, neke žene bi povraćale u toaletu i vraćale se da naruče još. Evaristo "Paz" Novelo, gojazni vlasnik *Lover's-a*, sedeo je za stolom u uglu, škiljio podbulih očiju i ponosio se sposobnošću da shvati čime će tačno ugoditi gostima. Pitao je da li Mekafi traži ženu. Kada je Mekafi rekao ne, Novelo je pitao da li želi dečaka. Mekafi je ponovo odbio.

Kasnije se Novelo pojavio u Mekafijevom kompleksu sa 16-godišnjakinjom po imenu Emi Emšviler, koja je rekla Mekafiju da je bila zlostavljana kao dete i da ju je majka zbog novca prisilila da spava sa desetinama muškaraca. "Ne zaljubljujem se. To nije moj posao." Nosila je pištolj, pilotske sunčane naočare i imala je košulju s dekolteom. Mekafi je osetio kovitlac osećanja: požude, saosećanja i sažaljenja: "Ja sam muška verzija Em. Imao sam rezonancu sa njenom pričom jer sam je živeo", pričao je kasnije.

Emšviler, međutim, nije osećala ništa prema njemu: "Znam kako da kontrolišem muškarce. Ispričala sam mu svoju priču jer sam želela da me sažaljeva i uspelo je. Milioner u jebenom Belizeu, gde ljudi rade po ceo dan samo da bi zaradili novac? Ko ne bi želeo da ga opljačka?" Jedne noći Emšviler se iskrala iz kreveta i izvukla Mekafijev smit&veson iz futrole koja je visila kod drevnog tibetanskog gonga u njegovoj spavaćoj sobi. Prišunjala se do podnožja kreveta, nanišanila, zažmurila – i metak je prošao kroz jastuk. Mekafi je skočio iz kreveta i zgrabio pištolj pre nego što je Emi ponovo uspela da povuče obarač. Zbog pucnja je oglu veo na levo uvo i pokušavao je da se orijentiše. Emi je otrčala u kupatilo, zaključala se i pitala da li će je upucati.

Džonova tadašnja partnerka Dženifer Irvin tražila je od njega da kaže toj devojci da ode, a kada je on odbio, Irvin je napustila zemlju. Mekafi je jedva krivi: "Ono što sam uradio je solidna veza za ludnicu. Ali, iskreno sam se zaljubio."

Mekafi je za Emšviler početkom 2011. godine sagradio kuću kilometar dalje, u selu Karmelita, u kome su mnoge kuće napravljene od ogoljenih stabala drveća, prekrivene listovima valovitog gvožđa, a deset odsto nema ni struju. Najveći izvor prihoda u selu bio je pesak iz jame pored reke koji meštani prodaju građevinskim kompanijama. Kada je jedan reporter pričao da su mu seljaci Karmelitu opisivali kao tiho i mirno mesto u kome je kriminal ograničen samo na krađu bicikala i na pijane tuče, Mekafi mu odgovara da devedeset devet odsto svih zločina nikada nije prijavljeno policiji. "Jer ako banda ubije vašu sestru i vi to prijavite, banda će se vratiti i ubiti vas."

Naizgled mirno selo Karmelita je u stvari bilo puno narko-krijumčara koji otpremaju drogu kopnom u Meksiko, 35 milja severnije.

MORA DA STE VAŽAN ČOVEK, ŠEFE...

Džon Mekafi koji se, prema sopstvenim rečima, zaljubio u reku, a onda otkrio strahote Karmelite, tvrdi da je počeo da sponzoriše lokalnu policiju i kupuje joj

POSLEDNJA STANICA:
Ćelija i zatvor u Barseloni

oružje, koje bi policajci dizali u vis u znak pozdrava kada bi ga sreli. Ona glavna policija se pitala šta to Gringo čuva sa toliko oružja tamo u džungli.

U ponedeljak 30. aprila 2012, oko 4.50 ujutru, dok je kraj imanja tiho tekla mutna reka, krokodili vrebali na suprotnoj obali, majmuni vrištali, a stražar na DVD-ju gledao snimak Madoninog koncerta, na imanje su upala 42 pripadnika jedinice Belizea za suzbijanje bandi, elitnih snaga koje je delimično obučavao FBI.

Mekafi je izašao iz bungalova na sojenicama 20 metara iznad zemlje. Bio je go i držao je revolver. Videvši da se tridesetak komandosa približava, vratio se unutra do 17-godišnjakinje koja je sedela na njegovom krevetu. Dok su specijalci jurili stepenicama, obukao je kratke pantalone, odložio pištolj i izašao sa podignutim rukama. "Zadržani ste pod sumnjom da proizvodite metamfetamin," rekao je jedan od policajaca kada su ga tresnuli o zid i stavili mu lisice. "To je zapanjujuća hipoteza, gospodine. Ja nisam prodavao drogu od 1983", odgovorio je Mekafi.

Kada se Madonin koncert završio, pijani čuvar je konačno izašao iz svoje kućice da vidi šta se dešava. Policija ga je brzo opkolila. Znali su ko je on: Ostin Tino Alen je 28 puta osuđivan za zločine u rasponu od pljačke do napada, a veći deo života proveo je u zatvoru. Kada je policija završila pretres, ubivši usput Mekafijevog psa koji je zarežao, Džon i Alen utovareni su u zadnji deo kamioneta koji je krenuo prema gradu Belizeu. Alen se privukao blizu Mekafija da bi ga ovaj mogao čuti od huka vetra: "Šefe, samo želim da kažem da mi je čast biti ovde sa vama. Mora da ste zaista važna osoba kad šalju sve ove ljude po vas."

REPUTACIJA PARANOIKA

Nakon toga Mekafi u svojoj vili na Ambergris Kiju pozdravlja reportera "Vajerda" noseći pištolj privezan na golim grudima. Stražari patroliraju plažom ispred njih. Kaže da dane provodi prebacujući se iz bungalova u bungalov, pokušavajući da posreduje među pet žena koje izgledaju da imaju između 17 i 20 godina, sa kojima je tvrdio da tada živi.

Mekafi je inače uživao reputaciju paranoika, koji je neprestano osećao da ga špijuniraju i dozvolio je svojim psima čuvarima da slobodno lutaju plažom u blizini njegove kuće. Njegov sezonski komšija Greg Fols mu je prigovarao zbog tih pasa. Jednog dana u novembru 2012. godine neko ih je otrovao. Malo potom Fols je pronađen mrtav – ustreljen je u svom domu. "Dejli bist" piše kako je rediteljka filma Gringo Nane Berštajn navodno otkrila indicije o tome da je Mekafi platio 5.000 dolara da Mek 10 ubije komšiju Folsa zbog trovanja njegovih pasa.

Mekafi je pak sumnjao da mu policija "pakuje" optužnicu za ubistvo. Posle skrivanja od policije u napuštenim štalama, uz neprestano menjanje brojeva telefona, sačekao je jedan kišni dan kada graničari ne vole baš dugo da se petljaju sa automobilima i pobegao u susednu Gvatemalu. Tamo je nakon hapšenja lažirao srčani udar kako bi kupio vreme za svog advokata da isposluju odluku vlade da ga pošalje natrag u Sjedinjene Države.

DO POSLEDNJEG DAHA

Po povratku u SAD, Džon Mekafi nije stao. Našao je novu suprugu – bivšu striptiz igračicu i prostitutku Dženis Dizon. Uglavnom su na jahti išli iz luke u luku. Hapšen je više puta i oslobađan.

Najavio je u septembru 2015. godine da će se na predsedničkim izborima u SAD naredne godine boriti za nominaciju u novoj Sajber partiji, pa je onda bezuspešno pokušao da se izbori za nominaciju u Libertarijanskoj stranci 2016, a isto je bez uspeha pokušao i 2020. godine.

Na tviter nalogu na kojem je imao oko milion pratilaca, jednako vedro i ubedljivo kao početkom devedesetih o virusima, sada je raspravljao o budućnosti bitkoina i drugih kriptovaluta. O njima je držao predavanja, naravno ne besplatno.

Za njegove aktivnosti su se zainteresovali američka Komisija za hartije od vrednosti i Federalne rezerve, koje su svakako opasnije nego Mek 10. Rojters javlja da je u Tenesiju optužen za utaju poreza (koji on inače smatra generalno neustavnim) i za slučaj prevare sa kriptovalutom u Njujorku. Mediji pišu da mu je pretila kazna od 30 godina robije.

Mekafi je zadržan 3. oktobra prošle godine na aerodromu u Barseloni, kada je u bekstvu od američkih vlasti krenuo za Istanbul. Nekoliko dana kasnije, iz zatvora je tvitovao: "Sve je u redu. Znajte da ako se obesim, a la Epštajn, to neće biti moja krivica." (Mislio je na registrovanog seksualnog prestupnika Džefija Epštajna, koji se ubio u američkom zatvoru 2019. godine).

Džon Mekafi je pronađen 23. juna obešen u svojoj ćeliji u zatvoru Brians 2 u Barseloni. Policija veruje da je u pitanju samoubistvo. U tvitu poslanom nedelju dana pre smrti Mekafi se žalio kako su svi njegovi prijatelji "isparili" zbog straha od druženja s njim: "Nemam ništa. Ipak, ne žalim ni za čim..." ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Džihad ili ludilo

Jedan Somalijac je nožem ubio tri žene i ranio šestoro ljudi u Vircburgu. Pitanje motiva razjasniće psihijatrijsko veštačenje – da li je čovek krenuo u krvavi pohod jer su ga gonile psihičke tegobe ili islamizam? Ili je moguće i jedno i drugo

Za "Vreme" iz Bona

U petak, oko pet popodne, mršavi tamnoputi mladić u iznošenoj bež majici, bos, ali sa maskom standarda FFP-2 u skladu sa pandemijskim merama, raspitivao se gde stoje noževi u robnoj kući "Vulvort" u centru bavarskog gradića Vircburga.

Iz kompleta je izvukao jedan sa sečivom od tridesetak centimetara i zario ga u vrat prvoj ženi koju je dohvatio. U prizemlju robne kuće je nasmrt izbo još dve žene. Ugrizao je jednog radnika obezbeđenja i izišao na trg. Tamo je teško povredio jednu prodavačicu i ćerku jedne od prvih žrtava. Na autobuskoj stanici je napao dečaka, a pred zgradom banke četiri puta zasekao vrat još jedne žene.

Dvominutni krvavi pohod se, baš kao u Tarantinovim filmovima, nastavio bizarnom scenom. Ubica je i dalje nosio medicinsku masku i, kao poluzainteresovano, stajao sa nožem u ruci dok su se oko njega okupljali prolaznici. To snimaju kamere mobilnih telefona iz barem tri ugla. Ističe se jedan oniži čovek, u crnom šortsu i majici, koji vitla ruksakom ne bi li držao ubicu na odstojanju. Pridružuju se ostali. Jedan pokušava da udari napadača metlom, konobar iz obližnjeg kafića ga gađa stolicom. Čuju se sirene, stiže policija.

To se već dešava iza ćoška, u sokaku, i ne vidi se na snimku. Kažu da je policajac tačno znao šta radi, izašao je iz automobila i mirno pucao ubici u butinu. Onda su mu svezali ruke i odveli ga u pritvor.

Abdirahman A. J. (24), poreklom iz Mogadiša, već šest godina u Nemačkoj, tog je 25. juna ubio tri žene (starosti 24, 49 i 82 godine) i teško ozledio još šestoro ljudi, opet sve žene, osim jednog dečaka. Ostavio je pitoreskni grad u šoku. Ostavio je i pitanje da li je to bio islamistički napad ili amok nervno rastrojenog čoveka? Ili i jedno i drugo? Može li da bude i jedno i drugo?

SELJAKANJE PO NEMAČKOJ

Amok je malajska reč skovana da opiše stanje kada duh zlog tigra obuzima čoveka terajući ga da u besu i očaju počini zlo. U zapadnim jezicima se koristi da opiše zlodela u kojima napadač, naizgled bez mnogo biranja, ubija i ranjava ljude rizikujući da i sam pogine ili završavajući čin samoubistvom.

U podebljem kartonu Abdirahmana A. J. nalazi se više prijava za agresivno ponašanje i pretnje, jednom je vođena istraga zbog tuče. Policija ga je dvaput prisilno smeštala u psihijatrijsku ustanovu. U januaru ga je jedan drugi izbeglica, koji je sa njim bio u zavadi, optužio da je bio dete-borac paravojske Al Šababa. Istraga nikuda nije odvela.

Priča o A. J. je priča o potucanju Nemačkom. Stigao je u izbegličkom talasu 2015. tvrdeći da je papire zagubio u Libiji, a da u Somaliju ne može da se vrati jer je sprečio jedan teroristički napad pripadnika Al Šababa sa ručnom bombom.

Kao ni druge slične priče, ni ova se ne može više proveriti. Zna se samo da nemački Zavod za migracije i izbeglice nije baš poverovao u fantastično junaštvo A. J, te mu je 2016. odbio zahtev za azil. Doduše, dodeljena mu je supsidijarna zaštita koja podrazumeva da osoba, iako nije lično progonjena, može da ostane u Nemačkoj jer je u njenoj domovini rat. A u Somaliji je uvek rat.

A. J. je bio u izbegličkim domovima u Kemnicu na krajnjem istoku, pa u Diseldorfu na zapadu zemlje. Naposletku je živeo u smeštaju za beskućnike u Vircburgu.

Teoriju o amoku, ludačkom ubilačkom pohodu kakve znamo iz američkih škola, pomućuje nekoliko stvari. Prvo, izgleda da A. J. nije ubadao sasvim nasumično, nego da je birao žene kao žrtve. Drugo, jedan svedok tvrdi da je čuo povik "Alahu akber" ("Bog je najveći"). Treće, zločinac je u prvom ispitivanju policajcima rekao da je ovo njegov lični Džihad, dakle, rat protiv *nevernika*.

Kako piše "Zidojče cajtung", pitanje je teško i visoko politizovano: "Šizofren čovek može biti i islamista, a ekstremista može biti neuračunljiv. Tamo gde su razgraničenja teška, tužioci govore o *snopu motiva*. Ali, za policijsku statistiku je potrebno jasno da ili ne: da li je nedelo politički motivisano? Policija ne može oba da zaokruži, ona mora da redukuje ili čak uprosti kompleksnu analizu *snopa motiva*. Da li je bio bolesnik ili radikal? Nedelo će ili ući u statistiku o islamizmu ili neće."

DUGAČAK NIZ

Ono što mediji nazivaju "talasom terorizma" u Nemačkoj počelo je leta 2016. godine nakon dolaska više od milion izbeglica ("Vreme" 1334, "Strah je stigao"). I to je počelo baš u Vircburgu, kada je maloletni Pakistanac u vozu sekirom ranio jednu porodicu iz Hongkonga, koja je bila na proputovanju. Policija je ubila napadača. Par dana kasnije, psihički labilni Sirijac u Anzbahu aktivirao je bombu koju je sam skrpio i uspeo da

VIRDSBURG: Mesto zločina (levo); napadač u krvavom pohodu (desno)
Foto: AP Photo, twitter

ubije jedino sebe. Iako potvrđeno bolestan, bio je u kontaktu sa islamistima koji su mu putem četa objasnili kako da izvede napad.

Ukupno je od tada u Nemačkoj izbrojano devet terorističkih napada, sa četrnaest mrtvih i više od stotinu povređenih. I uvek je slično – još ne utihnu policijske sirene, a javnost, mediji i politički lešinari podele se u dva tabora: one za koje je sve što uradi neki musliman obavezno islamistički terorizam i one za koje nijedan napad nema nikakve veze sa religijom i okruženjem iz kojeg se dolazi u Nemačku.

Prošlog petka je tako Gotfrid Kurio, visoki funkcioner desničarske Alternative za Nemačku, na Tviteru napisao da je "masovno useljavanje istovremeno uvoženje noževa", igra reči koja zgodno zvuči na nemačkom jer se reči *Massen* (mase) i *Messer* (noževi) slično izgovaraju.

Ali, i rukovodeći političari i veliki mediji su naučili svoje lekcije. Posle iscrpnih debata o tome da li uopšte treba pričati o poreklu počinioca i da li detalje iz istrage treba kriti dok se sve ne razjasni, kao da je rešenje nađeno u transparentnosti. Često se posle ovakvih nedela brzo čuje da li je počinilac stranog porekla, azilant ili migrant, ili je etnički Nemac.

Jer, za društveno raspoloženje bilo je pogubno kalkulisanje sa bekgraundom zločinaca čak i onda kad su psihički bolesni. Tako je u julu 2016. jedan 18-godišnjak iranskog porekla preko lažnih naloga na Fejsbuku pozivao klince stranog porekla da dođu u Olimpijski tržni centar u Minhenu – tamo je ubio devetoro njih, a onda i sebe. Na snimku se videlo kako ih psuje kao "Kanake", što je pogrdni izraz za strance. Ubica je bio teško psihički bolestan i ranije maltretiran u školi. Tek tri godine kasnije ovaj pokolj je priznat kao "osveta iz desničarske orijentacije".

Ili Tobijas Ratjen, masovni ubica iz Hanaua kod Frankfurta, koji je za sobom ostavio obimno svedočanstvo poremećaja ("Vreme" 1521: "Ludilo i duga devetka"). Na 24 stranice manifesta je pisao kako mu neka misteriozna tajna služba čita misli i krade ideje, da je on smislio da Jirgen Klinsman postane fudbalski selektor Nemačke, da milijarder dođe na vlast u SAD pod sloganom *America First*, da su u njegovoj glavi nastale zamisli za drugi deo filma *Niske strasti* ili serija *Bekstvo iz zatvora* i *Vikinzi*. Ali i da svet treba očistiti od nižih rasa.

Ratjen je u februaru prošle godine svoje žrtve pronašao u dva šiša-bara. Devetoro mladih ljudi je pobijeno, svi su bili stranog porekla. Onda je ubio svoju majku i sebe. I to je zlodelo tek naknadno svrstano u desničarski terorizam.

IPAK SISTEMSKI PROBLEM?

Pitanje amok ili terorizam tako je godinama dobijalo na težini, a zvaničnici se žestoko trude da ne ostave utisak kako se nešto zataškava niti da se, ako su motivi islamistički, paušalno osuđuju svi muslimani. "Ni mi Nemci nismo paušalno osuđivani nakon Drugog svetskog rata. To ne sme sada da važi ni za Somalijce ili izbeglice načelno", napisao je u pismu sugrađanima Kristijan Šuhart, demohrišćanski gradonačelnik Vircburga.

Neki pak upozoravaju da se ne sme prevideti sistemski problem. "Ovo nisu pojedinačni slučajevi", rekao je Ahmad Mansur, psiholog i stručnjak za islamizam. Kaže da terorizam u Nemačkoj ima novu crtu jer su počinioci ljudi bez kontakta sa organizovanim islamističkim grupama i bez tvrde ideologije. "Labilnost, uparena sa nekim ideološkim crtama, možda neka lična kriza... ta smesa može biti eksplozivna i voditi spremnosti ovih ljudi da u ime ideologije i labilnosti povređuju druge."

"Zidojče cajtung" upozorava da, kao što stigma ne sme pasti na sve izbeglice, tako ne sme ni na sve ljude sa psihičkim teškoćama. Svaki peti ili šesti čovek u Nemačkoj ima psihičke tegobe u toku jedne godine, a kod milion stanovnika bi to moglo voditi u psihotičnu agresivnost. No, kako upozorava list, sve može da bude mnogo gore za ljude koji se godinama potucaju po kolektivnim smeštajima i često nemaju nikakvu pomoć stručnjaka.

Prema pisanju "Špigela", veštaci su već dobili zadatak da izrade psihijatrijsku analizu koja će rešiti pitanje koliko je Abdirahman A. J. uračunljiv i da li se masovni zločin može pripisati političkim motivima. Ubica je najpre smešten u klasičan pritvor, ne u psihijatrijsku ustanovu.

Nedovoljan za dublje zaključke, osim onog da postoje ljudi i neljudi, jeste jedan detalj ove priče: onaj oniži čovek, u crnom šortsu i majici, koji je vitlao ruksakom ne bi li držao ubicu na odstojanju pred robnom kućom u Vircburgu, zove se Čija Rabieji (42). Kurd iz Irana je godinu i po u Nemačkoj, čeka odluku o zahtevu za azil.

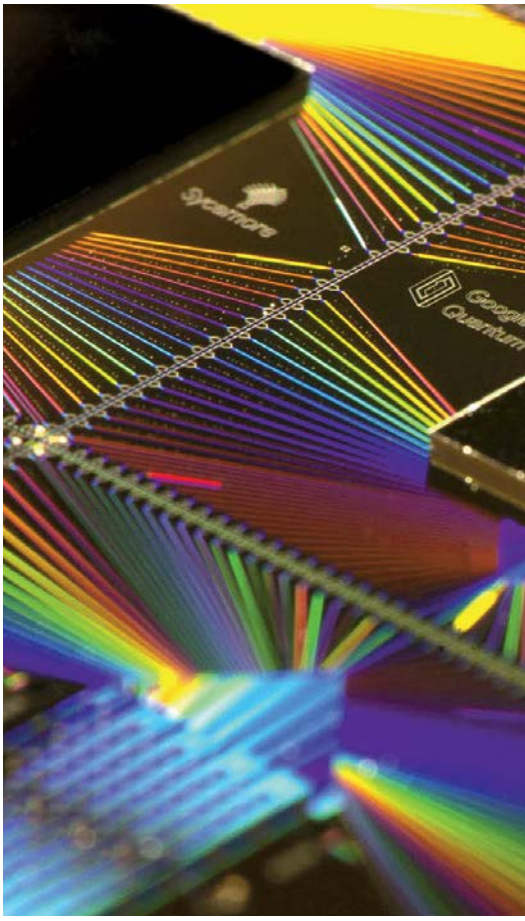
Kažu da će dobiti orden za hrabrost koju je pokazao. Isto kažu da dozvola boravka ili nemački pasoš kao nagrada nisu mogući. Po kratkom postupku državljanstvo mogu dobiti samo vrhunski sportisti. Da je Rabieji dobro vitlao loptom, umesto što je, na granici života i smrti, vitlao ruksakom, sada bi bio priznati Nemac. ¶

NEMANJA RUJEVIĆ

Velika očekivanja

Ono što nedostaje celom poduhvatu je neki spektakularan rezultat. Kvantni kompjuteri jesu demonstrirali svoju snagu u više manjih, izolovanih oblasti, ali ništa od toga nije dospelo na naslovne strane. Armija skeptika raste istom brzinom kao i armija entuzijasta

Piše: **Dr Saša Marković**

Svi današnji kvantni računari pate od "dekoherencije", (pre)osetljivosti na spoljašnje uticaje, čak i one najmanje. Upravo kontrola dekoherencije kvantne računare čini tako komplikovanim i skupim. Najmanja vibracija, priliv toplote ili fizički kontakt mogu nekontrolisano da promene ili očitaju kvantno stanje kubita pre nego što on završi svoje učešće u izračunavanju.

Zato se kubiti smeštaju u strogo kontrolisano okruženje, najčešće vakuum, uz temperaturu blisku apsolutnoj nuli. Iako su kubiti minijaturni, kvantni kompjuter ima veličinu velikog frižidera u kome se najveći deo opreme koristi za sprečavanje dekoherencije. Sa svim tim cevima, blokovima za hlađenje, stvaranje i održavanje vakuuma, kvantni kompjuter više liči na instalaciju Hansa Gigera pozajmljenu iz serijala *Osmi putnik* nego na mašinu za računanje.

I pored toga, nemoguće je izbeći sve negativne uticaje okoline na kvantne proračune. Zato je potreban neki mehanizam koji će kubite učiniti robusnijim. Jedan od mogućih načina je da se više pojedinačnih kubita grupiše u jedan veliki logički kubit, koji bi bio manje osetljiv. Nažalost, jedan takav logički kubit zahtevao bi nekoliko stotina, ako ne i nekoliko hiljada standardnih kubita, što daleko prevazilazi današnje tehnološke mogućnosti (stotinak kubita po jednom kvantnom računaru).

Upravo zbog toga, kvantni kompjuteri još uvek nisu "zreli" da odmene klasične računare kada su u pitanju odluke koje mogu da imaju imaju kapitalne konsekvence. Berzanske kalkulacije, bankarske transakcije, državna bezbednost, kontrola leta, upravljanje vozilima... sve su to oblasti u kojima kvantni kompjuteri još uvek nemaju šta da traže jer svaka greška ili krah u računu mogu da imaju nesagledive posledice. Vrlo lako se može desiti da za problem dekoherencije ne bude valjanog rešenja u narednih deset ili dvadeset godina, što predstavlja realnu opasnost da čitava tehnologija završi na slepom koloseku, u nekom magacinu briljantnih ideja koje su poklekle pred tehničkim poteškoćama.

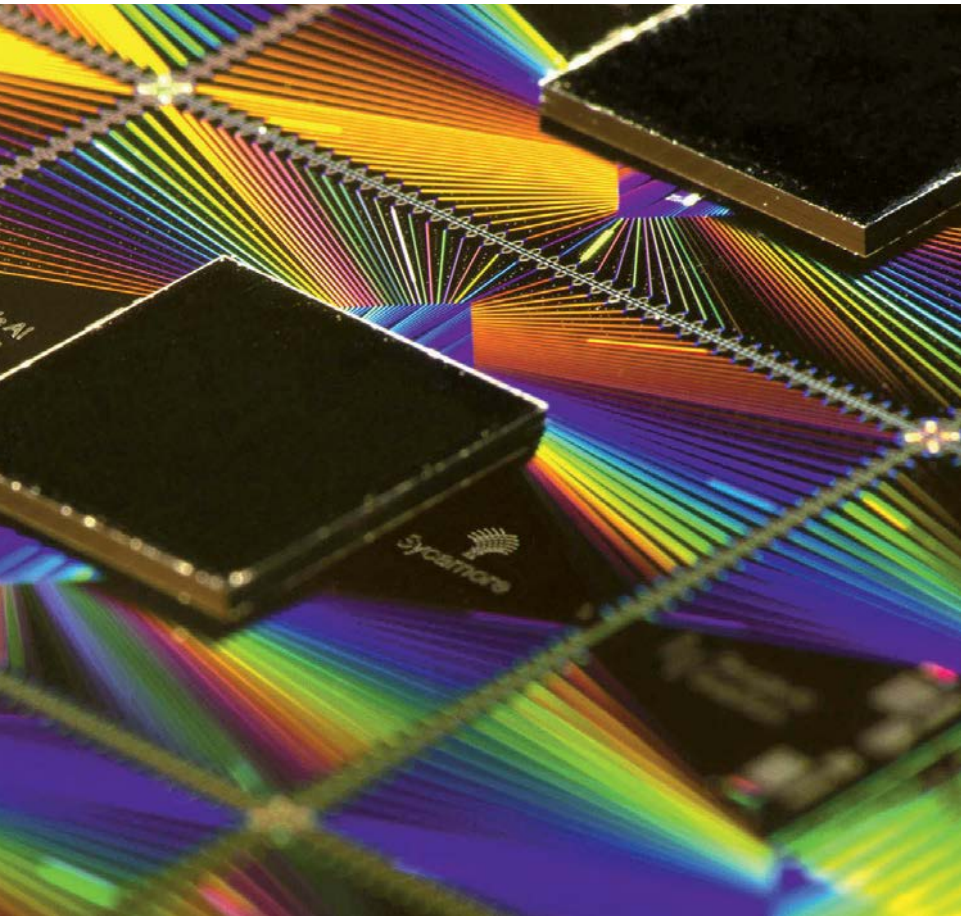
ENTUZIJASTI PROTIV SKEPTIKA

Zasad entuzijazma ipak ne manjka i kvantni kompjuteri, koliko god trenutno bili ograničeni, polako nalaze svoje mesto pod suncem. "Folksvagen" koristi ove kompjutere za projektovanje efikasnijih baterija za svoje električne automobile. Farmaceutske kuće istražuju hipotetične supstance koje bi predstavljale osnovu budućih lekova. Kvantni kompjuteri imali su svoju ulogu i u CERN-u, prilikom epohalnog otkrića Higsovog bozona. "Erbas" koristi kubite kako bi sračunao putanje poletanja i sletanja aviona sa minimalnim utroškom goriva.

"Folksvagen" je nedavno obelodanio i servis koji bira optimalne rute za autobuse i taksi vozila kako bi se smanjila hronična zagušenja u saobraćaju. Odjeknula je i vest da je prošle nedelje, u Štutgartu, Nemačka pustila u rad svoj najmoderniji kvantni kompjuter, a događaj je najavila Angela Merkel, nemačka kancelarka i kvantna hemičarka po profesiji: "Kada su kvantne tehnologije u pitanju, Nemačka je među vodećim državama u svetu i tu namerava i da ostane" (puna istina je da su Nemci svoj kvantni kompjuter sagradili u saradnji sa IBM-om i da bez američkog zelenog svetla do realizacije ne bi ni došlo).

Sve ovo je logična posledica ogromnih ulaganja u kvantne kompjutere u poslednjih petnaestak godina. Kvantni kompjuteri mogu da promene svet. Mogu da unaprede medicinu, ubrzaju razvoj veštačke inteligencije ili promene način na koji komuniciramo. Kvantni kompjuteri mogu da obave milione računskih operacija u jednoj mikrosekundi. Sve ovo su tipični novinski naslovi kad god se pomenu kvantni kompjuteri.

Ono što nedostaje celom poduhvatu je neki spektakularan rezultat. Kvantni kompjuteri jesu demonstrirali svoju snagu u više manjih, izolovanih oblasti, ali ništa od toga nije dospelo na naslovne strane. Mi još uvek imamo samo "osećaj" da će neki kvantni kompjuter rešiti problem trgovačkog putnika u svega nekoliko sekundi. Ali to tek treba da se desi, ako se uopšte bude desilo. Armija

GUGLOV KVANTNI KOMPJUTER: Detalj konstrukcije

Kvantna "supermacija"

Priličan broj inženjera angažovanih na razvoju kvantnih računara ne krije nameru da dokažu takozvanu "kvantnu supremaciju" (sama reč "supremacija" izabrana je krajnje nesrećno pošto je u međuvremenu postala politički nekorektna). Drugim rečima, namera im je da reše jedan od klasičnih matematičkih problema brzinom koja je daleko iznad mogućnosti najjačih svetskih superkompjutera. A to nije lako jer superkompjuterski hardver postaje sve moćniji, baš kao što se usavršavaju i algoritmi koje takve monstrum-mašine koriste.

"Gugl" je 2019. godine objavio da je njegov kvantni kompjuter "Sikamor" dostigao nivo "kvantne supremacije" jer je za 200 sekundi rešio problem koji najjači "IBM"-ov superkopmjuter, "Samit", ne bi mogao da reši ni za 10.000 godina. Naučna zajednica je, međutim, ostala podeljena: mnogi smatraju da je "Gugl" osmislio krajnje specifičan problem čije rešenje nema nikakvu upotrebnu vrednost, samo da bi na izolovanom primeru dokazao kompanijsku superiornost u odnosu na konkurenciju. Uz to, "IBM" tvrdi da je "Guglov" "Sikamor" neupotrebljiv za rešavanje drugih praktičnih problema i da je "Gugl", prilikom poređenja rezultata, znatno potcenio snagu "Samita" i drugih superkompjutera. "IBM" čak tvrdi da "Samit" ima praktično identične, ako ne i bolje performanse od "Sikamora".

Ima naučnika koji smatraju da je "kvantna supremacija" besmisleni cilj i da je pametnije koncentrisati snage i sredstva na ono što kvantni računari već mogu da urade, umesto na ono što bi mogli da urade u idealnim okolnostima. Mnoge firme uveliko eksperimentišu s kvantnim kompjuterima koje proizvode "IBM", "Rigetti" ili "D-Wave" (na IBM-ovom sajtu možete da igrate karte sa njihovim kvantnim kompjuterom). Kina je takođe investirala milijarde u kvantni program. "IBM" i "Alibaba" već nude pristup svojim kvantnim kompjuterima preko interneta, a u pripremi su i slični servisi "Majkrosofta" i "Amazona". Tako je i nama, smrtnicima i šarlatanima, omogućeno da se, makar na kratko, poigramo ovim egzotičnim, skupim mašinama.

skeptika raste istom brzinom kao i armija entuzijasta.

U međuvremenu, naučnici su razvili inovativne, ultrabrze algoritme za razne vrste problema, ali da bi iskoristili njihovu moć, potrebno je mnogo više od 56 kubita, koliko ih ima trenutno najstabilniji kvantni kompjuter. Neki od tih revolucionarnih kvantnih algoritama u međuvremenu su obesmišljeni unapređenjem algoritama koje koriste klasični kompjuteri. Zato ne čude prvi znaci da se investitori, naročito oni privatni, pomalo "hlade" i povlače jer je napredak neizvestan, spor i mukotrpan. Ipak, para još uvek ima. Trenutno je mnogo veći problem manjak firmi koje proizvode kritične hardverske komponente (poput superprovodnih kablova) i nedostatak kvalifikovanog naučnog kadra. Procenjuje se da u čitavom svetu na razvoju kvantnih kompjutera radi svega nekoliko hiljada stručnjaka, po nekima čak i manje, svega nekoliko stotina.

Isuviše malo za tako velika očekivanja.

UGROŽENA KRIPTOGRAFIJA

Kvantni kompjuteri mogli bi da potkopaju same temelje kriptografije koja štiti tajnost i integritet podataka koji putuju internetom. Kad god pokrenete svoj pretraživač i u njemu vidite adresu koja počinje sa "https", možete biti sigurni da je komunikacija između vašeg kompjutera i udaljenog servera bezbedna, čak i ako tu komunikaciju posmatra neko sa strane (ministar Vulin, recimo). Bezbednost se postiže tako što server šifruje zatražene podatke (vaše elektronske poruke, stanje na bankarskom računu ili nešto treće), a zatim kroz mrežu šalje naizgled besmislen niz simbola koji će tek u vašem računaru biti dešifrovani i vraćeni u prvobitan oblik. Ako bi se neko "ubacio" između vašeg računara i servera (pomenuti ministar, na primer), došao bi u posed ogromne količine šifrovanih podataka, ali ne bi mogao da ih iskoristi jer, jednostavno, ne poseduje "ključ" da te podatke prevede u čitljivi oblik.

U stvarnosti, sam mehanizam je mnogo komplikovaniji nego što je gore opisano. U jednom trenutku vaš kompjuter i server moraju nekako da se dogovore i razmene pomenuti ključ kojim se »

KONKURENTI: Guglov kvantni kompjuter "Sikamor" (levo) i IBM-ov super-kompjuter "Samit"

podaci šifruju i dešifruju. Odmah se nameće logično pitanje: da li je moguće da neko presretne tu šifru u trenutku razmene i kasnije je iskoristi za dešifrovanje vaše komunikacije, a da vi to i ne znate? Budite bezbrižni jer tako nešto, bar zasad, nije moguće. Za inicijalnu razmenu ključa koriste se složeni kriptografski sistemi od kojih je najpoznatiji RSA (Rivest-Šamir-Adelman). Ovaj sistem enkripcije počiva na tzv. "asimetričnom ključu", gde se jedan (tzv. javni) ključ koristi za šifrovanje, a drugi (tzv. tajni) ključ za dešifrovanje podataka.

Da biste razumeli osnove RSA, nije potrebna diploma iz matematike. U koju god školu da ste išli, sigurno ste čuli za proste brojeve. To su brojevi koji su bez ostatka deljivi samo jedinicom i samim sobom. Drugim rečima, to su brojevi koji se ne mogu napisati kao proizvod dva manja broja. Na primer, uzmimo broj 13: ne postoje dva manja broja čijim se množenjem dobija 13. Još u anitčko doba Euklid je dokazao da niz prostih brojeva (2, 3, 5, 7, 11, 13, 17...) nema kraj. Sa druge strane, broj 35 nije prost jer je 35=5×7. Postupak nalaženja ovih manjih brojeva, takozvanih "faktora" (5 i 7), na osnovu "velikog" broja (35) zove se faktorizacija i jedan je od najznačajnijih problema u teoriji brojeva.

Na prvi pogled, reklo bi se da je faktorizacija vrlo prosta stvar. Prosečno talentovan osnovac brzo će "napipati" da se broj 91 može napisati kao 7×13. Ali ako umesto broja 91 izaberete neki znatno veći broj, recimo 137.703.491, ispostaviće se da je problem faktorizacije isuviše težak ne samo za osnovca, već i za profesionalne matematičare. Da bi se ovakav broj faktorisao, potreban je kompjuter koji brojeve "melje" mnogo brže. Ispostaviće se da su traženi faktori 7.919 i 17.389. Ako umesto gore navedenog devetocifrenog broja uzmete neki koji ima na hiljade cifara, ispostaviće se da je problem faktorizacije nezamislivo težak, toliko težak da ni najbrži superkompjuteri današnjice nisu u stanju da faktorišu tako veliki broj ni za nekoliko stotina godina.

Kakve sve ovo veze ima sa kriptografijom? U srcu RSA algoritma nalaze se upareni asimetrični ključevi. Uzmite nasumično dva ogromna prosta broja i pomnožite ih. Dobićete još veći broj koji služi kao ključ za šifrovanje podataka. Ovaj ključ ima javni karakter i možete da ga štampate u novinama: ceo svet može da koristi taj ključ za šifrovanje podataka koje šalje vama. Ali da bi se šifrovani podaci vratili u originalni oblik, potreban je ključ koji čine ona dva manja, izvorna broja koja znate samo vi. Tajnost šifrovane poruke štiti upravo činjenica da je faktorizacija, odnosno odgonetanje ona vaša dva tajna broja na osnovu njihovog proizvoda, iako izvodljiva u teoriji, zapravo "nemoguća misija" u praksi zbog količine kompjuterskih resursa i vremena potrebnog za tako nešto.

TEORIJSKA PANIKA U NAJAVI

Iako teoretičari zavere smatraju da su kreatori RSA algoritma ostavili neka "tajna vrata", koja omogućavaju državnim službama da "razvale" enkripciju i dočepaju se svih tajni ovog sveta, matematičari koji se već decenijama bave ovom problematikom tvrde da rupe ne postoje. Što ne znači da se matematičari ne bave traženjem sve efikasnijih algoritama za faktorizaciju velikih brojeva. Kada bi neko našao recept za brzu faktorizaciju korišćenjem klasičnih kompjutera, to bi preko noći srušilo internet koji poznajemo. Nastala bi panika neopisivih razmera i sve banke, državne institucije i organizacije koje barataju poverljivim podacima morale bi da ukinu internet pristup sve dok se ne implementira neki bolji način zaštite podataka.

Kvantni kompjuteri su realna pretnja da se tako nešto desi, možda ne na današnjem stupnju razvoja, ali u bliskoj budućnosti – ko zna? Korišćenjem Šorovog algoritma, koji je primenljiv samo na kvantne ali ne i na klasične kompjutere, moguće je vreme faktorizacije skratiti sa nekoliko vekova na nekoliko sati, dan ili dva. Zašto, međutim, RSA i dalje odoleva i zašto još uvek niko ne paniči? Zato što vam je za Šorov algoritam potreban kvantni kompjuter koji ima neuporedivo više kubita u odnosu na današnje standarde.

Kada je "Gugl" preuranjeno objavio "kvantnu supremaciju", na raspolaganju je imao kvantni kompjuter od 54 kubita. "IBM" je dostigao otprilike isti broj kubita, dok manje kompanije razvijaju prototipe kvantnih računara gde broj kubita ide od pet do 20. Dodavanje samo jednog kubita u kvantni računar predstavlja ogroman tehnički izazov. Sa druge strane, višestruko povećanje broja kubita je problem epskih proporcija. Današnji kvantni kompjuteri jednostavno su isuviše slabi da korišćenjem Šorovog algoritma faktorišu velike brojeve. Da bi se tako nešto postiglo, potrebno je imati milione kubita otpornih na dekoherenciju. A to je na današnjem nivou tehnologije jednostavno nezamislivo.

Dosadašnji "rekord" više je nego skroman i postavljen je 2012. godine kada je korišćenjem kvantnog kompjutera faktorizovan broj 21 (3×7). "IBM" je 2019. svojim kvantnim kompjuterom pokušao faktorizaciju broja 35, ali se kvantni kompjuter "raspao" usled dekoherencije pre nego što je generisao rezultat (5×7). Ovi naizgled patetični pokušaji progutali su stotine miliona dolara, ali investitori i dalje čekaju u redovima da istresu svoje džepove za silne kubite koje tek treba napraviti. ¶

Snovi su putokazi

"Darvin godinama nije napredovao, Njutn isto tako, i naizgled ništa se ne dešava, već ideja samo jednom sine. Šta to znači? Ne dešava se ništa u svesti, već se dešava u nesvesnom. A stvaralaštvo jeste neka vrsta rekombinacije onoga što znamo i kada dođe do iznenadnog spoja, mi smo nešto otkrili. Vrlo se često ta faza iluminacije, prosvetljenja, zbiva upravo u snovima. Jer nama u stvaralaštvu smeta svest i naučeni kanoni kako se nešto rešava"

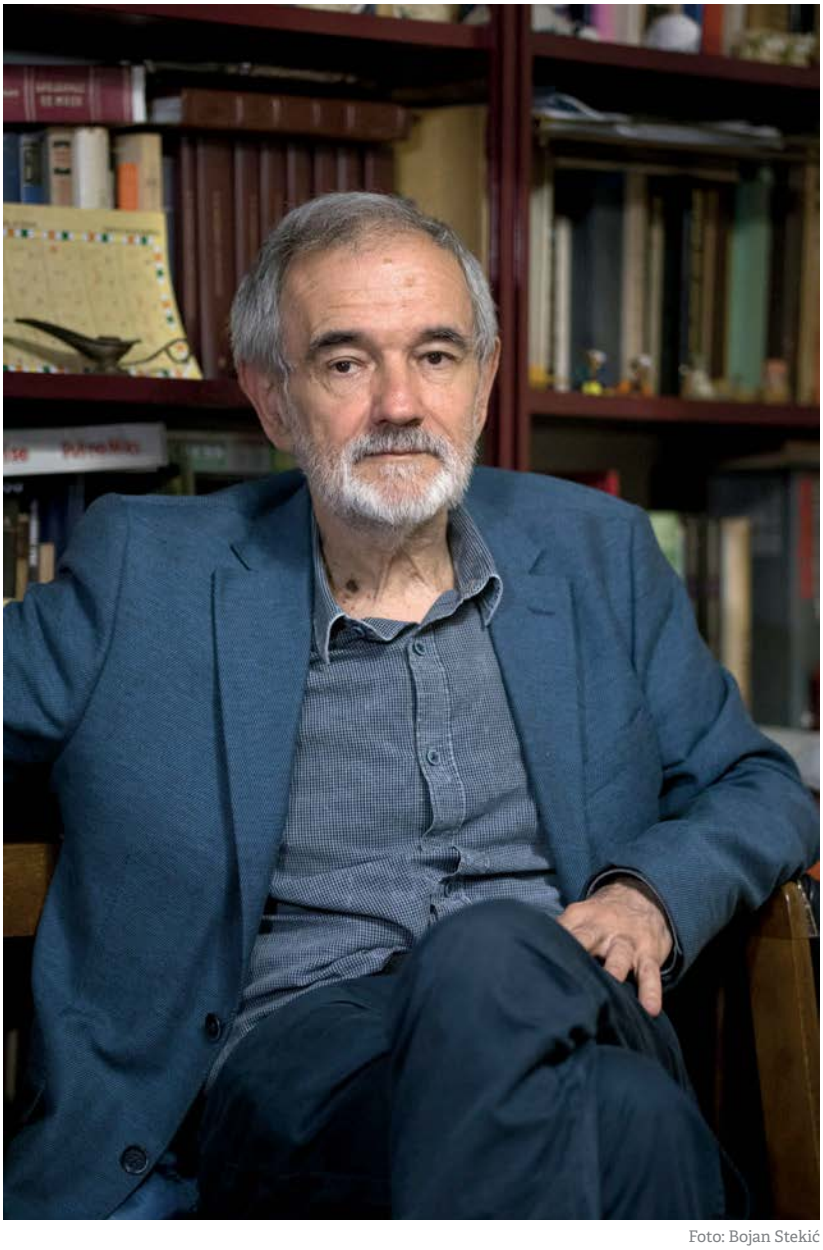

Foto: Bojan Stekić

Nedavno je objavljena knjiga Žarka Trebješanina, profesora psihologije, o snovima: *Snovi, psihološko tumačenje* (izdavač Data Status, edicija Mala knjiga psihologije). Na jasan i prijemčiv način profesor Trebješanin piše o različitim aspektima snova i njihovog tumačenja, prvo kroz istoriju, a potom i kroz teorije Sigmunda Frojda, Karla Gustava Junga, Alfreda Adlera i Eriha Froma, o tome koji je smisao i značaj snova za razvoj ličnosti i samospoznaju.

Razgovaramo, između ostalog, o načinu na koji su drevni narodi videli snove, o proročanskim snovima i savremenim objašnjenjima istih, o otkrivanju sopstvene senke kroz poruku sna, o odnosu snova i kreativnosti.

"Ljudi se odavno zanimaju za snove", objašnjava već na početku Žarko Trebješanin nastavljajući da su oni nešto krajnje neobično i da mogu da deluju moćno na ljudski um, te se vrlo rano postavilo pitanje – odakle dolaze. I otuda kreću ideje da snovi potiču iz sfera izvan ove stvarnosti, s one strane zemaljskog – ili od bogova ili iz podzemlja, od demona.

"VREME": Na koji su način stari narodi koristili snove?

ŽARKO TREBJEŠANIN: Najstarije kulture, od istoka do krajnjeg zapada, od Japana do Amerike, Indije, Persije, Grčke i drugih, izuzetno su cenile snove i, što bi nama danas moglo biti neshvatljivo, tumače snova. Bili su to ljudi koji su imali veliki ugled, današnjim rečnikom kazano, vrhunski eksperti koji su viđeni kao posrednici između bogova i ljudi, bilo da je reč o šamanima, sveštenicima, vračevima... Nijedan državnik nije smeo da preduzme pohod ili donese bitnu odluku dok ne bi sanjao, pa bi mu taj san tumačili sveštenici, ili bi sami sveštenici sanjali. U Grčkoj su se zvali *efori* i oni su spavali na određenom mestu u hramu, a njihov san je bio putokaz kuda će se krenuti i šta će se raditi.

U drevnim kulturama je postojao običaj da ljudi kada sanjanju važne, velike snove, to ispričaju čitavoj zajednici, bila je to njihova obaveza i stvar od, kako bismo kazali, javnog interesa. I ti su snovi tumačeni kao proročanski. Poznata je priča iz Starog zaveta o »

Josifovom tumačenju faraonovih snova o sedam gladnih i sedam debelih krava i zahvaljujući tome se narod spasao gladi.

Kako savremena psihoanaliza, i uopšte nauka, objašnjava proročanske snove?

Već su se i u antici javljali skeptični glasovi koji su govorili da kada vi sa hiljadu strelica gađate metu, jedna ili dve će je pogoditi. Poznato je da je Linkoln pred ubistvo sanjao da leži u kovčegu, ali se to zdravorazumski objašnjava da ako je neko već dobijao pretnje, sigurno je da je makar nesvesno imao to u vidu i ko zna koliko je puta sanjao takav san, ali se jednom ta pretnja obistinila. Osim racionalističkog objašnjenja, postoji i ono koje takođe nema veze sa mistikom, već prognozom na osnovu indikatora. From je to razradio ovako – mi smo u budnom stanju prosto zaglušeni bukom i ne registrujemo neke sitne promene. Najbanalnije objašnjeno, možda osetimo slabe bolove u bubregu, sanjamo da imamo operaciju, i posle godinu dana se pokaže da se od peska, koji nam je ranije zadavao jedva primetni bol, napravio kamen... Konačno, Jung kaže da je nesvesno superiorno u odnosu na svest, tačnije, da ima širi vidik.

Da li smo naslagama racionalnog, još od prosvetiteljstva, suzili svoj vidik, poruku koju bismo mogli da dobijemo od samih sebe?

U ovom odgovoru moramo da preskačemo vekove. Prvo, Crkva je dobrim delom doprinela viđenju snova kao obmane. Samo izuzetno, kada je bila reč o svecima, snovi su predstavljani kao "glas Boga", ali najpre, bio je to "glas Sotone". Posebno se Katolička crkva borila oštro protiv onih koji su snove tumačili, smatrali su ih vešticama i vešcima, bezbožnicima koji se suprotstavljaju hrišćanskoj doktrini. Naime, ako proročanski snovi govore o sudbini, to je u direktnoj suprotnosti sa hrišćanstvom. Ako ima sudbine, koja je onda uloga Boga? Romantizam, s druge strane, uzdiže snove i sve ono iracionalno, mistično, a sa racionalizmom i prosvetiteljstvom klatno je ponovo otišlo na drugu stranu. Snovi su obezvređeni, smatrani su besmislenim i nedostojnim nauke, poslom za gatare i pesnike. Posle toga dolazi psihološko proučavanje snova i poslednjih sedamdesetak godina, teško je tu granicu tačno odrediti, vlada izvesni neoromantizam, saznanje da snovi jesu i smisleni i značajni. Naravno, ne svi. Od prosvetiteljstva pa do tada, oni su posmatrani kao epifenomen uspavanog mozga, kao da neko sasvim nasumično udara dirke po klaviru, kao haotično javljanje slika. Pojavno gledano, zaista sve i liči na haos.

Ali, taj haos kada se dešifruje, kako i pišete, dobija smisao. Zašto jezik sna mora da bude toliko skriven?

Zigmund Frojd je prvi koji je u tom naizgled besmislu, naoko nepovezanom i apsurdnom, video smisao. Dosta hrabro je pretpostavio da su svi snovi maska, tajnim kodom se nama prikazuje nešto skriveno, nešto što postoji u nesvesnom. Ali mi toga nismo svesni upravo zato što i ne želimo i ne smemo da budemo. Tu se skrivaju infantilne, agresivne ili seksualne želje. Po njegovom mišljenju, jezik je šifrovan kako do svesti ne bi stigla egoistična ili samodestruktivna želja. Ne treba zaboraviti da je, prema Frojdu, san čuvar spavanja i ako bi nagonske želje, u neskladu sa moralom i svesnim egom, iznenada upale u svest, došlo bi do buđenja. Često se pogrešno citira Frojd – da je san carski drum do nesvesnog. Ne, san nas vara, tumačenje snova je carski drum. Prema Jungu, opet, mi ne razumemo san jer ne znamo jezik sna. Ne postoji namera da se nešto sakrije. Slično kao i kod Eriha Froma, koji kaže da je nama danas simbolički, univerzalni jezik nerazumljiv. Ali ako naučimo taj kod, onda ćemo i shvatiti san. Naravno, neki od simbola su uslovljeni kulturom – javljaju se svuda, u izrekama, poslovicama, mitovima i običajima, a neki su i individualni, zavisni od našeg iskustva.

Koja bi onda bila uloga sna? Zašto je važno da ga protumačimo?

Kod Frojda, kako sam pomenuo, u snovima se skriva naša tamna strana. Kada protumačimo jedan korpus snova, mi smo snevaču otkrili mračne komplekse, skrivene želje i nagone. Ta rekonstrukcija nesvesnog vodi, jungovskim rečnikom, ka osvetljivanju senke i potom čovek može tu senku da integriše i tako ozdravlja.

Ukoliko je ne integriše, na koji mu se način ona sveti?

Postoji kod Frojda bitna razlika između potiskivanja i odbacivanja. Mi možemo da imamo neke sklonosti kojih se stidimo i ako to ne priznajemo i ne prepoznajemo, nećemo ništa učiniti sa tim. Izbacili smo to iz svesti, ali ono se i dalje nalazi u nesvesnom pokušavajući da prodre u svest, i nama je neprestano potrebna energija da to potiskujemo. Što može da dovede do kompleksa, povratka potisnutog na haotičan način, da ometa mišljenje i odlučivanje, a ako je intenzivno, možemo da izgubimo mentalnu ravnotežu, da dođe do neuroze ili čak psihoze. Jung kaže nešto slično – što više odbacujemo senku, ona u toj tami buja, postaje sve crnja i preuzima vlast nad nama. Ali ako postanemo svesni svojih mana i strahova, možemo delimično da ih izmenimo. To je integrisanje senke. Prihvatamo je kao deo nas, što ne znači da se slažemo, ali je ne negiramo i ne odbacujemo. Treba naći *modus vivendi*, određenu vrstu suživota sa senkom i na taj način mi postižemo zrelost.

Koji je odnos snova i kreativnosti?

Da ne bismo išli preširoko, možemo da govorimo samo o fazi inkubacije i iluminacije. U fazi inkubacije se čini da se ništa ne dešava. Darvin godinama nije napredovao, Njutn isto tako i ideja samo jednom sine. Šta to znači? Ne dešava se ništa u svesti, već se dešava u nesvesnom. A stvaralaštvo jeste neka vrsta rekombinacije onoga što znamo i kada dođe do iznenadnog spoja, mi smo nešto otkrili. Vrlo se često ta faza iluminacije, prosvetljenja, zbiva upravo u snovima. Jer nama u stvaralaštvu smeta svest i naučeni kanoni kako se nešto rešava. Vi morate da odstupite od ukalupljenog načina gledanja da biste doneli nešto novo. U mojoj knjizi navodim Ajnštajnov san. Ili Mendeljejev koji drema u fotelji i pojavi mu se sistem elemenata. Ali u snovima se nekada dođe do rešenja upravo zato što se ono ne traži tvrdoglavo po šablonu, nego se čovek prepusti. Ali tome prethodi veoma ozbiljan rad. A da ne spominjem pesnike. Navodno je celu pesmu *Kublaj Kan* Kolridž sanjao.

Koliko se savremena psihologija bavi snovima?

Uvek su teška ta uopštavanja, ali koliko ja vidim, danas nema nekih velikih teorija snova. Jedan od onih koji se njima bave je Dauvea Draisme koji je napisao knjigu *Tkač snova*. On pošteno priznaje da je uvek zaobilazio snove, smatrao je da je to popularna i bezvezna literatura kojom se psihologija ne bavi. A onda je polako savladao te otpore. Draisme, reci-

mo, pristupa tekstu sna naučno, kao bilo kom tekstu i vrši analizu sadržaja – koje su teme, koji su likovi, kakva je atmosfera... secira se tekst sna. Ja sam ovo primenio kada sam analizirao snove Vladete Jerotića i ta vam metoda daje mapu sveta. Kroz teme, motive i likove, otkrivate ličnosti u snevaču. Ali se ipak ostaje na nekoj površini. Naravno, snovima se bavi kognitivna psihologija, zatim neuronaučnici svih profila. Kod nas bih pomenuo pre svega Jerotića. On je zapisivao svoje snove od rane mladosti do smrti i zaista je mnogo i o tumačenju snova, posebno kod Junga, davao svoje interpretacije. Onda treba pomenuti i Ivana Nastovića, koji je imao svoju grupu i značajne naslednike koji danas rade. Bojan Jovanović ima dve knjige o snovima – *Oirički hod: uvod u antropologiju snova* i *Antologiju snova*.

Koliko savremeno popularno tumačenje snova, kada to radi svako i izgleda poput horoskopa u dnevnim novinama, pravi štete?

Danas je, u popularnoj kulturi i često u medijima, tumačenje snova potpuno trivijalizovano i banalizovano. U najkraćem, tumačenje snova je postao biznis, industrija koja obrće ogroman novac. Imate to u mnogim štampanim medijima, ali se raširilo i po sajtovima koji vam daju tumačenja simbola, možete čak da naručite individualno tumačenje sna. Na taj način, ono je svedeno na nešto između društvene igre i pseudonauke. A oni koji se zaista bave snovima žele da ukažu da neki snovi, u ovo doba postistine i postmoralnosti, mogu da poruče nešto izuzetno važno.

Šta najpre?

Da zaključim, Jung je smatrao san informativnim organom koji nas obaveštava, daje putokaz ka razvoju i sazrevanju, ka celovitosti. Snovi nas upućuju ka prevazilaženju naših jednostranosti i nesklada. Mora da se postigne ravnoteža, ne valja potiskivati nagone, ali ne smete potiskivati ni ono duhovno, religiozno.

Konačno, potrebno je da povratimo vrednost iracionalnom, mitu i simbolima.

Danas, kada se kaže mit, to je laž i obmana, a mitovi su najveće istine. Ako se udaljimo od emocionalnog, imaginativnog, mi smo presekli životodavnu vezu sa svojim temeljima. Obogaljili smo se. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

O ravnopravnosti, opet

I dalje se u svakodnevnom govoru provuče pohvala upućena devojčici kako "muški svira" kada neku numeru izvodi energično i snažno, i dalje se žene sa električnom gitarom ili trubom vide kao izuzetak, neobična pojava

Foto: Sabina Kojić

PROTIV PREDRASUDA: Jasna Jovićević i Neda Nikolić

"Žensko liderstvo u muzici" ili skraćeno FLIM (*Female leadership in music*) jeste projekat čiji je cilj podrška muzičarkama koje su prepoznate kao liderke na nezavisnim i manjim domaćim muzičkim scenama. Ostvaruje se u saradnji Fakulteta muzičke umetnosti i Fakulteta dramskih umetnosti. Autorka ovog projekta, dr Iva Nenić, etnomuzikološkinja, godinama se bavi proučavanjem izvođačica, autorki i angažovanih radnica u kulturi koje pripadaju neotradicionalnoj, rok, džez, world muzici, i u nekom najširem smislu, alternativnoj muzičkoj sceni, od slepih guslarki 19. veka preko prvih popularnih ženskih sastava u Jugoslaviji, kafanskih pevačica do današnjih kantautorki i devojaka koje sviraju trubu, saksofon, frulu, kaval, tamburu, gitaru ili već neki drugi, tradicionalno "muški" instrument. Upravo zahvaljujući inicijativama kao što su "liderke", imena mnogih od njih sigurno neće ostati samo bledi trag u mraku arhiva.

Iva Nenić za "Vreme" kaže da se ovdašnja etnomuzikologija godinama unazad bavi ženskim izvođaštvom u muzici i naglašava da je "važno ne zadržati se isključivo na portretima ili biografijama pojedinačnih muzičarki, već govoriti i o tome na koji način su one bile isključene iz istorije, marginalizovane, kako se danas pristupa njihovom radu, kako se on uokviruje. Nastojimo da sačinimo kompletnu priču, da damo sliku o tome kako je žensko izvođaštvo bilo tretirano u muzici kroz istoriju i kako mu se pristupa danas. Neophodno je pre svega dozvoliti da istorija ženskog izvođaštva snažnije »

progovori." Kroz projekat FLIM muzičarkama je dat glas i moć da se predstave na način koji smatraju najpodobnijim. Ohrabrivane su da se izjasne i prepoznaju kao liderke. To je prvi korak, dok praktično delovanje projektnog tima podrazumeva tribine i koncerte gde će se razgovarati o problemima sa kojima se suočavaju žene na muzičkim scenama. Takođe, u planu je i izrada dokumenta koji će dati preporuke i smernice za poboljšanje položaja žena na muzičkim scenama i generalno, u sektoru kulture, a na čijoj diseminaciji će se snažno angažovati.

U ovom projektu termin liderstvo je svrsishodno odabran. Iva Nenić objašnjava da iako ne "podrazumeva emancipatorski potencijal, spontane i drugačije pristupe hijerarhiji i saradnji u domenu kulture, već se najpre koristi u promovisanju i modeliranju uspešnog rukovođenja u korporativnim kontekstima, vrlo je važan u formiranju javnih uzora i dominantnim kulturalnim narativima koji određuju predstave o tome šta jesmo i šta možemo. Upravo zbog toga želimo da taktički preuzmemo i preuredimo ovaj koncept, najpre zbog toga što se ženama teško dozvoljava da simbolički i praktično prisvoje poziciju predvodništva, već se njihovi podvizi ili umanjuju ili se pak smatra da se skromno moraju odreći prerogativa društvene moći. Pa ipak, postoje žene koje svojim muzičkim delovanjem menjaju stvari – ženski metal bend *Nemesis* pokreće ovdašnju scenu, nudi uzor drugim mladim ženama koje bi želele da se oprobaju u žanru koji se konvencionalno vezuje sa muškošću, neke od članica tog sastava rade kao mentorke sa mladim budućim muzičarkama, naposletku i njihov opus je usmeren protiv društvene nejednakosti i obraća se kontekstu širem od lokalnog. Mi u okviru projekta to vidimo kao pravo liderstvo, iskazano i demonstrirano na višestrukim tačkama pripajanja benda društvenoj matrici."

Izuzev uveliko etablirane Svetlane Spajić, muzičarke koje su u fokusu ovog projekta nisu poznate široj javnosti, ali svakako jesu značajne u svojim zajednicama zato što su, objašnjava Iva Nenić, "učinile puno toga na promovisanju i prenošenju tradicionalne muzike, poput slovačkog tradicionalnog ženskog orkestra *Meškarke* iz sela Aradac ili tradicionalne pevačice i nastavnice Jadranke Jagličić iz Kraljeva. Saksofonistkinja i kompozitorka Jasna Jovićević, pored toga što je briljantna izvođačica, takođe i istražuje džez scenu i prva uvodi kritičku umetničko-istraživačku perspektivu o ženama u džezu. Naša lista saradnica u terenskom istraživanju je dugačka i sve imaju snagu da se izbore da rade to što vole uprkos brojnim preprekama, od kojih mnoge polaze od roda ali i od drugih društvenih pozicija u koje smo stavljene/i, kao i svest da se kroz muziku mogu otelotvoriti različiti identiteti, osvajati novi društveni prostori, izraziti bunt ili doslovno tragati za slobodom." Iva Nenić priča da su njene sagovornice tokom višegodišnjih terenskih istraživanja bile "žene u poznim godinama čije je životno i muzičko iskustvo veliko i dragoceno, potom aktivne zrele muzičarke u punoj snazi, ali i mlade žene i devojčice na samom početku – jedan širok i neverovatan krug. Njihova posvećenost, ideje, istrajavanje i entuzijazam blistaju u jednom prilično opustošenom društvenom krajoliku, u kome nema brige oko održivosti rada u muzici, ali ima naslеđenih prepreka iz patrijarhalnih ustrojstava."

Kroz istoriju, žene koje su svirale instrumente često nisu bile prihvaćene, čemu je Iva Nenić posvetila knjigu o guslarkama i sviračicama ("Vreme" 1537). Danas je situacija ipak povoljnija, a rok kampovi za devojčice su jedan od svetlih primera. Ipak, da li još uvek ponegde može da se čuje rečenica da neki instrument nije za ženu? "Ta rečenica nije toliko neuobičajena koliko bi moglo da se pomisli na prvi pogled. Instrumenti koji se tradicionalno vezuju sa maskulinitetom i danas vuku trag tog istorijskog prisvajanja, čak i kada je situacija deklarativno predstavljena kao drugačija. I dalje se u svakodnevnom govoru provuče pohvala upućena devojčici kako muški svira kada neku numeru izvodi energično i snažno, i dalje se žene sa električnom gitarom ili trubom vide kao izuzetak, neobična pojava. U suštini, proces obrazovanja i stasavanja u muzičarku funkcioniše poput levka – na širem kraju je nemali broj devojčica koje se mogu odlučiti i za netipičan instrument, dok se na drugom kraju, u momentu kada dolazi do profesionalizacije, sazrevanja i konkurentnosti, srazmerno mali broj žena ohrabruje da o(p)stane na sceni, spletom različitih otvorenih i nevidljivih gestova i činjenja. Važno je mladima preneti poruku da ne postoje rodom određeni muzički instrumenti – i za devojčice, i za dečake, te da su kulturalna očekivanja povodom povlačenja granica rodnih ponašanja u muzici pre svega zaostaci iz nekih drugih vremena. Pomenula bih samo žensko guslanje i činjenicu da je izuzetno važnu ulogu po razvoj rok muzike ostvarila upravo crna žena sa električnom gitarom."

Mlade muzičarke svakako imaju specifičan generacijski potencijal, osnažen četvrtim talasom feminizma i ostvarenim pravima za koje su se založile prethodne generacije, smatra Iva Nenić, ali podseća i da su patrijarhalni uzusi "žilavi i da istrajavaju čak i u naoko sasvim promenjenim društvenim okolnostima. Mogućnost da se kroz publikovane studije ili kroz informativne tekstove upoznaju sa preprekama ženskom delovanju, ali i sa istorijom ženskog muziciranja, kao i da kroz radionice i obuke mahom organizovane i realizovane u nezavisnom kulturnom sektoru, stiču veštine neophodne za dalji razvoj karijere ili sveukupnog delovanja u muzici, doprinose osnaživanju mladih žena u muzici. Mnoge od njih jasno sagledaju svoj liderski potencijal u nekom trenutku, ali im je neophodno pružiti podršku na tom putu, jer ima i odustajanja, opominjanja na to da je odabir profesije muzičarke nestabilan i navodno nekompatibilan sa drugim, poželjnim društvenim ulogama (majčinstvo, npr), suočavanja sa "staklenim plafonom", odnosno tihim ili otvorenim stavom zajednice koja ženama, uprkos ostvarenim visokim profesionalnim standardima, uskraćuje dalji hijerarhijski napredak ili ih, jednostavno, bojkotuje."

Od početka ovog veka, veliki broj devojčica je počeo da svira frulu, i to je ono što ohrabruje. Iva Nenić ocenjuje da mnoge među njima stasavaju u predvodnice i vrsne interpretatorke. Takođe, česti su i samoorganizovani muzički kolektivi koji u lokalnom kontekstu potpomažu žensko muziciranje u domenu neotradicionalne, "etno" muzike, kao i glasne i hrabre rok muzičarke i njihovo angažovano delovanje u dizanju glasa protiv nepravdi, umetnice koje svoje instrumente i glasove znatiželjno uvode u eksperimentalne i nove kontekste. ¶

IVANA LJUBINKOVIĆ

Grad čarolija

O Trogiru koji je lep, prelep, i u kome uveče koča pristane uz čiovsku rivu, pa grad miriše na more i frišku ribu

Niko me neće ubediti da legenda o bogu Kairosu (komad kamenog bareljefa, najstariji artefakt pronađen u Trogiru, kao kamen na kome su se "tukli" bademi) nije bila zgodna priča da momci sa mora muvaju strankinje koje su došle na lepi Jadran. (Čuvena sce-

PUSTIMO OČI NEKA GOVORE: Kairos iz Trogira
Foto: Wikipedia

na iz filma *Lito vilovito* gde Boris Dvornik vežba na nemačkom rečenicu "Pustimo neka oči govore" odvija se na glavnom trogirskom trgu.) Naime, Kairos je, po mitologiji, bog srećnog trenutka. On je veoma brz i leti prema tebi. Ako ga u pravom trenutku ne uhvatiš za pramen kose, zauvek ćeš ga izgubiti. Znači, uzmi ovog trenutka ono što ti se nudi, posle ćeš samo žaliti.

I za Trogir isto važi. Sada je lep, prelep, ali i iznad njega lebdi fatum jeftine uvozne robe koja se nudi na svakom ćošku, s tim što zasad ne može da ugrozi ugođaj koji pružaju stare zidine i palate nemerljive lepote. Radovanov portal, čipku od kamena ili Kamerlengo, kulu čuvaricu grada sa koje su zaljubljeni u slobodu strgli venecijanskog kamenog lava. Bogat istorijom, pun je Trogir priča i legendi: od mađarskog kralja Bele koji se tu sklonio od najezde Tatara, pa je po njemu dobilo ime obližnje ostrvo Kraljevac (kasnije se velikodušno odužio Trogiranima omogućivši im da prošire posede za izgradnju Katedrale), drvenog pevca sa pramca turske galije (spomen na bitku kod Lepanta, gde su Trogirani doprineli najvećem porazu Turaka boreći se pod zastavom savezničkih flota – Svete lige), do lokalnog bačvara Korada čiji je gavran svom gospodaru donosio sve što svetluca, često i dragocenosti neopreznih turista. Pa još klapa kad zapeva.... dešava se prava čarolija. Uvek se čini da će iza ćoška izbiti neki vitez ili prelepa princeza.

Trogir je danas potpuno okrenut turizmu. "Brodotrogir", brodogradilište u kome je bio zaposlen veliki broj stanovnika Trogira, danas radi remont jahti i još neke profitabilnije delatnosti. Mnogo je ljudi ostalo bez posla i plate. Nema više ogromnih prekookeanskih brodova čije je porinuće bilo pravo slavlje. I nekoliko uspešnih preduzeća koja su držala ekonomiju grada propala su tokom tranzicije. Postoji više novih hotela, stara otkupna stanica duvana pretvorena je u hotel visoke kategorije, a ima i veliki broj privatnih apartmana. Korona je znatno povećala interesovanje za nautički turizam koji je i ranije bio veoma razvijen u trogirskom akvatoriju, tako da ste na trogirskoj rivi mogli videti razne krunisane glave i pripadnike džet seta. Ako ne njih, onda njihove moćne brodove. Sigurno najčešći gost, kojeg Trogirani pomalo vole i da svojataju, bio je Barni Ekelston vlasnik Formule 1, sa svojom jahtom "Petara". Trogir ima tri marine i najveći broj vezova na Jadranu.

Trogir je na nedavnim lokalnim izborima izglasao ponovo, i to u prvom krugu, aktuelnog gradonačelnika Antu Bilića. Građani su prepoznali entuzijazam kojim se ovaj mladi čovek trudi da poboljša život svojim sugrađanima. Obećanja su mnoga, a ima nas koji se najviše radujemo bioskopu.

Stari Trogirani se sećaju da je u "ono" vreme za sve važnije predstave u HNK u Splitu bio organizovan autobus koji ih je sasvim besplatno vozio i čekao da ih posle predstave vrati kući. U Trogiru postoji predivna knjižnica, biblioteka smeštena u stare zidine koje okružuju grad. Ispred nje se nalazi kameni bunar zastićen staklom (još jedna od lepota koje vas često iznenade). Biblioteka je, naravno, digitalizovana i opremljena trenutno najaktuelnijim izdanjima. Ako nešto trenutno nemaju, vi naručite i za nekoliko dana vas obaveste da vam je knjiga stigla. Ne čudi što svi koje tamo znam koriste njene usluge. Pored Muzeja grada tu je i Galerija Cate Dujšin Ribar u kojoj se odvijaju i različiti kulturni programi, najčešće koncerti klasične muzike.

Nisam htela da pišem o istoriji Trogira, nju svako zaintersovan može da vidi na bezbroj stranica interneta. Htela sam da pišem o Trogiru kako ga ja danas doživljavam. Uživam kada uveče koča pristane uz čiovsku rivu. Miriše na more i frišku ribu. Onda se tu sjate meštani i kombiji restorana koji kupuju samo najbolje, začas se napravi gužva, kratko traje, a onda se isto tako brzo i završi – prodato je sve ulovljeno tog dana. Stranci, koji su se slučajno tu zatekli, u čudu gledaju šta to bi. Na brodu ostaju samo ribari da ga peru, slažu konopce i spremaju za novi radni dan. Radost mi pričinjavaju prve jutarnje kafe na Rivi koje nose trag svežine i zvuke buđenja grada! Trogir je privlačan i u letnjoj i u zimskoj varijanti, kada vri kao u košnici ili kada je potpuno miran i spokojan. A uvek očaravajući. ¶

BOJANA RUBINJONI

Više od igre oko fudbal

Foto: Kai Pfaffenbach/Pool via AP

Na prvenstvu se igra zanimljiv fudbal, padaju kako lepi tako i bizarni golovi, bilo je napetih utakmica sa preokretima, igra se na gol više, ima i iznenađenja. Čak i italijanska reprezentacija igra totalno napadački. Suđenje je neobično dobro, bar gledajući sa stanovišta preporuka koje se daju sudijama, a koje su često "jače" od originalnih pravila igre. Ali neka, samo neka je ravnopravno (VAR tu zaista pomaže). I zabavno je. Šta ćete više od fudbala

Sa godinu dana zakašnjenja, zbog pandemije kovida 19, igra se prvenstvo Evrope u fudbalu, tvrdoglavo nazvano EURO 2020, iako se, zapravo, igra 2021. godine. Ovo evropsko prvenstvo je u novom formatu, prvi put sa 24 reprezentacije. Odigrava se u 11 (i slovima: jedanaest!) država jer su u fudbalskom svetu četiri fudbalska saveza Ujedinjenog Kraljevstva zasebne "države", iz istorijskih razloga. Jedanaest stadiona u jedanaest gradova, od Sevilje na zapadu do Bakua na istoku, 4.778 kilometara u pravoj, vazdušnoj liniji. U prvoj, grupnoj fazi takmičenja, najviše su nagrabusili Švajcarci: prva utakmica u Bakuu, druga u Rimu, treća opet u Bakuu. Cirka po 20 sati avionskog letenja između prve i druge, pa između druge i treće utakmice na relaciji Baku–Rim, Rim–Baku. Uprkos tome, prošli su Švajcarci dalje kao treći u grupi, a potom izbacili prvog favorita prvenstva Francusku, na penale, posle uzbudljivih 3:3 – u Bukureštu. Neki bi rekli: "Ima pravde" za Švajcarce.

Format sa 24 učesnika (umesto prethodnih 16) je ideja bivšeg predsednika UEFA Mišela Platinija, koji je valjda na taj način pokušavao da zadobije podršku "manjih" fudbalskih saveza, čije se reprezentacije vrlo teško kvalifikuju među 16 najboljih. Ideja da se igra u velikom broju država imala je iste motive ali je, s druge strane, donekle bila i iznuđena: nije baš bilo zemalja dobrovoljaca da samostalno organizuju ovako veliko takmičenje. Logistika ovakvog takmičenja izuzetno je komplikovana, čak i bez pandemije korone. O ukupnim troškovima putovanja da i ne govorimo.

KOVID 19 I FUDBAL

A kad se na sve to nadovezala i korona, problemi su postali još veći zbog različitih situacija sa epidemijom i protivepidemijskim merama po raznim zemljama. Aktuelni predsednik UEFA Aleksander Čeferin izjavio je nešto u stilu "da ne bi voleo da to ponovo proba da izvede". Na primer, naši susedi Hrvati su u grupnoj fazi imali "bazu" kod kuće, u Rovinju, leteli su u Glazgov i London direktno na utakmice pa nazad kući, pre svega zbog strogih mera u Glazgovu (i oni su prošli grupnu fazu, kao drugi, ali su onda u trileru sa produžecima ispali od Španije – u Kopenhagenu).

O problemima sa kojima su se pod ovakvim okolnostima suočili navijači, pa i novinari, pričaće se godinama. Ponegde je bio obavezan i karantin po ulasku u zemlju. Gotovo do pred sam početak takmičenja još se odlučivalo gde će se sve i u kojoj fazi igrati (u opticaju je bilo još više stadiona). Čak i dok je takmičenje bilo u toku, razmatralo se da se zbog strogih antiepidemijskih mera u pogledu broja gledalaca na stadionima u Britaniji, dva polufinala i finale izmeste iz Londona u Budimpeštu gde su mere, najblaže rečeno, labave. Stadion "Vembli" ima kapacitet od 90.000 gledalaca, UEFA je tražila da se dopusti 65.000,

ske igre

PODRŠKA LGBT POPULACIJI: M. Noer (levo); RASISTIČKI ISPADI: Navijači Mađarske (dole); ZVANIČNO BEZ DUGINIH BOJA: Alijanc arena (desno)

Foto: AP Photo/Michael Sohn

Foto: AP Photo/Matthias Schrader, Pool

a britanska vlada je predlagala 45.000. Nemačka kancelarka Angela Merkel je apelovala na odgovornost i uzimanje u obzir da se u Britaniji širi visokozarazni delta soj korona virusa. Ništa od toga, na kraju je UEFA u pregovorima sa britanskom vladom uspela da izdejstvuje dozvolu da u polufinalima i u finalu na "Vembliju" bude dozvoljeno prisustvo po 60.000 gledalaca.

Neki igrači su se zarazili koronom neposredno pre, a neki za vreme prvestva. Poslednji evidentirani slučaj je reprezentativac Hrvatske Ivan Perišić. Neki igrači se čak nisu zarazili ali su, zbog kontakta sa zaraženima, bili prinuđeni da treniraju individualno, a ne sa timom (npr. Mejson Maunt i Ben Čilvel iz engleske reprezentacije). Koliko će tek biti ukupno zaraženih navijača sa stadiona i sa putešestvija širom kontinenta?

LGBT I FUDBAL

Na samom početku takmičenja pojavio se problem sa pravima LGBT zajednice. Nešto pre prvenstva, Mađarska, učesnik EURA 2020 i domaćin nekih utakmica u Budimpešti, donela je novi zakon koji zabranjuje deljenje sadržaja o homoseksualnosti ili promeni pola osobama mlađim od 18 godina u školskim programima seksualnog obrazovanja, filmovima ili reklamama. Malo je reći da je zakon naišao na osudu Evropske unije i mnogobrojnih zemalja (naročito starijih) članica EU, među kojima je i Nemačka.

Onda je kapiten nemačke reprezentacije, golman Manuel Nojer, odlučio da na prvenstvu nosi kapitensku traku duginih boja u znak podrške LGBT populaciji. Činio je on to i ranije, ali samo na prijateljskim utakmicama. S obzirom da su Nemci bili u grupi baš sa Mađarima, a treću utakmicu grupne faze igrali sa njima u Minhenu, UEFA kao da se uplašila, pa je razmatrala da zabrani Nojeru ovakav gest jer nije dozvoljeno slati političke poruke sa fudbalskog terena. Procenjeno je, ipak, da nema potrebe za zabranom ili kaznom jer je u pitanju gest usmeren ka prihvatanju različitosti i inkluzije, i to sa dobrim namerama.

Potom je gradonačelnik Minhena Diter Rajter želeo da za utakmicu Nemačke protiv Mađarske stadion "Alianc arena" osvetli duginim bojama. To već UEFA nije dozvolila i naišla je na osudu organizacija koje se zalažu za LGBT prava širom Evrope. U Budimpešti je, za to vreme, na utakmici Mađarske protiv Portugalije na tribinama bilo nekih homofobičnih banera. Sve je pomalo ličilo na "prepucavanje" dve zemlje, obe članice EU, preko leđa UEFA, koja se našla u nezgodnoj poziciji ni kriva ni dužna.

I na kraju, na utakmici Nemačka–Mađarska u Minhenu, jedan navijač u dresu nemačke reprezentacije izleteo je na teren sa zastavom duginih boja i zaleteo se ka mađarskim reprezentativcima za vreme intoniramnja mađarske himne. Redari su ga savladali i odveli sa terena. Nojer je nosio kapitensku traku duginih boja, stadion nije bio osvetljen duginim bojama. Ostalo je nejasno da li su se u ovu "raspravu" uključili i neki sponzori. Neke od reklama oko terena, iza aut linije (a reklame su bile uglavnom iste na svih 11 stadiona), bile su obojene u nešto što je ličilo na zastavu duginih boja. Ili je to, pak, bilo samo u bojama grba EURO 2020? "Hajneken" je imao donekle direktniju poruku: "Živeli svi navijači" ("Cheers to all fans"), sa navedenim bojama. Neke druge reklame nisu koristile druge boje do svojih sopstvenih, kompanijskih. O sponzorima još nešto, malo kasnije.

RASIZAM I FUDBAL

Još od kako je u SAD Afroamerikanac Džordž Flojd preminuo usled policijske brutalnosti, u Evropi je bio običaj da neposredno pre početka utakmice igrači kleknu u znak podrške rasnoj jednakosti, u akciji poznatoj pod nazivom "Black lives matter". Tako je, uglavnom, bilo i na ovom prvenstvu. Uglavnom, jer bilo je pojedinaca, a bogami i celih reprezentacija koje nisu klečale, i navijača koji su zviždali onima koji kleče. To bi još nekako prošlo tiho da se opet nije istakla Budimpešta. Na utakmici Mađarske protiv Francuske ne samo da se zviždalo igračima francuske reprezentacije afričkog porekla, nego se čulo i glasovno podražavanje majmuna u trenucima kada su oni imali loptu u nogama. To se odnosilo pre svega na francuske napadače Mbapea i Benzemu. I nije se radilo samo o pojedincima, čulo se to sa raznih sektora stadiona "Puškaš arena" tokom utakmice. »

UEFA će ispitati slučaj. I UEFA i FIFA su dosta truda posvetili borbi protiv rasizma poslednjih nekoliko decenija. Rezultat je ukupno solidan, nekada su se povici slični ovima iz Budimpešte redovno mogli čuti na stadionima. Ali, ovakvi događaji su doveli do toga da se mnogi pitaju hoće li rasizam ikada biti proteran iz fudbala. Kapiten Holandije Đorđinijo Vajnaldum je zatražio od UEFE da prekine utakmice na kojima se ispoljava rasna mržnja. Najavio je da će u Budimpešti na utakmici protiv Češke nositi kapitensku traku duginih boja, i da će svaki rasni ispad prijaviti sudiji i zahtevati prekid utakmice. Holandija je izgubila od Češke i ispala iz daljeg takmičenja, a tokom utakmice nisu zabeleženi nikakvi incidenti.

Pored homofobije i rasizma, bilo je tu i drugih oblika mržnje. Španskom reprezentativcu, centarforu Alvaru Morati, pored toga što je žestoko izviždan od domaće publike u Sevilji, prećeno je smrću preko društvenih mreža zbog, kako su navijači procenili, loših igara. Prećeno je takođe i njegovoj supruzi i deci. I to ne samo preko društvenih mreža: na Moratinu ženu i decu su vikali nepoznati ljudi na ulici u Sevilji. Sve to zbog samo jednog postignutog gola u prve tri utakmice, promašenog penala i promašenih mnogobrojnih šansi. Već u prvoj utakmici druge faze Morata je postigao verovatno prelomni gol protiv Hrvatske u produžetku (promašio je opet i poneku šansu). Ako postigne još koji gol do kraja prvenstva, mogao bi Morata da ispadne i španski heroj.

SPONZORI I FUDBAL

Pravu pometnju i zabrinutost u UEFI izazavao je potez portugalskog kapitena Kristijana Ronalda, koji je na konferenciji za štampu uklonio dve sponzorske flašice koka-kole sa stola, izvadio svoju flašicu vode, podigao je i rekao: "Pijte vodu!" Neki svetski mediji su se zaleteli i javili da je vrednost svih akcija "Koka-Kole" zbog ovog događaja pala za četiri milijarde dolara za samo jedan dan, ali i samo na jedan dan, da bi se odmah potom vratile na prethodni nivo. To nije bilo tačno i vest o ovakvom padu i uzroku pada akcija je povučena.

Kontraudar je, po svoj prilici spontano i nesvesno, izveo ruski trener Stanislav

BEZ KOKA-KOLE, SAMO VODA: Kristijano Ronaldo Foto: screenshot

Čerčesov: on je na konferenciji za štampu otvorio flašicu koka-kole, jednu flašicu o drugu, jedan čep o drugi, kako se to nekad radilo ispred bakalnice. U slast je ispio piće do pola, da bi potom nabio čep nazad na grlić flaše. Izgleda da nije ni shvatio šta mu govore sa strane o Ronaldovom postupku.

Potom je Francuz Pol Pogba, opet na konferenciji za štampu, a pošto je izabran za igrača utakmice (izbor koji na ovom prvenstvu sponzoriše Hajneken pivo), uklonio flašu sponzorskog piva i spustio je na pod. Iz verskih razloga. Naime, Pogba je primio islam. Pivu nije pomoglo ni to što je bezalkoholno, sa 0,0 odsto alkohola, kako se hvali sponzor. Odlučeno je da se pivo više ne postavlja na pult kad god za najboljeg igrača utakmice bude izabran igrač islamske veroispovesti. Engleski selektor Geret Sautgejt i kapiten Hari Kejn komentarisali su ove "incidente", naglašavajući da oni u svojoj zemlji razumeju značaj sponzora za fudbal, kao i da, s druge strane, razumeju lične motive svakog igrača za navedene postupke, ali da u svemu treba biti umeren i da sve ima svoj način. Dobro ih uče politički korektnom govoru u Engleskoj.

VEMBLI

U jednom trenutku je izgledalo da su prelaskom na drugu fazu takmičenja, na ispadanje, sve ove stvari oko fudbala nestale i da ćemo se posvetiti čistom fudbalu. Ali nisu. Zbog velikih kiša u Londonu i velikog broja utakmica koje tu treba da se odigraju u kratkom periodu, timovima nije dozvoljeno ni da uobičajene finalne treninge pred utakmice na Vembliju održe na samom stadionu, gde će se i igrati. UEFA je podržala i opravdala ovakvu odluku da bi teren ostao u dobrom stanju. Ali, tu ne sledi neka obična utakmica, već Engleska–Nemačka (čitalac će već znati ishod kada bude imao ovaj broj "Vremena" u rukama) – nemački selektor Joakim Lev kaže da je to jedna od najvećih utakmica u fudbalu.

Nemački "Bild" je nazvao skandalom zabranu treniranja Nemačkoj i davanje prednosti reprezentaciji Engleske. Nema veze što isto važi i za Italiju i Austriju, koje će tu odigrati meč tek koji dan kasnije, u subotu – nije ista "težina" rivalstva, a i jedni i drugi su tu prvi put na prvenstvu. Istina je da Engleska od početka igra samo na svom nacionalnom stadionu, dok Nemci ovaj stadion nisu ni videli. Istina je da bi eventualno moglo da se dogodi da Engleska osvoji prvenstvo sve vreme igrajući na "Vembliju", da ne govorimo o tome da uopšte nisu morali i neće morati da putuju. Sve ovo Englezima dođe kao da su samostalni organizator i domaćin prvenstva – jesu favorizovani.

FUDBAL SAM

A na prvenstvu se igra zanimljiv fudbal, padaju kako lepi tako i bizarni golovi, bilo je napetih utakmica sa preokretima, igra se na gol više, ima i iznenađenja. Čak i italijanska reprezentacija igra totalno napadački (to autor ovog teksta sa skoro 60 godina još nije video, a uvek ga je zanimalo kako bi izgledalo – hvala Mančiniju). Suđenje je neobično dobro, bar gledajući sa stanovišta preporuka koje se daju sudijama, a koje su često "jače" od originalnih pravila igre. Ali neka, samo neka je ravnopravno (VAR tu zaista pomaže). I zabavno je. Šta ćete više od fudbala. ¶

VOJISLAV MILOŠEVIĆ

ZORAN STANOJEVIĆ

Skalpiranje Skajpa

Svaka nova verzija Vindouz operativnog sistema otkriva nam kakve trendove Majkrosoft predviđa u bliskoj i daljoj budućnosti, pa je tako i sa verzijom 11, u koju su nam dopustili da gvirnemo prošle nedelje.

Za prosečnog korisnika dva su trenda, verovatno, najzanimljivija jer će se sa njima najčešće sretati. Prvi je integracija Android aplikacija u Majkrosoftovu prodavnicu aplikacija (Majkrosoft stor). To znači da bi svaku aplikaciju koju koristite na mobilnom telefonu mogli da instalirate i na kompjuteru. Do sada su autori aplikacija pravili verzije za Vindouz samo ako su smatrali da im je tako nešto potrebno. Zato imate Viber ili Votsap na računaru, ali nemate svašta drugo što bi bilo zgodno koristiti na većem ekranu.

Majkrosoft je pre desetak godina imao ozbiljan pokušaj da postane treći igrač u trci operativnih sistema za mobilne telefone, čak su kupili i Nokiju, koja je uveliko već bila posrnula, ali se njihov mobilni Vindouz nije primio kod korisnika. Povezivanje sa androidom, Guglovim, govori da Majkrosoft za glavnog takmaca i dalje vidi Epl. Epl je prilično zatvoren i ekskluzivan, njihov korisnik obično ima ajfon i mekbuk, za razliku od korisnika androida koji su obično i korisnici Vindouza.

Treba prepustiti praksi da pokaže da li se android aplikacije podjednako dobro prikazuju na Vindouz računarima. Ako bude tako, to će biti dobro i za Gugl i za MS, koji su suviše veliki da progutaju jedan drugog, pa im je verovatno bolje da pronađu način za kohabitaciju.

S druge strane, W11 sklanja u podrum Skajp, aplikaciju koja je zaslužna za revoluciju u našoj komunikaciji, koju su od i-Beja kupili za više od osam milijardi dolara pre samo deset godina. Tada su to bile ogromne pare.

Skajp je u svim verzijama Vindouza od tada bio "fabrički ugrađivan", sve do W11 iz koje je izbačen, mada ga možete sami jednostavno instalirati. Umesto njega Majkrosoft nameće korišćenje Timsa, aplikacije koja je našla odličnu primenu u biznisu i vrlo slabu privatno. U Vindouz meni ubačeno je dugme Čet, koje vas uključuje u Timove i omogućava vam da pozovete bilo koga od vaših kontakata u razgovor (ne moraju da imaju Tims), pa i da šaljete SMS-ove na mobilne telefone, što je jedna od funkcija preuzeta iz Skajpa.

Iz nekog razloga, Majkrosoft već godinama Skajp nije razvijao kao primarnu komunikacionu aplikaciju, to su bili Timovi. Ako nekoga iz te kompanije pitate da se čujete preko Skajpa, najverovatnije će vam reći da to nije radio barem dve-tri godine jer koristi samo Timove. Skajp je, kao i sve druge aplikacije za komunikaciju, imao dramatičan skok broja korisnika (70 odsto) u martu prošle godine, kada je krenula pandemija, ali daleko od skoka i broja koji su beležili drugi, pre svih Zum. Bio je već na putu za podrum, samo je smetao uspostavljanju Timova kao glavne aplikacije i za biznis (što već jeste) i za privatnu komunikaciju, od čega je daleko zbog brojnih falinki na koje se korisnici žale u komentarima na vest o sklanjanju Skajpa.

Ukoliko to bude ispravljeno i unapređeno u Četu, Skajp će biti reper za to koliko imate godina, kao kada vas neko danas pita koji vam je (bio) ICQ broj. U suprotnom, moraćemo da se naviknemo na nedostatke. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

Pasoš

Kao veseli đaci što idu na ekskurziju, u ponoć sedamo u auto i krećemo na Krit. Drugi put u vreme pademije. Ko bi, ikada, pomislio da će tako jednostavno putovanje predstavljati pravi uspeh? Četiri sata vožnje kolima i još četiri sata letenja za družinu koju čine Tata, Mama, Dete i Pas nije nikakav napor, važno je dočepati se mora kada mu vreme nije, dok je u Nemačkoj hladno kao usred zime, a korona pravila stroga kao s početka pandemije.

Na aerodromu beskrajne kolone ljudi. Na prvi znak Grčke da se vrata njihove divne zemlje otvaraju za strance, mnogi Nemci nisu poslušali preporuke svoje vlade da i dalje ne odlaze u inostranstvo, već su pošli ka grčkim ostrvima do kojih su počeli da lete avioni. Ni mi nismo slušali savet nemačkih vlasti da je najbolje sedeti u svojoj kući poštujući sva pravila, čuvajući i sebe i druge; putovali smo i prošle godine, pa smo zato strpljivo i zadovoljno stajali u redu za čekiranje. Jedino je nestrpljiv bio naš psić, ali to je u redu za jednog psa. Dok čekamo u redu, s vremena na vreme propitujem Oca porodice da li imamo sva potrebna dokumenta; znam da je pedantan i precizan, ali i dalje preslišavam i njega i sebe. Potvrde o vakcinaciji – tu, negativan PCR test, ne stariji od 72 sata za dete – ovde, popunjen PLF formular – spreman; od Grka stiglo odobrenje za ulazak u njihovu zemlju, pasoši sa boravišnim, nemačkim karticama čekaju da budu pokazani. Dvoje ljudi ispred nas vraćaju zato što su umesto PCR imali brzi test. Opušteno, mi nemamo razlog za brigu, sve potrebno je uredno spakovano u jednu fasciklu i vrlo neljubazna Gospođa na šalteru, skoro pa ljuta na sve nas, moći će da razgleda ta dokumenta koliko god želi.

Foto: Denis Čubraković

"Vaše pasoše, molim", kaže stroga teta. Otac porodice, ljubazan i nasmejan, kakav je uvek, cvrkutavim glasom izgovara: "Izvolite, sve je tu". Teta gleda i gleda, a onda zagrmi: "Šta je ovo?!" Zaledila sam se i odmah setila bar pet partizanskih filmova iz kojih sam naučila reči *Halt! Was ist Das?!* i još poneke. Zbunjeno sam pogledala u glavu porodice, dok je on smireno odgovarao da je to potvrda o vakcinaciji. "Ruska, Sputnjik V vakcina, nju ne priznaje EU!", vrišti na nas Gospođa. "Grčka priznaje", smireno govori Otac. "Ne priznaje!", urla ona, već mnogo iznervirana. "Priznaje, proverite", i dalje je smiren Papa. Šalterska službenica telefonira, NN lice sa druge strane žice nešto govori, sve kao da traje satima. Na kraju, Gospođa nevoljno kaže da stavimo kofere na traku i štampa nam bording karte. Odjednom povika: "Vi imate i psa?!" "Da", podignem životinjicu nadajući se da će je ona bar malo odobrovoljiti. No, Gospođa se umilostiviti ne može, strogo traži *Impfung Pass* za psa. Tajac, gledam u Patera Familie koji je rukama pokrio svoje lice, i tiho, na srpskom, izgovorio: "Zaboravio sam Tibijev pasoš."

Gospođa više nema ni volje, ni živaca za nas. Kada je saznala da ne posedujemo pasoš za psa, sa najvećim zadovoljstvom je, bukvalno, rastrgla naše bording karte i pobedonosno uzviknula: "Vi ne možete da putujete!", a na moje pitanje da li je tu šef sa kojim bismo mogli da razgovaramo, unela mi se u lice i vrisnula: "Ja sam šef!" Uverena sam da u tom trenutku u nama nije videla nikakve turiste željne odmora već ruske špijune ili, u najboljem slučaju, mrske rusofile koje je Ona, baš Ona, zaustavila na putu ne znam čega. Kasnije mi je palo na pamet da je trebalo da joj kažem da od nas četvoro samo pas ne može da putuje, spustim joj psa u krilo i dobacim: "Vidimo se za deset dana". Nikada to ne bih uradila zbog našeg četvoronožnog člana porodice, ali bih volela da vidim lice opasne tete kada bi se Tibi našao u njenim rukama.

Usledilo je plakanje deteta i cviljenje psa, te ubeđivanje da ne treba svi da ostanemo i da sve propadne. Glumeći da mi ništa nije, ubedila sam kći i muža da se ja sa psom vratim kući, a oni da lete. Vozeći ka kući, jecala sam, toliko sam se radovala moru, toliko nam je bio potreban taj odmor posle teškog perioda za ceo svet i velike lične tuge zbog gubitka člana porodice. Nije vredelo ni uveravanje sebe same da je to samo jedan, običan, propušteni odmor, a da ih je pred nama još bezbroj. Za dva člana porodice, kada su sleteli na Krit, more nije bilo ni plavo ni lepo, za Tibija i mene naša kuća, kada smo se u nju vratili, bila je prevelika i prazna kao pustinja. Vakcinalni pasoš stajao je na svom mestu u tihoj kući potvrđujući da i najboljima mogu da se dogode propusti.

Otac je satima tražio nove avionske karte za psa i mene. Svi avioni bili su puni. Kada je izgubio svaku nadu, "iskočilo" je jedno mesto do prozora za nas dvoje. Posle 48 sati nespavanja i prevezenih oko 800 kilometara, Tibi i ja smo ponovo bili na aerodromu, u drugom gradu. Prilazeći šalterima za čekiranje, "videla sam" Gospođu od prethodnog dana i pomislila: "O, ne, opet ona!" "Stani, ovo je drugi grad i drugi aerodrom!" Nasmešila sam se obećavši Tibiju da ćemo, iz drugog pokušaja, ući u avion.

Mnogo sati sna pored morskih talasa učinili su da mešavina umora, ljutnje i tuge nestane, bili smo zajedno na omiljenom nam Kritu, šta više čovek može da poželi? Sa Tibijem smo sklopili dogovor da, od sada, kada vidi kofere u kući, odmah stavi svoj pasoš u zube i čvrsto ga drži do daljeg. ¶

ZORICA ČUBRAKOVIĆ

MARVEL STUDIOS
CRNA UDOVICA
U BIOSKOPIMA OD 8. JULA

Od sada na novoj adresi
Vladimira Popovića 8a

Poslovni deo Novog Beograda ulepšan je novom,
modernom poslovnom zgradom.

Od 1. jula ponovo nas možete pronaći POD JEDNIM KROVOM,
jer DELTA HOUSE je sedište kompanija-članica Delta Holdinga.

Delta Holding
Delta Real Estate
Delta Fondacija
Yuhor

Delta Agrar
Delta DMD
Delta Pak
Ananas

* Ostaju na ranijim adresama:

- Delta Motors, Radnička 8
- Delta Automoto, Omladinskih brigada 33a
- DTS, Vladimira Popovića 6

DELTA HOUSE

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec